

Fra brikke til spiller

Forholdet mellom gotere og romere i perioden 376 e.Kr. - 410 e.Kr. sett i lys av langsiktige endringer av romersk barbarpolitikk og germansk samfunnsstruktur.

Av Frode Fosse

Masteroppgave i historie. Institutt for arkeologi, historie, kultur – og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen. Mai 2008.

Forord

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Eivind Heldaas Seland.

Frode Fosse 15. mai 2008.

Innhold

1.0 Innledning.	5
2.0 Historiografi.	9
2.1 Fra renessansen til Gibbon.	10
2.2 Kolonialisme og nasjonalisme.	11
2.3 Materialisme.	12
2.4 Postkolonialisme.	14
2.5 Kapittelkonklusjon.	18
3.0 Kilder.	21
3.1 Muligheter og begrensninger.	22
3.2 Barbaren som arketype og sivilisasjonens nemesis.	23
3.2.1 Stereotyp etnografi.	24
3.2.2 Barbarens rolle i den kollektive romerske bevissthet.	25
3.3 Kildene.	27
3.3.1 Caesar - <i>Commentarii de bello Gallico</i> .	27
3.3.2 Tacitus – <i>Germania</i> .	27
3.3.3 Herodianos – <i>Historia Romana</i> .	28
3.3.4 Dio Cassius – <i>Romaika</i> .	29
3.3.5 Aurelius Victor – <i>De Caesaribus</i> .	29
3.3.6 Eutropius – <i>Ab Urbe Condita</i> .	29
3.3.7 Ammianus Marcellinus - <i>Res Gestae</i> .	30
3.3.8 Eunapius - <i>Hypomnemata Historika</i> .	30
3.3.9 Olympiodorus - <i>Historikoi Logoi</i> .	31
3.3.10 Orosius - <i>Historiae Adversus Paganos</i> .	31
3.3.11 Zosimus - <i>Historia Nea</i> .	32
3.3.12 Jordanes – <i>Getica</i> .	32
3.4 Kapittelkonklusjon.	33
4.0 Romersk barbarpolitikk. Fra markomannerkriger til goterkriger.	35
4.1 Krise og gjenoppbygging.	35
4.2 Krisens konsekvenser for romerne og for barbarene.	38
4.3 Romersk bruk av barbarsoldater.	40
4.3.1 Rekruttering.	41

4.4 Endrete strategiske forutsetninger.....	44
4.5 Barbarer som politisk ressurs.....	47
4.5.1 Sviktende lojalitet.....	47
4.5.2 Strategisk omdisponering.....	49
4.6 Økonomisk botemiddel.....	54
4.7 Kapittelkonklusjon.....	57
5.0. Germansk samfunnsstruktur fra det første århundre f.Kr. til det fjerde e.Kr.	61
5.1 Keltere og germanere.....	62
5.2 Fra stammer til konføderasjoner.....	64
5.2.1 Jordbruk hos Caesar og Tacitus.....	65
5.2.2 Jordbruk i det tredje og det fjerde århundret.....	66
5.2.3. Handel og handverk hos Caesar og Tacitus.....	68
5.2.4 Handel og handverk i det tredje og fjerde århundret.....	70
5.3 Utviklingen av et verdslig aristokrati og en geistlig elite.....	72
5.3.1 Germanerhøvdingen hos Caesar og Tacitus.....	72
5.3.2 Germanerhøvdingen i det fjerde århundret.....	75
5.3.3 Høvdingmakt og presteskap. To sider av samme sak?.....	78
5.3.2. Den gotiske ariansimen.....	80
5.4 Kapittelkonklusjon.....	82
6.0 Fra alliert til erobrer.	85
6.1 Utløsende årsaker og endrede forutsetninger.....	86
6.2 Bosetningens karakter.....	90
6.2.1 Bosetningens betydning.....	92
6.3 Øst vs vest - ny dynamikk.....	96
6.4 Kapittelkonklusjon – spilleregler i endring.....	102
7.0 Gammelt spill, nye spillere.	105
8.0 Bibliografi.	111
9.0 Kart.	123
Kart 1: Germanske stammer omkring år 100 e.Kr.....	123
Kart 2: Germanske stammer og føderasjoner 376 e.Kr.....	123
Kart 3: Krisen i det tredje århundret.....	125
Kart 4: Goternes vandring fra 376 til 410.....	126

1.0 Innledning.

Gjennom århundrenes løp kom det mektige romerske imperium i kontakt med tallrike grupper barbarer. På tross av ulikhetene mellom de ulike gruppene som oppholdt seg langs den romerske grensen, utgjorde barbarene i romernes øyne en enhetlig størrelse som stod i opposisjon til romers egen verden. Gjennom historieverker, taler og ikke minst skulpturer og annen visuell kunst minnet romerne seg selv hele tiden på denne forskjellen mellom dem og de andre. Barbarene representerte alle de primitive laster som romerne fant forkastelige. De var grådige, hissige og ikke minst voldelige skapninger som fremfor alt var ute av stand til å fatte rasjonelle beslutninger.

Romernes selvbilde holdt deres eget samfunn for overlegent barbarenes. I offisielle øyemed dugde barbarene best som underholdning i amfiteatrene sammen med slaver, krigsfanger, ville dyr og andre eksotiske skapninger. Den keiser eller feltherre som kunne paradere tilfangetagne barbarer gjennom Romas gater, kunne prise seg selv som sivilisasjonens redningsmann og forsvarer av det romerske imperium mot den konstante trussel, som i romernes øyne, hele tiden truet den naturlige orden som imperiet representerte.

Det romerske imperiums ekspansjon kom gradvis til å gjøre gårsdagens barbarer til romere. Etter århundrer med kulturpåvirkning og identitetsoverføring som følge av militær okkupasjon ble tidligere barbarer del av det romerske fellesskapet. I takt med at den romerske ørn bredte sine vinger utover flere områder ved Middelhavet, forskjøv også grensen seg mellom romere og barbarer.

Bak den anti-barbariske retorikken og propagandaen var imidlertid realiteten en helt annen. De ulike barbarene spilte en viktig rolle for det romerske imperiet. De to tilsynelatende konkurrerende samfunn, var på mange måter gjensidig avhengig av hverandre. Barbarene var ikke bare motstandere og fiender, de var også viktige handelspartnere, militære allierte og fremfor alt fremtidige romerske soldater og innbyggere. Dette medførte at selv da den romerske ekspansjonen stoppet opp etter det territorielle høydepunktet under keiser Trajan i de første tiårene av det annet århundre e.Kr., så fortsatte barbargrupper å bli del av imperiet gjennom en kontinuerlig innflytting til romersk territorium. Spesielt de germanske stammene

ved Rhinen og Donau var populære til dette formålet. Barbarinnflytningen nådde sitt høydepunkt i de siste hundre årene før vestrikets endelige fall i 476 e.Kr.

Den germanske gruppen goterne som holdt til ved svartehavskysten spilte en nøkkelrolle i disse prosessene. Etter å tatt del i de store barbarinvasjonene som rystet imperiet omkring midten av det tredje århundret e.Kr., forble forholdet mellom imperiet og goterne fredelig frem til goterne støttet Licinius i hans borgerkrig mot Konstantin den store på begynnelsen av 320-tallet. Etter Konstantins seierrike felttog mot goterne ti år senere, var det fred mellom de to partene helt frem til slutten av 360-årene, da goterne støttet pretendenten Procopius i kampen mot den legitime østromerske keiser Valens.

Goternes konflikt med Valens kulminerte med den gotiske krig i 378-382, hvorpå goterne av den nyvalgte keiser Theodisius fikk tillatelse til å slå seg ned på romersk mark i det nordlige Thrakia. Snaue tretti år senere hadde goterne som første barbargruppe på 800 år inntatt Roma, da goterkongen Alarik i 410 triumferende kunne marsjere av gårde med horder av plyndringsgods fra byens templer og skattkamre.

Konsekvensene av den germanske innvandringen på det romerske imperiums struktur, er og har vært, et av de mest omdiskuterte fenomenene innenfor historikernes studier av det romerske riket. Uttrykk som germanisering og barbarisering har blitt brukt for å beskrive barbarinnflytternes angivelige negative effekt på den indre stabiliteten i Romerriket. Helt siden Edward Gibbons monumentale verk *History of The Decline and Fall of the Roman Empire* av 1776 har forskerne rekonstruert et bilde tilsier at det senromerske rikets problemer vokste proporsjonalt i takt med at stadig flere germanske folkeslag dannet semi-autonome barbarenklaver på romerske mark. Goterne har blitt tilskrevet en særlig viktig rolle i denne utviklingen.

Dette bildet i forskningslitteraturen danner utgangspunkt for denne oppgaven. Hvordan kunne goterne på kort tid gå fra å være kun en av mange barbarstammer ved imperiets grenser til å bli en avgjørende maktfaktor innad imperiet? For å gjøre dette skal vi fremfor alt søke etter de langsiktige linjene i utviklingen av forholdet mellom romere og barbarer. Dette gjøres best gjennom nærmere undersøkelse av to underproblemstillinger.

- Var goternes bosetning på romersk mark i tråd med tidligere praksis? Tiltross for at dagens historikere i større grad velger å se en del likheter mellom tidligere barbarinnvandring og goternes innvandring, så mener flere forskere at bosetningen i kjølvannet av den gotiske krig 378-382 på mange måter var annerledes enn tidligere ordninger.¹ Stemmer dette bildet som forskningslitteraturen tegner av goterinnvandringen?

- Samtidig vil vi også måtte se på situasjonen på den germanske siden av grensen før goternes innvandring. Er det grunn til å tro at indre utvikling hos de germanske og gotiske samfunnene frem til slutten av det fjerde århundret kom til å spille en vel så viktig rolle som romernes innvandringspolitikk? Var det de gotiske folkene som Theodosius lot bosette i bunn og grunn representanter for den samme samfunnsstruktur som de germanerne som hadde utgjort Romerrikets nordgrense på Caesars tid omkring midten av det første århundret f.Kr, eller er det grunn til å tro at det ikke var innvandringspolitikken som var endret, men snarere innvandrene selv?

*

For å besvare disse spørsmålene på best mulig måte vil vi åpne med å se på hvordan romernes forhold til de nordlige barbarne utviklet seg fra markomannerkrigene på slutten av det annet århundre og frem til den gotiske innvandringen i siste kvartal av det fjerde århundret. Kom den såkalte krisen i det tredje århundret til å endre romernes forhold til barbarne med tanke på innvandring og romerske engasjement av barbartropper? Hvis så var tilfellet, ble disse endringene varige, eller så tiden etter krisen en tilbakevending til tidligere politikk og bruk av barbarsoldater?

Deretter vil vi se på den nevnte utviklingen til de germanske samfunnene fra midten av det første århundret f.Kr. og frem til slutten av det fjerde århundre e.Kr. Var de germanske konføderasjonene man finner på slutten av denne perioden markant annerledes enn tidligere sammenkomster av tilsvarende størrelse omkring keiserrikets dannelse? I søken etter hva vi kan kalle statsdannende prosesser hos goterne og de andre germanerne vil de sosialtropolgiske teoriene til Elman R. Service være viktige. Det sentrale i denne delen vil være å se etter fundamentet som la grunnlaget for overgangen fra stammer til føderasjoner. Var de nye germanske gruppenavnene som dukker opp i de romerske kildene på 200- og 300-tallet noe mer enn kun navnendringer av allerede bestående grupper?

¹ Se f.eks Kulikowski 2007:145, Heather 2006:186, Heather 1998:508-509, Blockley 1998:427-429, Cameron 1993:137-138, Demandt 1989: 126-127, Ferril 1986: 69.

Disse underproblemstillingene danner basisen for den etterfølgende analysen av samspillet mellom romere og gotere i perioden fra den gotiske innvandringen i 376 og frem til Romas fall i 410. Kan vi forklare romerens beslutning om å la goterne flytte inn ut fra tradisjonell romersk barbarpolitikk slik den hadde utviklet seg i perioden før? Hva kan ha vært årsakene til at goterne endte opp med å plyndre Roma? Hvilken rolle spilte eventuelle samfunnsendringer på germansk side? Til sist, men ikke minst, kan endringer på disse to områdene bidra til å kaste lys over den brokete perioden fra 376 til 410? Vil vi på bakgrunn av en langsiktig analyse av forhold på begge sider av grensen være i stand til å bidra med nye eller alternative forklaringsmodeller til denne ytterst viktige perioden i romersk historie?

2.0 Historiografi.

In the disastrous period of the fall of the Roman Empire, which may justly be dated from the reign of Valens,² the happiness and security of each individual were personally attacked; the arts and labours were rudely defaced by the Barbarians of Scythia and Germany. The invasion of the Huns precipitated on the provinces of the West the Gothic nation, which advanced, in less than forty years, from the Danube to the Atlantic, and opened a way, by success of their arms, to the inroads of so many hostile tribes, more savage than themselves.³

Sitatet ovenfor er hentet fra opplysningstidens store historiker Edward Gibbons monumentale verk *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* fra 1776. Årsaken til Gibbons negative oppfattning av goterne, var at han mente at de hadde spilt en avgjørende rolle i prosessene som ledet frem til vestrikets fall. Etter å ha beseiret en stor østromersk hær under ledelse av keiser Valens i slaget ved Adrianopel i 378, hadde goterne i år 382, av den nye keiseren Theodosius fått tillatelse til å bosette seg på romerske mark. Som det første autonome germanske folkeslaget innenfor imperiets grenser banet goterne ifølge Gibbon veien for de tallrike germanske barbareklavene utover på 400-tallet. Disse enklavene kom ifølge Gibbon til å legge grunnlaget for en indre oppsplitting av det romerske imperium. For Gibbon var det derfor en direkte forbindelse mellom den gotiske bosetningen i det nordlige Thrakia i 382, og abdikasjonen til den siste vestromerske keiser, Romulus Augustus, omtrent hundre år senere. Gibbons syn kom til å få stor innflytelse på senere historikere, og hans forbindelse mellom den gotiske bosetning og imperiets undergang har vunnet støtte av historikere helt opp til i dag.

I dette kapittelet skal vi se nærmere på hva ulike historikere til ulike tider har ment om denne forbindelsen. Selv om Gibbons tanker har fått en helt spesielt plass i forskningstradisjonen, så bygde han i sin tur på renessansens gotersyn. Vi vil derfor åpne med å se på hva renessansemenneskene mente om goterne og deres rolle i den romerske sivilisasjonens undergang, før vi tar en nærmere titt på Gibbon og hans forklaringsmodeller. Deretter vil vi følge utviklingen fra det 18. og 19. århundrets nasjonalistiske og kolonialistiske historikere og frem til etterkrigstidens materialister og postkolonialister. Diskusjonen av forskningstradisjonen legger grunn for videre analyse av dette temaet.

² Østromersk keiser fra 364 e.Kr til 378. Ble drept i slaget mot goterne ved Adrianopel samme år. Hans etterfølger Theodosius fortsatte krigen mot goterne i en periode, men sluttet fred med dem i 382.

³ Gibbon 1994 (1776) bd.1: 1024.

2.1 Fra renessansen til Gibbon.

Da de norditalienske byene gjenoppdaget antikkens verdier og verdensanskuelser, kom goterne og deres arv til å bli trukket frem som legemliggjørelsen av den mørke middelalderen og alt det negative det medførte.⁴ Dette viste seg blant gjennom at de store middelalderske kirker og katedraler ble beskrevet som gotisk arkitektur. Tiltross for de mange imponerende middelalderske byggverk var renessansemenneskene ikke ute etter å sette goterne i et godt lys. Snarere tvert imot. Poenget for renessansen tenkere og kunstnere var å knytte goterne opp mot middelalderens religiøse ensretting og barbariske styringsmodeller,⁵ som da ifølge dem selv, stod i kontrast til det rasjonelle og frie antikke menneske.

Goterne ble i århundrene som kom et skjellsord på lik linje med nåtidens bruk av en annen germanske gruppes negative konnotasjoner, nemlig vandalene. I takt med de antikke klassiske skriftenes økte popularitet,⁶ økte også deres innflytelse på nye generasjoner lesere. Renaissanceens gotersyn hadde derfor sitt opphav i de romerske historikeres goterskildringer, som vi skal se i det neste kapittelet, generelt sett var lite flatterende.

Denne negative oppfatningen av de germanske goterne var fortsatt fremtredende i Gibbons samtid. For Gibbon var goterne den stereotype barbar hvis brennende begjær for rov og plyndring gjorde dem resistente mot dragingen til et fredeligere liv med åkerbruk og husdyrhold.⁷ Som rovdyr foretrakk de et liv basert på vold fremfor å la seg lokke av sivilisasjonens goder.

Samtidig viste opplysningstidens tanker om en fornuftsbasert verdensoppfattning seg gjennom hans bitende kritikk av religiøse skikker og oppfatninger. Selv om Gibbon ikke går av veien for å også latterliggjøre hedenske romerske religiøse innslag,⁸ så er det likevel kristendommen som får gjennomgå mest. Fremfor alt synes han å mene at den gamle pagane verdensanskuelse hadde en langt mer skeptisk innstilling til overnaturlige fenomener, enn den

⁴ Wolfram 1990: 3.

⁵ Wolfram 1990: 3.

⁶ Med klassiske antikke skrifter menes da de greske og romerske antikke skriftene.

⁷ Gibbon 1994 (1776) bd.1:260.

⁸ Gibbon 1994 (1776) bd.1:309.

nye monoteistiske religionen. Polyteismen var for Gibbon mindre religiøs enn kristendommen.⁹

Gibbons syn på religiøs utfoldelse som en viktig årsak til den romerske katastrofen, har interessant nok en særegen forbindelse til hans syn på goternes rolle i den samme prosessen. Kristendommens fremvekst som imperiet offisielle og etter hvert eneste religion, sammenfalt nemlig med goternes økte interaksjon og innflytelse i den romerske verden utover i det fjerde og det femte århundret. Det er nettopp denne fusjonen som ligger til grunn for Gibbons forklaringer på årsakene til vestrikets fall. Barbarer og overtro, nærmere bestemt germanere og kristendom ble ifølge Gibbon imperiets bane. Rennessansens forestilling om den gotisk-kristne barbar som antitesen til det den gresk-romerske rasjonelle humanistiske filosofi ble tatt enda et steg videre av *The Decline and Fall of the Roman Empire*.

2.2 Kolonialisme og nasjonalisme.

Gibbons syn på de nordlige barbarene kom til å vare ved. Særlig i Storbritannia. Britiske historikere på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet trakk direkte paralleller mellom antikkens romerske rike og det britiske imperium i deres egen samtid.¹⁰ For dem representerte imperiet noe positivt. Barbarene ble derimot sett på som noe fremmed og destruktivt. Noe som truet den naturlige orden. Spesielt goterne og de andre germanerne langs imperiets Rhin-Donau grense ble trukket frem som imperiets nemesis. På samme måte som de mente at det britiske imperiet forsvarte sivilisasjonen mot destruktive krefter, kom deres beskrivelser av det romerske imperiets kamp mot barbarene til å bære preg av en åpenbar verdirangering. Den mangeårige Cambridgeprofessor og ledende autoritet innenfor det senromerske riket J.B Bury (1861-1927), er et godt eksempel på en slik tankegang.

For Bury og mange av hans samtidige britiske historikere var det goternes offensive ambisjoner som la grunnlaget konflikten.¹¹ Det romerske imperium ble fremstilt som den defensive part som kun forsøkte å forsvare seg mot barbarismens anstorm. Så fort den slags elementer fikk foten innenfor imperiets grenser var rikets fremtidige undergang kun et spørsmål om tid. En av de viktigste årsakene til imperiets fall var da ifølge Bury, nettopp at

⁹ Gibbon 1994 (1776) bd.1:497-499.

¹⁰ Hingley 2005: 8.

¹¹ Ifølge Bury (Bury 1927:60) så ønsket goterhøvdingen Fritigern å tvinge til seg romersk land sør for Donau på samme måte som hans forfedre hadde tvunget til seg land i det tidligere romersk Dakia.

germanerne på innsiden av imperiet stod i ledtog med sine "landsmenn" på utsiden.¹²

Goternes sterke nasjonale selvbilde og rastløshet kom til å gjøre det umulig å sivilisere dem til å bli fullverdige medlemmer av det romerske samfunnet. Istedenfor kom goternes ambisiøse og opportunistiske natur til å undergrave det romerske imperiums fundament i deres jakt på makt og personlig rikdom. Imperiet ble gjenstand for en katastrofal barbariseringsprosess.

Samtidig stod germanernes individualisme ifølge Bury i kontrast med den felleskapstanken imperiet var tuftet på.¹³ En slik forklaringsmodell ligger ikke overraskende veldig nær dem man finner hos de romerske kildene selv. Bury ser derfor på den gotiske bosetningsavtalen av 382 som noe negativt, det første alvorlige germanske inngrep i imperiets indre anliggender.¹⁴ Plyndringen av Roma i 410 var et naturlig resultat av goternes higen etter plyndringsgods, og langt steg i retning av imperiets endelige fall.¹⁵ Et forvarsel på hva som lå i vente, barbarismens endelig seier.¹⁶

2.3 Materialisme.

Mens historikerne på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ikke brydde seg om systemer var det nettopp historiens regelmessighet som var hovedfokuset til den ledende materialistiske historiker A.H.M. Jones (1904-1970). Der hvor Bury pekte på at gotere og romere var for forskjellige til å kunne leve fredelig sammen, søkte Jones å sette fokus på kampen om de materielle goder. Skifte av fokus fører til at utbruddet av konflikt mellom gotere og romere ikke lenger var basert på to motstridende etnisk-kulturelle motstandere, men heller en kamp mellom jordeiere og arbeidere. Nærmere bestemt mellom rik og fattig.¹⁷

¹² Bury 1889:33.

¹³ Bury 1889:33-34.

¹⁴ Bury 1927:61.

¹⁵ Bury (Bury 1889: 121) hevder at dersom ikke Alarik hadde død før goterne klarte å sikre seg Afrika, så kunne Italia lett ha fått sitt første gotiske kongedømme hele hundre år før Theodoriks ostrogotiske riket. Med andre ord hele imperiet var på kollapsens rand som følge av goternes innblanding.

¹⁶ Også Gibbons tanker om kristendommen som en viktig faktor til vestrikets fall viser seg hos Bury. Bury (Bury 1889:33-35) hevder blant annet at kristendommens individualisme stod i opposisjon til de universalistiske romerske verdier, på samme måte som germaneres iboende individualisme også var uforenbar med de verdioppfattninger som imperiet var bygget på. Samtidig mener han også at kristendommens etikk og normer førte til lave fødselstall og bidro til befolkningsnedgang.

¹⁷ For Jones er imperiets synkende stjerne nært knyttet sammen med en svinnende økonomi. Årsaken til dette var ifølge Jones (Jones 1966:366) for tung skattlegging av bondebefolkningen, som dermed etter betalt skatt ikke hadde nok mat igjen til å fø egne familier. Denne negative tendensen fikk ifølge Jones (Jones 1966:367) større effekt i vest enn øst fordi sistnevnte hadde mer folk og jordbruksoverskudd og ta av.

Dette gjør at goternes kamp mot romerne blir fremstilt som en tidvis rettferdig kamp, hvor mennesker fra et primitivt samfunn gjør rettmessig opprør mot de kapitalistiske romerske godseierne. Jones bytter altså delvis ut konflikten mellom romere og gotere, med herrer og slaver. Han ser til en viss grad på den gotisk-romerske konflikt som en antikkens klassekamp hvor kontroll over de materielle goder utgjør den historiske utviklingens essens. Tiltross for at Jones hevder at den viktigste grunnen til vestrikets fall var stadig synkende andel av produsenter, bønder og arbeidere, som følge av at uproduktive grupper som geistlighet og aristokrati økte både i antall og i velstand,¹⁸ så hevder han like fullt at Theodosius sin politikk var et klart brudd med tidligere praksis og at den fikk katastrofale følger. Så fort goterne og de andre barbarene i romerske tjeneste ikke lenger hadde romerske ledere som kunne holde dem i ørene var det hele dømt til å gå galt.¹⁹ Som for Bury er også for Jones vestrikets fall i 476 det naturlige resultat av at goterne fikk drive på slik de ville, selv om Jones som nevnt også trekker inn det senromerske aristokratiets uproduktivitet og grådighet.

Dette økte fokuset på forklaringer knyttet til materielle forhold viste seg også hos ikke-marxistiske historikere, som E.A. Thompson (1914-1994) professor ved Universitetet i Nottingham fra 1948-1979.²⁰ Et av hans hovedpoenger var nettopp at germanerne misunte romernes deres høye materielle levestandard. Ifølge Thompson var det for germanerne langt mer attraktivt å bli del av det romerske imperium enn å fortsette deres primitive levestandard øst for Rhinen.²¹

Dette betyr ikke at Thompsons gotere er ubetinget grådige og aggressive. Snarere er fremstillingen av goterne ambivalent. Det gotiske lederskapet ønsket å ta del i det romerske fellesskap. De lavere sosiale lag av det gotiske samfunnet ønsket derimot å kvitte seg med hele imperiet.²² Thompson mente at det var disse motstridende interessene som var årsaken til at gotene kom til å volde så stor skade.²³ Man kan derfor spore en nærmest konservativ-aristokratisk holdning hos Thompson ettersom den viktigste årsaken til at det gikk så galt, var

¹⁸ Jones 1966:366-367.

¹⁹ Jones 1986 bd. 1:157. Opprinnelig utgitt i 1964.

²⁰ Selv om Thompsons verk *Romans and Barbarians* først ble utgitt i 1980, så er flere av kapitlene hentet fra tidligere utgivelser helt tilbake til 1956, se Thompson 1980: ix.

²¹ Thompson 1980:3-6.

²² Thompson 1980:38-43.

²³ Thompson 1980:42-43.

at det gotiske lederskapet ikke klarte å kontrollere de lavere lag av det gotiske samfunnet. De gotiske lederne klarte altså ikke å stagge undersåttenes angivelige iboende barbarisme.²⁴ Tiltross for Thompsons konservative ståsted medfører hans sterke sympati med den gotiske eliten en banebrytende nyskaping. Han betrakter nemlig det romerske imperiet fra en gotisk synsvinkel og ikke visa versa, som tidligere historikere hadde gjort. Thompsons historie slutter derfor ikke med vestrikets fall i 476, men fortsetter med det visigotiske kongedømmet i Spania og det ostrogotiske i Italia. Thompson legger dermed, som i likhet med mange andre etterkrigstidshistorikere, stadig større vekt på forbindelsen mellom det romerske imperium og de germanske etterfølgingsstatene i vest.

Kombinasjonen av denne nye gotiske synsvinkelen og en mer klassisk barbaroppfattning gjør Thompsons fortolkningsramme både sammensatt og kompleks. Hans historieforståelse viser klare synkretistiske trekk mellom en materialistisk fortolkning, den britiske tradisjon om at imperiet var noe positivt, en konservativ holdning om at samfunnseliten må holde undersåttene i ørene, samt en gryende tanke om at barbarene ikke nødvendigvis var gjennomført onde.

Summen av Thompsons vurderinger blir derfor at goterne ikke aktivt søker å ødelegge det romerske imperium. Likevel gjør de det indirekte ved at lederne ønsker og ta del i imperiet og dets rikdommer,²⁵ mens undersåttene var ute etter å hive hele imperiet over bordet.²⁶ Sann sett var premissene for plyndringen av Roma (og vestrikets senere fall) likevel gitt allerede i det øyeblikket de ustabile goterne fikk foten innenfor imperiet. Dette blir for Thompson særlig kritisk ettersom han mener at de romerske landeierne ikke ytte nok motstand mot de barbariske innvandrerne.²⁷ Kombinasjonen mellom barbariske gotiske fotfolk, en ambisiøs gotisk elite og et desto mer handlingslammet og svakt romerske aristokrati var ifølge Thompson de avgjørende faktorer for den videre utviklingen av det romerske imperium.

2.4 Postkolonialisme.

Ideen om at germanerne ikke nødvendigvis representerte destruktive krefter ble tatt et steg videre av andre post-kolonialistiske historikere. Blant annet av professor ved Universitetet i

²⁴ Thompson 1980:40.

²⁵ Thompson 1980:17.

²⁶ Thompson 1980:42.

²⁷ Thompson 1980:178.

Wien, Herwig Wolfram (1934-), og hans *Geschichte der Goten* utgitt i 1979.²⁸ I takt med avkolonialiseringen av europeernes oversjøiske besittelser i Asia og Afrika mistet også tanken om at imperier representerte den høyeste statsform og sivilisasjonens endemål mye av sin kraft. Den revisjonistiske historieforståelsen søkte å omdirigere det ensidige fokuset på de store imperiene. Der hvor Gibbons og Bury hadde vurdert goterne som et fremmedlegeme i en ellers så velfungerende organisme, blir nå plutselig goterne hovedpersonene hos historikere som Wolfram.

Dette betyr likevel ikke at goterne blir ikledd en helteskikkelse mens romerne er skurkene. At Wolfram eller andre post-kolonialistiske historikere stort sett ikke fremstiller goterne som uskyldige ofre for romersk imperialism er interessant. På en rekke andre felter innenfor historieforskningen kom nettopp revisjonismens tanker tydeligst til uttrykk gjennom en markant anti-imperialisme. Man kunne derfor tro at også goterne, i det minste tidvis, ble fremstilt som primitive, men harmoniske samfunn som havner under angrep fra en høyere teknologisk og aggressiv stormakt. Påfallende nok finner man ikke en slik typisk revisjonistisk verdioppfatning hos Wolfram eller andre samtidige historikere.

I takt med samtidens ånd forsøker han istedenfor å bygge ned tanken om antikke nasjonskriger mellom ulike etniske grupper. Istedenfor fremstilles forholdet mellom romere og gotere mer som en moderne konflikt med diplomatiske fremstøt, forhandlinger og avtaleinngåelser. I den forstand er Wolfram mer opptatt av å beskrive hendelsenes foreløp i detalj fremfor å komme med de store forklaringer på hvorfor det skjedde. Man kan derfor spore en slags gryende postmodernistisk verdensanskuelse hvor Wolfram bevist søker å unngå eventuelle skjulte krefter som styrer historien i en viss retning. Dermed uteblir også de store forklaringsmodellene som på mange måter forutbestemte årsaksforklaringene hos Gibbon, Bury og Jones.

Hos Wolfram blir utbruddet av konflikten snarere beskrevet som en gjensidig katastrofe uten noen egentlig aggressor.²⁹ Sannsynligvis kan man sette dette i videre sammenheng med den økende antimilitaristiske holdning som preget tiårene etter avkoloniseringen. Wolfram identifiserer seg ikke med noen av partene fordi både gotere og romere i bunn og grunn av var

²⁸ Utgitt på engelsk i 1988 under tittelen *History of the Goths*.

²⁹ Wolfram 1988:117-130.

gjennommilitariserte samfunn. Sånn sett fremstår Wolframs beskrivelser mer deskriptive en analyserende ettersom hans verk er ytterst sparsomt på årsaksforklaringer.

Wolfram kommer like fullt med en del vurderinger av ulik art og karakter. Fremfor alt kommer han med flere subtile antydninger om betydningen av den gotiske innvandringen. På den ene siden antyder han vagt at man kan trekke linjene tilbake til Konstantin den stores fremgangsmåte overfor barbariske innvandrere.³⁰ Likevel er det nettopp det nye som goterne bringer med seg som er avgjørende også for Wolfram. Forholdet mellom gotere og romere i perioden 376-410 tillegges en avgjørende rolle for den videre utviklingen i det romerske riket.³¹ Han støttes av andre samtidige historikere som eksempel Alexander Demandt (1937-) professor ved Freie Universität Berlin og hans *Die Spätantike* (1989). Som Wolfram mener Demandt at romernes behandling av goterne i bunn og grunn var noe helt nytt, selv om også større barbaregrupper tidligere hadde fått opphold innenfor imperiets grenser.³² Spesielt tung vektlegger Demandt at goterne representerte en diffus tilstand mellom autonomi og imperiell tilhørighet, noe han mener ble typisk for Romerrikets behandling av østlige germanske stammer innenfor imperiets grenser.³³

På samme måte som Gibbon og Bury ser Wolfram en langsiktig barbarisering av imperiet selv om han er mye mer subtil. Arven fra Gibbon kommer på mange måter snikende ettersom det langsiktige resultatet av goteres bosetning vurderes til å være det samme, selv om det aldri sies eksplisitt.³⁴ Demandt er derimot klarere i sin tale og hevder at goternes avtale av 382 innebar at man fikk et fremmedfolkslag ledet av egne konger, fritatt for skatt og som slåss for keiseren mot betaling.³⁵ Med andre ord en sikker oppskrift på en barbariseringsprosess og oppløsning innenfra. Arther Ferril sin *Fall of the Roman Empire* (1986) mener det samme og

³⁰ Wolfram 1988:130-131.

³¹ Wolfram 1988:133, 142-143.

³² Demandt 1989:126-127.

³³ Demandt 1989:127.

³⁴ Wolfram(Wolfram 1988:142-143) mener at avtalen mellom Alarik og Romerriket i 397 satte presedens for den videre "institusjonelle modellen". Han hevder at hele poenget var å plassere gotiske soldater under egne ledere inn i det romerske militære hierarki, samtidig som imperiet gav områder innenfor rikets grenser som goterne selv kunne forvalte. En ordning som ifølge Wolfram også ble brukt senere blant annet med ostrogoterne i 474. Sånn sett konstruerer han et bilde hvor goterne spiller en viktig rolle i etableringen av et system som førte til rikets indre oppløsning, selv om han ikke eksplisitt sier at imperiet gikk i stykker på grunn av den "gotiske modellen". De premissene han selv legger til grunn skulle likevel i realiteten nettopp samsvare med en indre oppløsning og gradvis barbarisering. For Wolfram blir dermed 397 på mange det handfaste resultat av den prosess som hadde startet femten år tidligere.

³⁵ Demandt 1989:127.

hevder at romernes behandling av gotere satte standarden for en utvikling som førte til imperiets oppsplitting.³⁶

Også for dagens forskere som Peter Heather (1960-) og hans *Fall of the Roman Empire* av 2006 så utgjør den gotiske bosetningen et vendepunkt, selv om Heather også peker på at det helt siden imperiets opprettelse hadde blitt bosatt store barbaregrupper på romersk mark.³⁷ Han får på dette punktet støtte av Thomas S. Burns.³⁸ Tiltross for dette legger Heather likevel vekt på det nye og banebrytende med avtalen.³⁹

I det lange løp gav avtalen ifølge Heather goterne mulighet til å skape et uavhengig kongedømme.⁴⁰ For Heather er det nettopp kombinasjonen mellom stadige barbarangrep og synkende skatteinntekter som følge av germanske enklaver, som ble imperiets bane.⁴¹ Den gotiske gruppen av 376 (og senere germanske grupper) kom i det lange løp til å bringe med seg senkede skatteinntekter.⁴² Også på andre felter viser han forankring i tidligere barbariseringstanker når han hevder at imperiet kollapset fordi for mange fremmede grupper etablerte seg innenfor rikets grenser.⁴³ Treffende nok gjør derfor også Heather goterne til det naturlige utgangspunkt for en videre analyse av årsakene til det vestromerske rikets fall. R. C. Blockley hevder også at den gotiske bosetning var meget forskjellig fra tidligere ordninger, og at endringen i politikk overfor de nordlige barbarene fikk stor betydning for det strategiske bildet, ettersom den brakte med seg iboende faremomenter.⁴⁴

³⁶ Ferril 1986:69.

³⁷ Heather 2006:159.

³⁸ Burns 1994:72. Burns (Burns 1994:74 og Burns 2003:366-367) legger ikke særlig vekt på 382 fordi han mener at mange av goterne ble stykket og plassert inn i regulære romerske regimenter på samme måte som tidligere barbarer hadde blitt gjort. Som sett deler ikke den store majoriteten av faglitteraturens Burns syn på hvordan goterinnflyttingen ble organisert, ettersom Burns gir uttrykk for at goterne ikke utgjorde en autonom og sammensveiset barbaregruppe på romersk mark. Han tillegger derfor heller ikke avtalen av 382 samme betydning ettersom han mener gotere er altfor fragmenterte til å i det hele tatt utgjøre en enklave.

³⁹ Heather 2006:186.

⁴⁰ Heather 2006:190.

⁴¹ Spesielt legger han vekt på to spesifikke barbarinvasjoner, nemlig den av goterne i 376 og den i 405 med de vandalske, svebiske og alanske invasjonen i årene etter. Han mener (Heather 2006:432-437) at nettopp disse to bølgene er nært knyttet sammen med den videre barbarisering og sviktende økonomisk basis. Bakgrunnen var langvarig hunnisk press som økte det germanske presset på de romerske grensene. Dessuten oppstod et maktvakuum etter at det hunniske imperiet forsvant like fort som det hadde kommet. I det lange løp hadde de romerske jordeierne ikke noe annet valg enn å støtte seg til de germanske lederne og deres krigere dersom de hadde ambisjoner om å forbli jordeiere i det hele tatt

⁴² Heather 2006:435.

⁴³ Heather 2006:436.

⁴⁴ Blockley 1998:427-429.

Dette kommer også frem hos Bryan Ward-Perkins og hans *Fall of Rome and the End of Civilization* (2005). Som tittelen indikerer vurderer Ward-Perkins goterne og de andre germaneres innflytelse som noe negativt.⁴⁵ Goternes innvandring i 376 var ifølge han selv den første av de store innvandringsgruppene som entret et da fremdeles velfungerende imperium.⁴⁶

Ward-Perkins legger stor dessuten vekt på at germanerne i langt større grad var i stand til å operere i større grupper som lett klarte å absorbere malplasserte grupper som slaver og arbeidere.⁴⁷ Hans støttes av Heather på dette punktet, som også peker på at germanerne nå opptrådte i større og mer sammensveisede grupper,⁴⁸ men Heather er samtidig forsiktig med å tillegge goterne en for sterk samfunnsorganisering på slutten av 300-tallet.⁴⁹

Til tross for at Ward-Perkins gotere er mindre ville og gale enn Gibbons sine, så er de fremdeles grunnsteinen for hans betraktninger rundt det vestromerske rikets fall.⁵⁰ For Heather er også goternes rolle avgjørende ettersom han mener at tidligere barbarinnvandrere hadde blitt splittet opp og sendt til ulike deler av imperiet.⁵¹ Han mener derfor at romernes avtale med goterne i 382 brøt med tradisjonell innvandringspolitikk fordi goterne fikk en betydelig autonomi i deres bosetning.⁵² Dette synspunktet kommer enda sterkere frem hos Michael Kulikowski og hans *Rome's Gothic Wars* (2007). Kulikowski hevder nettopp at goterens interaksjon med imperiet kom til å legge premissene for det romerske rike utover i det femte århundre.⁵³

2.5 Kapittelkonklusjon.

Som vi har sett så er det skrevet side opp og side ned om sammenhengen mellom goternes bosetning av 382, Alariks plyndring av Roma og Romulus Augustus' abdikasjon omtrent hundre år senere. Tiltross for at *The Decline and Fall of the Roman Empire* de siste drøye to hundre årene har vært gjenstand for skarp kritikk, så danner Gibbons grunnoppfatning av

⁴⁵ Ward-Perkins 2005:9-10.

⁴⁶ Ward-Perkins 2005:50.

⁴⁷ Ward-Perkins 2005:50.

⁴⁸ Heather 2006:84-94.

⁴⁹ Heather 2006:95.

⁵⁰ Påfallende nok begynner Ward-Perkins sin kronologi til *The Fall of Rome and the End of Civilization* (2005) nettopp i 376, se Ward-Perkins 2005:188.

⁵¹ Heather 1998:508.

⁵² Heather 1998:509.

⁵³ Kulikowski 2007:145.

goternes autonomi som det første steget mot indre oppløsning fremdeles utgangspunkt for den moderne historikers diskusjon omkring vestrikets fall. Dette har selvsagt sammenheng med at Gibbons analyse er basert på de samme skriftlige kildene som senere historikere har benyttet seg av. Likevel er det ikke til å komme unna at Gibbons oppfattninger fremdeles øver sterk innflytelse. Forskningstradisjonen har helt siden Gibbons dager nærmest utelukkende sett på hvilke virkninger goterinnvandringen fikk for det senromerske riket.

Hva som derimot ikke har blitt lagt særlig vekt på er forbindelsen mellom goternes bosetning i kjølvannet av den gotiske krigen, og romersk barbar- og immigrasjonspolitikk i perioden *før* 376. Dette betyr ikke at man har neglisjert eller oversett de foregående begivenhetene, men snarere at man har lagt mye mindre vekt på dem. Selv om flere forfattere nevner disse tidligere barbarinnvandringene, så tillegger man dem egentlig ikke noen langsiktig betydning.⁵⁴ De barbariske innvandrergruppene som tidligere hadde slått seg ned innenfor rikets grenser presenteres derfor mer som en kuriositet, enn som et forsøk på noen utdypende forklaring på hvordan ”den gotiske modellen” potensielt hadde en lengre forhistorie.

Den åpenbare muligheten som tilbyr seg selv er da nettopp å se nærmere på en eventuell forbindelse mellom tidligere romersk barbarpolitikk og goternes innvandring siste kvartal av det fjerde århundret. Poenget er ikke å forsøke og avkrefte goternes betydning for den videre utviklingen av det senromerske riket, men heller å se på om Theodosius sin innvandringspolitikk faktisk hadde en lengre fortid en man ofte har forestilt seg. Var kanskje goternes autonome føderasjon på romersk mark del av en lengre utvikling istedenfor et slags kortsiktig *ad-hoc* foretak i kjølvannet av det overraskende romerske nederlaget ved Adrianopol? En naturlig innfallsvinkel vil da være undersøke hvorvidt Theodosius sitt gotiske prosjekt ikke var et resultat av desperate tider men heller videre en videreføring av gjennomprøvd romersk bruk av barbarallierte.

På samme tid har man også trukket en direkte forbindelse mellom gotisk autonomi og plyndringen av Roma omtrent tretti år senere. Barbariseringen av imperiet som angivelig

⁵⁴ F.eks nevner både Wolfram (Wolfram 1988:56-57) og Demandt (Demandt 1989:51) kun i korte ordelag at barbarfolkene karpere og bastarnere ble bosatt langs den romersk Donau grensen av Diokletian. Thomas S. Burns (Burns 2003:301-302) gjør det samme med karperne i hans *Rome and the barbarians, 100 B.C-400 A.D.* Heather (Heather 2006:159-161) er noe mer utfyllende, men han legger likefullt utvilsomt størst vekt på det særegne med goterinnvandringen av 376. Poenget er altså at disse tidligere innvandringsgruppene gjerne nevnes enten mer som en bakgrunnskuriositet enn som del av en forklaring som kunne ha kastet bedre lys over forholdet goter-romer i tiden 376-410.

startet med goterne nådde sitt foreløpige høydepunkt i 410. Ved å se på den langsiktige utviklingen av det romerske imperiets bruk av barbarsoldater vil man kunne kaste bedre lys over også begivenhetene mellom disse to ankepunktene. Var Roma dømt til å falle i goternes klør som følge av den tiltakende barbariseringen av de romerske stridskrefter, eller er det også andre forklaringer som kan ligge bak denne romerske katastrofen? Deler av forskningslitteraturen tegner et nærmest deterministiske bilde av denne situasjonen. Det vil derfor være naturlig å undersøke om dette bildet er mer nyansert.

Samtidig har man heller ikke i nevneverdig grad lagt vekt på sammenhengen mellom samfunnsutviklingen hos de germanske samfunnene og den senromerske innvandringspolitikken. Som regel har man kun sett på de økte militære romerske utfordringene som følge av overgangen fra de tidlige germanske stammesamfunnene til det tredje og fjerde århundrets germanske konføderasjoner.⁵⁵ Hvilken rolle kan endrete germanske samfunnsforhold i møtet med senromersk barbarpolitikk ha spilt?

Forskningslitteraturen åpner altså for en langsiktig analyse av både germansk-gotiske samfunnsforhold og tidligere romersk barbarpolitikk. For å forklare forløpet fra goternes innvandring i 376 og frem til plyndringen av Roma vil det være åpning for å se etter de langsiktige linjer i den forgående perioden, fremfor å kun fokusere på hendelsene innenfor tidsrammen 376-410.

⁵⁵ Se for eksempel Todd 1998:472 og Wilkes 2005:222-226.

3.0 Kilder.

When gaily through the city's festival streets
Shall whirl soft maidens in a happy dance
When mournfully a wall shall guard a bath,
Then countless hordes of men shall cross Istrus` [Donau] stream
To ravage Scythia`s field and Mysia`s land.
But mad with hope when they Pannonia raid,
There battle and life's end their course shall check. (Amm.Marc. XXXI. 1. 5)

Diktet over er hentet fra historieverket til den siste store latinske historiker Ammianus Marcellinus. De uinnbudne gjestene som det her er snakk om var de germanske barbarene *Gothi*, som i siste kvartal av det fjerde århundret e.Kr. trengte inn over romernes nordlige grense langs Donau. For Ammianus representerte goterne det kaos som hele tiden truet eksistensen til hans egen gresk-romerske sivilisasjon. Ifølge de romerske historikerne selv var den siviliserte verden under beleiring av de dyriske og irrasjonelle barbarene som befant seg på utsiden av grensene. Denne tanken var like gammel som historieskrivingen selv. Helt siden den greske litteraturs begynnelse hadde barbarene representert de negative verdiene som grekerne selv forsøkte å unngå.⁵⁶ De var det tenkende og rasjonelle menneskets anti-tese. Så var også tilfellet med Ammianus sine gotiske villmenn.

En analyse av forholdet mellom romere og gotere byr på kildemessige utfordringer fordi det er en uunngåelig ubalanse mellom de to partene. Vi har svært gode kilder til romerske forhold ettersom romerne overtok historieskrivetradisjonen fra grekerne. Romerske historielitteratur gjør oss i stand til å rekonstruere et forholdsvis godt bilde av hvordan romerne forholdt seg til goterne og de andre germanerne. Så er ikke tilfellet med den andre parten i dette kulturmøtet, goterne. De germanske historikerne entrer nemlig ikke scenene før etter vestrikets fall i 476. Årsaken til dette var at germanerne lenge ikke selv disponerte et egnet skriftspråk. Riktignok hadde germanerne i lang tid brukt runer til diverse formål, men omfanget av den informasjon man kan trekke ut fra antikke runeinskripsjoner er dessverre ytterst minimal.⁵⁷ Selv om den gotiske biskopen Wulfila i siste halvdel av det fjerde århundret konstruerte et gotisk

⁵⁶ Cartledge 1993:11.

⁵⁷ Selv om Tacitus (Tac. *Germ.* 10.1) nevner i *Germania* at germanere riser inn forskjellige tegn på trepinner, så var det ifølge Todd (Todd 2005:457) som regel kun snakk om mindre magiske formler på våpen og rustninger. Denne type inskripsjoner dessuten er uhyre sjeldne hos de germanske folkene ved den romerske Rhin-Donau grensen før det femte århundret.

skriftspråk basert på det greske alfabetet, så var det kun deler av bibelen som ble omsatt til gotisk. Den tidligste bevarte gotiske historie, *Getica*, ble skrevet av goteren Jordanes under Justinians regjeringstid midt på 500-tallet. Likevel er Jordanes valg av skriftspråk og nedskrivingssted illustrerende. Den første gotiske (og germanske) historiker satt ikke i *Gothia* og skrev på gotisk. Han satt nemlig i Konstantinopel og skrev på latin.⁵⁸

I dette kapittelet skal vi se nærmere på hvilke muligheter og begrensinger de skrevne gresk-romerske kildene gir oss i forholdet mellom romer og goter, og romer og germaner. Hva kan kildene si oss om samhandlingen mellom det mektige romerske imperium og germanske og gotiske barbarene ved imperiets nordgrense? Deretter kan vi, av grunnene nevnt ovenfor, vanskelig komme unna en nærmere titt på barbaren som litterær sjanger, og barbarens rolle i den romerske kollektive litterære tradisjon. Til slutt vil det være på sin plass med en rask gjennomgang av de viktigste kildene med særlig henblikk på hvilken rolle de gotiske og germanske karakterene spiller i de enkelte verkene.

3.1 Muligheter og begrensninger.

De antikke historikerne var ikke som moderne historikere. Mens dagens historikere etterstreber saklighet, objektivitet og vitenskapelig tilnærming, hadde den gresk-romerske tradisjonen fokus på underholdning og etikk. Historiske eksempler skulle ifølge Johan H. Schreiner tjene til inspirasjon eller til advarsel.⁵⁹ Selv om deres historieberetninger lå tett om til de faktiske begivenheter, så gikk de ikke av veien for å krydre historiene med oppkonstruerte taler, moralske poeng og overnaturlige innslag. Til eksempel skulle det nevnte diktet ovenfor ifølge Ammianus (Amm. Marc. XXXI.1.4) ha åpenbart seg i en steinmur i Khalkedon ikke lenge før den romerske katastrofen ved Adrianopel i 378.

Dette påvirket naturlig nok deres oppfattning av sammenhengen mellom årsak og virkning. En handling som ifølge forfatteren er moralsk god gir et godt sluttresultat, mens en ond handling gjerne bringer med seg ulykker og andre ubehagligheter. Denne forbindelsen

⁵⁸ Selv om Jordanes var den første gotiske historiker så var hans verk likevel ikke den første gotisk historien. Allerede under det ostrogotiske riket i Italia på begynnelsen av 500-tallet så hadde den gotiske kongen Theodorik engasjert en romer ved navn Cassiodorus Senator til å skrive goternes historie. Jordanes (Jord. *Get.* 1-2) hevder selv han brukte dette nå tapte verket som en viktig kilde til hans egen *Getica*. Ifølge Nordin (Nordin 1997:17- 19) var Cassiodorus' historie et omfattende verk bestående av 12 bind og ble skrevet ned i 519, altså drøyt tretti år tidligere enn *Getica*.

⁵⁹ Schreiner 2000:42.

mellom moral og virkning er av stor betydning for deres beskrivelser av goterne og de andre germanerne fordi barbarenes fremgang gjerne settes i forbindelse med at en romersk aktør har gjort et eller annet kritikkverdig. Dette vil naturlig nok bidra til å kaste en ytterligere skygge over de germanske samfunnene. Samtidig var også goterne kun en av mange barbargrupper langs det romerske imperiums etter hvert så vidstrakte område. Dette gjør at goterne gjerne kun nevnes i bisetninger. Bare dersom et eller annet forfatteren oppfatter som monumentalt skjer, får vi en mer fyldig dekning, noe som åpenbart gir oss et til tider lite balansert innblikk i samhandlingen mellom romer og goter.

Bilder er likevel mer nyansert. Det romerske imperium hadde de germanske folkene som naboer i nærmere seks hundre år. Fra teutoneres villmannsferd i Nord-Italia omkring år 100 f.Kr., til den germanske hærførers Odovakers avsettelse av den siste romerske keiser i 476 e.Kr., hadde det rent mye vann under broen. Langs en grense som strakte seg gjennom hele Europa fra Atlanterhavet til Svartehavet foregikk det åpenbart en hel del aktiviteter som ikke nødvendigvis ikke egnet seg for all verdens moralske eksemplifiseringer. Samtidig vil det faktum at germanerne omtales som en ensartet gruppe kunne snus til vår fordel. Informasjon om de vest-germanske gruppene ved Rhinen og øvre Donau, som ofte er langt bedre beskrevet, kan altså brukes til å fylle ut det til tider mangelfulle bildet av goternes samfunn.

3.2 Barbaren som arketype og sivilisasjonens nemesis.

Ifølge Paul Cartledge så oppstod den klassiske antikke barbarkarakteren i kjølvannet av persernes nederlag mot grekerne omkring 480 f.Kr.⁶⁰ De til tider groteske skildringen av barbarsamfunnene minnet lesere og tilhørere på hvor galt det kunne gå dersom innbyggerne ikke etterfulgte de etiske verdier som den greske tradisjon holdt som høyverdige. Samtidig var også barbarenes samfunn et instrument for forfatterne til å sette søkelyset på elementer som de mente var problematiske i deres egen samtid. Gjennom å tillegge barbarene et enkelt levesett kunne greske og romerske forfattere berede grunnen for kritikk av ekstravagante vaner og dekadens. Barbarene kunne dermed speile både negative og positive sider ved forfatterens eget samfunn, selv om førstnevnte type skildringer var langt mest utbredt.

⁶⁰ Cartledge 1993:54. Allan A. Lund (1993:31-32) peker på at grekernes barbarforestilling hadde sin tilsvarende hos egypternes barbarbegrep.

3.2.1 Stereotyp etnografi.

Allan A. Lund hevder at romernes barbarekarakterer gjenspeiler deres forgjengere i den greske litteratur.⁶¹ Det forventes nemlig at de opptrer på visse bestemte måter. En klassisk barbar må nødvendigvis inneha et sett av negative karakteristikk. Typisk vil de begreper som brukes om barbaren være nært knyttet opp til beskrivelser av dyriske trekk. Ifølge de romerske forfatterne er barbaren som et halvtemmet villdyr. Irrasjonell, hissig og til en hver tid tilrådelig til å gripe våpen mot sin herre dersom denne snur ryggen til han. På samme måte som en ulveflokk værer svakheter hos byttedyr, stod de antikke historikernes barbarer klare til å klubbe ned de siviliserte folkeslagene dersom de fikk anledningen til det. Et godt eksempel på barbarenes destruktive atferd finner vi hos den greske historiker og filosof Eunapius (347 e.Kr.- 420 e.Kr) når han hevder at goterne hadde sverget en ed om å ødelegge det romerske riket:

This pledge, a most unholy one that went beyond the normal savagery of the barbarians, was that, even if they were to receive the greatest kindness from the Romans, they would plot against them in every way and use every treacherous device to harm those who had taken them in, in order that they might gain possession of all their territory (Eunap. fr. 59).

Hvordan forholder da ifølge de gresk-romerske forfatterne det rasjonelt tenkende mennesket seg overfor slike villmenn? Jo, nettopp som man forholder seg overfor et dyr man vil temme, nemlig med pisk og gulrot. De naive barbarene er ifølge den gresk-romerske verdens selvoppfatning alltid ute etter gaver. Som et sulten rovdyr kan de dermed kontrolleres med enkle midler, ettersom barbarene, i motsetning til grekere og romere, ikke eier selvkontroll. Barbaren er ifølge den klassiske litteratur alltid underkastet sine dyriske behov. Han er vel så mye dyr som menneske. Til eksempel sammenlinker Eunapius goterne med en slags type insekter:

The reports said that their attitude as they advanced was one of arrogance and contempt towards everyone whom they espied, and since this behaviour was only encouraged by failure to call them to account, all suffered from their riotousness and indiscipline... their physique, which was excessively tall, too heavy for their feet to bear, and pinched at the waist like the insects that Aristotle describes (Eunap. fr. 37).

⁶¹ Lund 1993:16.

Samtidig peker Allan Lund på at germanerne og de andre barbarene blir villere og galere desto fjerne man kommer fra forfatterens eget kulturelle sentrum.⁶² Desto dypere inn i Germania man kom, desto sterkere kom de innfødtes barbarisme til syne. Et godt eksempel dette, finner vi hos Tacitus (56 e.Kr.-120 e.Kr.). Denne gangen er det goternes germanske naboer ved Østersjøen, lugierne, som er gjenstand Tacitus' forundring:

Hvad lugierne angår, er de både af natur og stridskraft, i hvilken de overgår de lidt før opregnede stammer, truende: For de fremhæver deres medfødte vildskab ab kunstig vej og tager tidpunktet til hjælp. Deres skjolde er nemlig sorte og deres kroppe sortmalede, og de vælger bælgmørke nætter til kamp. Og alene i kraft af det spøgelsesagtige skræmmebillede, deres dødningehær frembyder, skaber de rædsel, da ingen fjende kan modstå dette syn fra, så at sige, de dødes rige (Tac. *Germ.* 43.4).

Bildet er likevel ikke entydig negativt. De greske og romerske forfatterne verdsetter enkelte trekk ved barbarene. Typisk er dette trekk som de selv savner hos sine egne landsmenn som for eksempel naturlig hardhet, fysiske styrke og stridsvilje. De romerske historikerne setter prisverdige barbaregenskaper i kontrast til fråtseri, luksus og annen dekadanse. Barbariske dyder tjener dermed for forfatterne som et middel til kritikk av romerske laster.⁶³

Til eksempel går Tacitus i *Germania* indirekte til angrep på det romerske keiserdømmet gjennom å prise germanernes frihet og individualisme.⁶⁴ Dette gjøres med gjentatte understrekninger av den svake myndigheten til de germanske konger og høvdinger (Tac. *Germ.* 11.1). Samtidig retter han også et spark mot det han oppfatter som umoral blant sine egne gjennom beskrivelsene av det germanske ekteskapet.⁶⁵

Alligevel omfattes ægteskabet med alvor, og der er ingen side af deres sæder, som fortjener større ros (Tac. *Germ.* 18.1)...Der er,..., overordentlig få tilfælde af ægteskabelig utroskab (Tac. *Germ.* 19.1).

3.2.2 Barbarens rolle i den kollektive romerske bevissthet.

Ifølge Jane F. Gardner spilte den keltiske senonerstammen sin plyndring av Roma i 390 f.Kr. en monumental rolle i den romerske kollektive bevissthet.⁶⁶ Hver gang den romerske staten

⁶² Lund 1993: 36. På den annen side eksisterte det ifølge James S. Romm (Romm 1992: 64-65) hos grekerne også en oppfatning om fjerne nær utopiske steder som Etiopia, hvor det bugnet av mat, og Hyperborea hvor klimaet var usedvanlig gunstige.

⁶³ Rohrbacher 2002:27-28.

⁶⁴ Mellor 1999:80.

⁶⁵ Mellor 1999:79-80.

⁶⁶ Gardner 1983:181.

hadde vært, eller var, i fare dro romerske historikere parallellene til senonerne. Germanerne kom etter hvert til å overta kelternes rolle som den evige faren mot Roma. Etter at gallere, bretoner og kelto-iberere havnet under romerske herredømme så de romerske forfatterne seg etter nye barbarer som kunne påta seg rollen som den tenkende og rasjonelle romerske borger destruktive nemesis. Da stormskyene samlet seg rundt Roma manet de romerske historikerne til tapperhet ved å vise hvordan teutonerne, som sammen med kimberne herjet nord-Italia rundt år 100. f.Kr., hadde blitt beseiret.

Gardner peker på at den germanske trusselen kom snikende etter hvert som det keltiske trusselbildet naturlig nok ikke lenger har samme psykologiske effekt som følge av Caesars felttog rundt midten av det første århundret f.Kr.⁶⁷ Teutonerne og de andre germanere fikk dermed samme rolle og funksjon som senonerne og kelterne tidligere hadde hatt. Ammianus sine gotere føyer seg rett inn i denne tradisjonen når han serverer følgende formannende passasje i etterkant av det romerske nederlaget ved Adrianopol:

Those who are unacquainted with the ancient records say that the state was never before overspread by such a dark cloud of misfortune, but they are deceived by the horror of recent ills which have overwhelmed them. For if they study earlier times or those which have recently passed, these show that such dire disturbances have often happened. The Teutones with the Cimbri, coming from unknown parts of the ocean, suddenly overflowed Italy, but after inflicting enormous disasters on our country, in the final battles they were overcome by our great generals, and being destroyed root and branch, they learned from the uttermost perils what warlike might combined with prudent discipline might accomplish (Amm. Marc. XXXI. 5.11-12).

*

Mange av de "barbariske egenskapene" var tidløse innen for den gresk-romersk litterære tradisjon. Behovet for en skapning som representerte "de andre" var like gammelt som historietradisjonen selv. Barbaren fungerte hovedsakelig som et levende skrekkeeksempel på de laster romerne selv søkte å unngå. Samtidig ble også barbarene brukt til å sette søkelys på forfatterens eget samfunn. Gjennom å prise enkelte sider ved barbarsamfunnene søkte historikerne å sette søkelys sider ved deres eget samfunn som de fant mindre prisverdig.

Dette medfører da at man finner en rekke likhetstrekk mellom forskjellige grupper og samfunn som man i bunn og grunn skulle tro var vidt forskjellige. For eksempel kan man trekke frem flere likhetstrekk enn ulikheter mellom Herodots beskrivelser av det iranske

⁶⁷ Gardner 1983:181-184.

nomadefolket skyterne fem hundre år f.Kr. og den bysantinske historiker Zosimus sine goterbeskrivelser et millennium senere.

3.3 Kildene.

Etter å ha sett på hvordan de litterære konvensjonene satte rammene for beskrivelsene av barbarene i de gresk-romerske kildene, skal vi nå se nærmere på de mest sentrale kildene til romersk-gotiske, og romersk-germanske relasjoner. Problemene med barbaren som arketype og sjanger, sporadisk og tilfeldig informasjon om germanernes samfunn, samt mangelen på en gotisk og germansk historieskrivingstradisjon legger premissene for utvalget av de skriftlige kildene. På grunn av disse problemene lar det seg vanskelig gjøre å basere seg på et par nøkkeldokumenter når det gjelder forholdet mellom gotere og romere, eller romere og germanere for den slags skyld. Kildeutvalget i denne oppgaven blir derfor omfattende både i kronologisk bredde og i omfang.

3.3.1 *Caesar - Commentarii de bello Gallico.*

Julius Caesar (100 f.Kr.– 44 f.Kr.) sin ”Gallerkrigen” er blant de tidligste kildene vi har til germanerne. Verket er sannsynligvis skrevet mot slutten av krigen i 51 eller 52. f.Kr. Til tross for at det er krigen mot gallerne som er hovedtema spiller germanere en viktig rolle i Caesars rettferdiggjøring av felttoget sitt. For det første fungerer germanere som en målestokk for gallerne. De to gruppene sammenliknes ofte (Caes. *B Gall.* VI.11-24), og utfallet er som regel at germanerne fremstår som farlige, mens gallerne som fremstår som veike. Hva som likevel er viktigere er at kelterne gjøres farlige gjennom germanerne. Blant annet peker Gardner på at Caesar, foruten kelternes karakter, bruker germansk press som rettferdiggjøring for felttoget.⁶⁸ Germanerne fremstiles som en konstant offensiv størrelse, som hele tiden kan komme til å utnytte kelternes svakhet som et våpen mot Roma. Dette påvirker selvsagt det totale bildet Caesar presenter omkring germanerens samfunn og deres forhold til sine naboer. Likevel er ”Gallerkrigen” en solid kilde. Caesars nærhet til de begivenheter han skildrer gir ham stor troverdighet til tross for hans opplagte politiske agenda.

3.3.2 *Tacitus – Germania.*

⁶⁸ Gardner 1983:182.

Germania er et uvanlig verk. Den romerske historiker Tacitus (56 e.Kr.-120 e.Kr.) som ellers i sin karriere beskjeftiget seg med mer tradisjonell romersk historie, viet omkring år hundre sin oppmerksomhet til de germanske stammene øst for Rhinen og Nord for Donau.

Germanerne i *Germania* er de rake motsetningene til Caesars blodtørstige villmenn. Hos Tacitus er de nemlig stjerneeksempelet på edle ville. Når de ikke kriger er de mest opptatt av å sove og å spise (Tac. *Germ.* 15.1). Som naive barn beskjeftiger Tacitus sine germanere seg med lek og dans fremfor politikk og maktkamp. De late og frihetselskende germanerne fungere som et instrument for Tacitus til å kritisere romerske laster som grådighet, intriger og stormannsgalskap. Dette fører til at germanere og deres samfunn til tider får et noe kunstig preg som følge av forfatterens stadige ønske om å pålegge dem et eller annet småvittig karaktertrekk.

Likevel er ikke *Germania* en etnografisk satire uten hold i de faktiske forhold. Verkets fremtoning tyder overhodet ikke på at Tacitus bare farer med fantasifulle røverhistorier. Til det er språkbruken og fremstillingen altfor saklig. Nils W. Bruun og Allan A. Lund peker på at *Germania* heller er en indikasjon på at germanerne ikke lenger var like skumle og mystiske for romerne som de tidligere hadde vært.⁶⁹ Det som likevel er viktigst for verkets troverdighet er kildene det er basert på. Sannsynligvis har Tacitus har brukt de tapte verkene til Livius (59 f.Kr.- 17 e.Kr.) og ikke minst til Plinius den eldre (23-79 e.Kr.), som i lengre perioder personlig oppholdt seg i de germanske områdene. Tacitus har dessuten trolig skaffet til veie informasjon gjennom brevveksling og samtaler med andre folk som hadde oppholdt seg i *Germania*.⁷⁰ Til sammen gjør dette *Germania* til en kilde av stor verdi.

3.3.3 Herodianos – *Historia Romana*.

Herodianos (170 e.Kr.-240 e.Kr.) sitt historieverk omfatter i åtte bøker perioden fra Markus Aurelius sin død i 180 e.Kr. og frem til Gordian III ble utropt til keiser i 238. I motsetning til de to foregående verkene er Herodianos` romerske historie et klassisk historieverk i oppbygning og struktur. Dette gjør at germanerne og deres levesett havner i skyggen av de romerske hovedpersonene. Pussig nok er dette til tider en fordel med verket. De retoriske utskielene og klisjéaktige karakterbeskrivelsene er gjerne forbeholdt keisere, pretendenter

⁶⁹ Bruun og Lund 1974:19-20.

⁷⁰ Bruun og Lund 1974:25-27.

og andre romere.⁷¹ Den informasjon man får om germanerne og deres forhold til det romerske imperium er da både sober og nøktern, noe som er ytterst interessant med tanke på dens nærhet i tid både til markomannerkrigene og forholdet mellom romer og germaner i de første fasene av krisen i det tredje århundret.

3.3.4 Dio Cassius – *Romaika*.

Det samme er tilfellet med de siste ti bøkene (LXXI-LXXX) av Dio Cassius (150 e.Kr.-235 e.Kr.) sin romerske historie, selv om verket hans kun er kjente gjennom senere bysantinske sammendrag. Likevel er germanerangrepene under Markus Aurelius langt mer fremtredene enn hos Herodianos. Resultatet blir todelt. For det først får man mer informasjon om germanere og deres forhold til det romerske imperium noe som selvsagt er positivt. Noe som derimot ikke er positiv er at germanerne utgjør ganske klassiske barbarer hos Dio. Han (Dio Cass. LXXVIII.14) påstår for eksempel at en germansk stamme trekker ut pilspisser med tennene slik at de kan drepe videre med hendene. Denne stereotypifiseringen er generelt likevel ikke så graverende at Dios germanere blir en ren parodi. Samtidig vil forfatterens nærhet i tid gi god troverdighet til de siste delene av verket. Dette kombinert med det forholdsvis detaljerte hendelsesforløpet i de siste bøkene, gjør *Romaika* til en nyttig kilde.

3.3.5 Aurelius Victor – *De Caesaribus*.

Aurelius Victor (320 e.Kr.-389 e.Kr.) sin *De Caesaribus* omfatter perioden fra Octavian frem til Konstantins sønn Constantius II.⁷² Man antar at verket i all hovedsak er basert på en nå tapt kilde.⁷³ Et stort minus med *De Caesaribus* er at den ikke gir noen informasjon om goterne eller de andre germanernes samfunn. Kilden er også kort med tanke på hvor lang tidsperiode den dekker. Dette veies tidvis opp ved at Aurelius Victor gir mange gode eksempler på samhandling mellom germanere samt andre barbarer og det post-Dioketianske riket.

3.3.6 Eutropius – *Ab Urbe Condita*.

⁷¹ Whittaker 1969:liv-lviii.

⁷² Død 361.

⁷³ Bird 1994: xii-xiii. Denne kilden har i ettertiden fått navnet *Kaisergeschichte*. For mer om forholdet mellom *De Caesaribus* og *Kaisergeschichte*, se f.eks. Bird 1994:xii-xv.

Eutropius (†-390 e.Kr.) sin *Ab Urbe Condita* har svært mange likhetstrekk med Aurelius Victors *De Caesaribus* ettersom begge verkene antakelig samme hovedkilde.⁷⁴ Som tittelen antyder begynner Eutropius sin beretning med Romas grunnleggelse i 753 f.Kr. Han avslutter med Jovians død i 364 e.Kr. Som med Aurelius Victor så er det de nyeste delene av verket som er mest interessante. På samme måte er det også få av beskrivelser av germanske samfunn. Like fullt er det et par spennende passasjer som omhandler romernes forhold til de nordlige barbarene i siste halvdel av 200-tallet og første halvdel av 300-tallet, noe som er verdifullt på grunn av det generelt dårlige kildematerielle til denne tiden.

3.3.7 Ammianus Marcellinus - *Res Gestae*.

Ammianus Marcellinus (320 e.Kr.-390 e.Kr.) store verk *Res Gestae* omhandler perioden fra Nerva (96.e.Kr.) til Valens død i slaget ved Adrianopel i 378 e.Kr.⁷⁵ Dens detaljrikdom og vide interessefelt er på mange måter unikt. Ammianus sin saklige og objektive fremstilling av de ulike fenomener gir dessuten stor troverdighet til de faktaopplysninger som presenteres. Forfatterens nærhet til de begivenheter han omhandler styrker ytterligere kildens troverdighet og relevans. Det er nemlig kun de deler av verket som sammenfaller med hans egen tid som er bevart for ettertiden.⁷⁶ Selv om goterne og de andre germanerne innehar en del stereotype barbartrekk (Amm. Marc. XXXI.15.2), så er summen av Ammianus sine goterbeskrivelser forholdsvis moderate. Det mest positive med denne kilden er imidlertid at forholdet mellom goterne og det romerske imperium i første fase av den gotisk innvandringen (frem til 378) er usedvanlig detaljert beskrevet.

3.3.8 Eunapius - *Hypomnemata Historika*.

Eunapius (347 e.Kr.-420 e.Kr.) sin *Hypomnemata Historika* beskriver perioden fra 270 e.Kr. til 404 e.Kr. Eunapius sin historie er kun bevart fragmentarisk gjennom senere bysantinske verker. Han er i motsetning til Ammianus ytterst skeptisk til goterne, noe som blant kommer til uttrykk ved at han ikke kaller dem gotere, men skytere. Årsaken til den hedenske Eunapius sterke motvilje mot goterne ligger i hans oppfatning om at de arianske goterne står i ledtog

⁷⁴ Ifølge Bird (Bird 1994:xii-xiii) har Eutropius, som Aurelius Victor, fremfor alt basert seg på *Kaisergeschichte*.

⁷⁵ Verket består av i alt 31 bøker. De 13 første er tapt, men ifølge Rhorbacher (Rohrbacher 2002:20-22) så tyder det mest på at disse første bøkene ikke hadde samme detaljrikdom som de bevarte. Bok 1 til 13 dekket perioden fra Nerva til Gallus (353 e.Kr), mens de resterende 18 til sammenlikning kun omhandler tiden fra Gallus til Valens.

⁷⁶ Mellor 1999:116.

med den kristne Keiser Theodoius (Eunap.fr.59). Disse står da i opposisjon til den tradisjonelle romerske polyteistiske gudedyrkelsen som forfatteren selv er en sterk tilhenger av.⁷⁷ Likevel er Eunapius sine fragmenter verdifulle fordi det er nettopp de siste delene av verket hans som er best bevart, noe som da er fordelaktig med tanke på det dårlige kildematerialet til den umiddelbare perioden før og etter år 400.

3.3.9 Olympiodorus - *Historikoi Logoi*.

Olympiodorus (365 e.Kr.-425 e.Kr) sin *Historikoi Logoi* spanner over et forholdsvis kort tidspenn fra 407 e.Kr.-425 e.Kr, og er som hans samtidige Eunapius kun bevart gjennom fragmenter fra senere bysantinske forfattere. Olympiodorus sitt syn på goterne er ganske unikt. Han omtaler dem som barbarer, men han følger dette ikke opp med stereotype karakteristikk, men betrakter dem ut fra en nøktern synsvinkel.⁷⁸ Samtidig har han en saklig tone og detaljert hendelsesforløp. Dette kombinert med hans nærhet i tid til den epoke han beskriver gjør han til en god kilde til de viktige årene før goternes plyndring av Roma i 410.

3.3.10 Orosius - *Historiae Adversus Paganos*.

Augustins elev Orosius (†-417 e.Kr.) tok på seg oppgaven av å skrive en verdenshistorie fra tidenes morgen og frem til hans egen tid. Hovedintensjonen for denne kristne forfatteren var å motbevise anklagene fra ikke-kristne romere om at kristendommen var årsaken til det senromerske rikets problemer.⁷⁹ Orosius goterbeskrivelser følger derfor også skillelinjen hedens versus kristen ved at kristne gotere som Alarik fremstilles som snille barbarer (Oros. VII.37, 39), mens hedenske gotere, som høvdingene Atanarik (Oros. VII.32) og Radagaisus, (Oros. VII.37) fremstilles som blodtørstige villmenn. Likevel er spesielt perioden som sammenfaller med Orosius sin egen levetid forholdsvis informativ. Til tross for verkets religiøse grunntone benytter Orosius stort sett et klart språk og utilslørt retorikk. *Historiae Adversus Paganos* er derfor et nyttig tillegg til de fragmentariske verkene til Eunapius og Olympiodorus. Samtidig tilbyr også Orosius en del informasjon fra den ellers dårlige dokumenterte perioden mellom Dio og Herodianos, og frem til Ammianus.

⁷⁷ Blockley 1981:19.

⁷⁸ Rohrbacher 2002:234.

⁷⁹ Rohrbacher 2002:138-139.

3.3.11 Zosimus - *Historia Nea*.

Grev Zosimus (†-518 e.Kr.) sin *Historia Nea* omfatter perioden fra Romas grunnleggelse og frem til 410 e.Kr. Zosimus sin beretning bygger i stor grad på verkene til Eunapius og Olympiodorus,⁸⁰ noe som delvis veier opp ulempene med det sene nedskrivingstidspunktet og det lange tidspennet. Påvirkningen fra Eunapius viser seg tydeligst.⁸¹ De to har samme syn på forbindelsen mellom kristne gotere og kristne keisere og et stadig svakere imperium. Zosimus (Zos. II.34.1-2) legger til eksempel skylden på Konstantins militærpolitikk for at ikke grensene lenger holder tett. På tross av denne åpenbare partiskheten er *Historia Nea* en viktig og god kilde. Perioden fra og med det severiske dynasti (193.e.Kr.-235 e.Kr.) vies mest plass og verket er mer detaljert enn de andre kildene som dekker siste halvdel av 200-tallet og første halvdel av 300-tallet. Zosimus sin historie er derfor fyldig i sine beskrivelser av forholdet mellom romerne og deres germanske naboer fra goterne gjør sin entre ved Donau omkring midten av det tredje århundret. Den samme detaljrikdommen gjør hans beskrivelser av tiden etter at Ammianus legger in årene i 378 særlig interessante.

3.3.12 Jordanes – *Getica*.

Vår seneste kilde er *Getica* av goterens Jordanes (†-551 e.Kr.). Jordanes hadde sitt tilholdssted i østrikets hovedstad Konstantinopel. Hans goterhistorie omhandler tiden fra folkets angivelige utvandring fra det høye nord og frem til Justinians erobring av det ostrogotiske riket i Italia på midten 500-tallet. Den informasjon som Jordanes serverer om goterne før deres angrep på Romerriket omkring midten av det 3.århundret e.Kr. er av liten verdi, takket være et usannsynlig fantasifullt hendelsesforløp. Goternes angivelige seier over det akemenidiske perserkongen Cyrus (Jord. *Get.* 61-62) er et godt eksempel på dette. Etter omkring 250 e.Kr. bytter derimot verket radikalt karakter. Mange av de begivenheter som presenteres finner vi igjen hos de øvrige romerske kildene selv om hendelsesforløpet er noe flyktig. Jordanes har hatt gode kilder som, Priscus,⁸² Ammianus og ikke minst forfatteren av den nå tapte gotiske historie Cassiodorus.⁸³ Likevel er det ikke til å komme unna at Jordanes er partisk til goterne. Samtidig bærer hans bysantinske påvirkning kraftig preg.

⁸⁰ Blockley 1998: 414.

⁸¹ Veh 1990:10.

⁸² Priscus (410/420e.Kr.-etter 474 e.Kr.) var en gresk historiker. Hans verk som nå kun er bevart fragmentarisk ble brukt av både Cassiodorus og Jordanes (Blockley 1981:49).

⁸³ Mierow 1915:19-37. Ifølge (Nordin 1997:18) så har Cassiodorus sannsynligvis brukte det nå tapte verket til historikeren Dexippus (210 e.Kr.-270 e.Kr.).

Hovedintensjonen bak verket åpenbart er å innvarsle en evig forening mellom gotere og romere. Den største verdien med *Getica* er derfor ikke dens kvalitet, men det faktum at den skrevet av en goter og dermed tilbyr en alternativ innfallsvinkel.

3.4 Kapittelkonklusjon.

Det største kildemessige problemet med en analyse av forholdet mellom gotere og romere ligger i det ensidige kildematerialet. Mens ettertiden har bevart mangfoldig gode og informative historieverker skrevet av romerske historikere, så er antikkens germanske litteratur så godt som fraværende. Vi må helt opp på 500-tallet før vår første germanske historieforfatter dukker opp i form av goteren Jordanes. Årsaken er ikke at tidligere germanske historieverk ikke har blitt bevart, men snarere at de ikke har eksistert.⁸⁴ Denne ubalansen fører til problemer ettersom vi får et godt innblikk i de romerske forhold mens vi får et desto dårlige innblikk i de germanske. Vi må hele tiden se på samhandlingen mellom romere og gotere, og romere og germanere gjennom romerske øyne. Dette betyr da at vi må gripe til en omstendelig mengde gresk-romerske skriftlige kilder for å rekonstruere et så nøyaktig så mulig bilde av de germanske samfunnene og deres relasjoner til det romerske imperium. Ser vi bort fra Tacitus sin *Germania* og den gotiske historien til Jordanes, er det kun fragmenterte og sporadiske opplysninger om germanere som serveres i de gresk-romerske kildene.

Samtidig er den informasjon som serveres om germanerne gjenstand for den del litterære komplikasjoner i form av arketyper og sjanger. Helt siden Homers og Herodots dager så hadde barbarene blitt holdt frem som motsetning til forfatterens eget samfunn. De ulike barbarene ble automatisk tillagt en rekke negative egenskaper som skulle minne lesere og tilhørere hva som kunne hende dersom man ikke fulgte de fastsatte normer og etiske regler. Den greske-romerske litterære barbar var på mange måter en halv-menneskelig forlengelse av den utemmete naturen. Hans væremåte ble derfor tilsvarende. Irrasjonell, blodtørstig, med stor fysikk og manglende tankekraft. Som en overhengende naturkatastrofe kastet hans blotte nærvær i periferien illevarslende skygger over den, ifølge forfatterne selv, sivilisere verden.

På samme tid spilte også barbaren rollen som instrument for de gresk-romerske forfatterne til kritikk av deres egne samfunn. Ved å fremheve enkelte simple dyder hos barbarene, som

⁸⁴ Da med unntak av Cassiodorus sin nevnte historie.

moderat levesett og naturlig hardhet som følge av et liv tett knyttet opp til naturen, søkte forfatterne å sett søkelys på angivelige kritikkverdige forhold i deres egen samtid. Typisk ble var denne type kritikk knyttet opp til moralsk forfall, eksessiv luksus og annen dekadanse, noe som hos de antikke historikere som regel brakte med seg svært ubehagelig følger og konsekvenser

De romerske historikerne overtok denne barbaroppfattningen fra grekerne og ga den på mange måter en ytterligere dimensjon. Romerne presenterte et enda sterkere fokus på barbarismens konstante trussel mot deres egen stat. I de første århundrene f.Kr. var det kelterne som utgjorde det romerske kollektive barbariske skrekksenario. Det kom imidlertid til å endre seg ettersom stadig mer av den keltiske verden havnet under romerske kontroll. De romerske historikere trengte derfor et nytt usivilisert nemesis. Valget falt på de germanske barbarene langs den lange romerske grense ved Rhinen og Donau. Fra teutonernes herjinger i Nord-Italia omkring år 100 f.Kr. og til lenge etter vestrikets fall i 476 e.Kr. skrev greske, romerske og bysantinske historikere med skrekkblandet fryd om den ville og gale karakteren til de nordlige barbarene.

Den kildemessige utfordringen til en analyse av forholdet mellom goterne og det romerske imperium ligger da i å forsøke og se bak denne retorikken. Dersom dette lykkes gjennom å hente ulike biter informasjon fra et vidt spekter av de skriftlige gresk-romerske kildene, kan man være i stand til å rekonstruere et tilfredsstillende bilde av goteres samfunn og deres samhandling og interaksjon med det mektige romerske imperiet. Dette bilde der det er relevant kan så supplementers med informasjon fra ikke-skriftlige kilder, i de tilfeller hvor arkeologiens fortolkninger er tilgjengelige.

4.0 Romersk barbarpolitikk. Fra markomannerkriger til goterkriger.

Etter hvert som det romerske imperium utvidet sitt herredømme kom de i kontakt med ulike barbargrupper. De romerske grenseområdene som strakte seg fra Germanias dype skoger til Arabias golde ørkener huset forskjellige innbyggere. Langs grensen sør for Middelhavet dominerte berbiske nomadefolk. I øst opererte ulike grupper i spenningen mellom romerne og perserne. Ved Svartehavsområdet og i Kaukasus hadde iranskspråklige nomader sitt tilholdssted. Langs Rhinen og Donau var germanerne de mest tallrike. Nord og vest for romersk Britannia var tilholdsstedet til keltiske stammer. Tiltross for barbarenes ulikheter anvendte romerne mange av de samme metodene. Helt siden republikkens tidlige dager hadde romerske diplomatiske fremstøtt overfor barbarene vært en fin balansegang mellom straff og belønning. Lojalitet beløntes med gaver, illojalitet med sverdet.

Romernes mål med den barbarpolitikken som ble ført kan deles i to. Målsetningen med den utenrikspolitiske delen var å sikre de romerske områdene ved å hindre infiltrasjon og andre grenseovertredelser. Den innenrikspolitiske delen tok sikte på å utnytte barbarenes menneskelige ressurser til imperiets ve og vel. Dette gjaldt da bruk av barbartropper i romerske tjeneste og som arbeidskraft, fremfor alt i jordbruket.

I dette kapittelet skal vi se nærmere på krisens betydning for forholdet mellom romere og barbarer fra markomannerkrigene (166 e.Kr.-180 e.Kr.) og frem til den gotiske innvandringen i 376 e.Kr. Sentralt står den såkalte krisen i det tredje århundret (235 e.Kr.-284 e.Kr.) og den påfølgende restaurasjonen under tetrarkiet og Konstantin den store (284 e.Kr.-337 e.Kr.). Førte krisen til en varig endring av styrkeforholdet, og ledet den romerne til å legge om sin politikk i forhold til barbarene? For å undersøke dette må vi kort se på hvordan krisen artet seg og hvordan den rammet på begge sider av grensen i nord. Deretter skal vi se nærmere på endringer i romernes bruk av barbarsoldater og romernes politikk for bosetting av germanere med henblikk på forsvar og økonomi.

4.1 Krise og gjenoppbygging.

Fra midten av 160-tallet e.Kr. og de påfølgende tjue årene var Romerriket herjet av den antonine pesten og de makromanniske krigene.⁸⁵ I kjølvannet av det såkalte femkeiseråret (193) som etterfulgte mordet på Commodus, bedret situasjonen seg etter at Septimus Severus kom til makten. Etableringen av det severiske dynastiet brakte stabilitet tilbake til imperiet i årene 193-235.

Mordet på den siste severiske keiser, Alexander Severus, innledet derimot den såkalte krisen i det tredje århundret.⁸⁶ I perioden fra 235 og frem til Diokletians maktovertakelse i 284 var det romerske riket vitne til flere blodige borgerkriger. Situasjonen forverret seg da de østlige delene av riket kom under angrep fra ulike barbarstammer som holdt til ved den romerske grensen på svartehavskysten. Barbarsammenslutningen som blant annet bestod av gotere, heruler og skytere voldte stor skade. Spesielt ble provinsene på Balkan og i Anatolia hardt rammet. Pannonia, Thrakia, Makedonia og Pontus ble gjenstand for gjentatte raid og i kjølvannet av krigens herjinger hersket det nærmest lovløse tilstander.

Samtidig ble for første gang en romersk keiser drept på slagmarken i kamp mot barbarer da, Decius og hæren hans ble utslettet av goterne i slaget ved Abrittus i 251 nær Dobruja i dagens Romania. De vestlige delene av riket ble innledningsvis skånet for barbarangrep, men i 268 gikk de germanske barbarene ved Rhinen, alemannerne, til angrep. Deres plyndringstog brakte med seg store ødeleggelser både i Gallia og i det nordlige Italia. Barbarenes angrep fortsatte frem til de ble slått tilbake av keiserne Claudius II og Aurelian i årene 268-275.

I øst hadde sassanidene gjort Perserriket til en farligere fiende for Roma enn det hadde vært under de parthiske arsakidene. Ifølge Heather hadde det nye dynastiet styrket sin maktbasis gjennom økt jordbruksutbytte og befolkning som følge av store og effektive irrigasjonsprosjekter.⁸⁷ Denne tendensen ble ifølge Richard N. Frye forsterket ved en religiøs ensretting hvor den zarathustriske statsreligionen med dens hierarkiske oppbygning fungerte som bindeledd mellom de ulike provinsene.⁸⁸ Dessuten hadde de i større grad enn sine forgjengere klart å skape en sentralstyrt stat som kunne konsentrere deres militære og økonomiske resurser. I motsetning til den parthiske riket var den nye staten et sentralisert

⁸⁵ Kopperepidemiene som herjet under regjeringstiden til Markus Aurelius (160-180) og Commodus (180-192) blir gjerne kalt den antonine pesten fordi begge disse keiserne var fra det antonine keiserdynasti.

⁸⁶ Se kart 3.

⁸⁷ Heather 2006: 61-62.

⁸⁸ Frye 2005:463.

imperium med stor erobringstrang. Det sassanidiske storkongen var først og fremst en krigerkonge. Arven fra det akemenidiske riket kom til syne gjennom sassanidenes ambisiøse ekspansjonsideologi.

Samtidig var den indre politiske situasjonen i Romerriket på randen av kaos. Et utall blodige borgerkrigene rystet imperiet. Keisere og pretendenter spratt opp som paddehatter.⁸⁹ Med det romerske imperiet som tumleplass kjempet feltherrer av ulik bakgrunn for retten til å bære det keiserlige diadem. Utfallet av denne kappestriden ble ofte avgjort på slagmarken. I takt med den tilspissede situasjonen innad i riket sank terskelen for å hente inn eksterne tropper fra barbarområdene. I kampen om det militære hegemoniet innad i imperiet kunne ekstra soldater fra områdene nord for Donau og Rhinen lett bli tungen på vektskålen for en feltherres keiserlige ambisjoner.

Det var først i siste kvartal av århundret at tilstanden begynte å bedre seg. Under keiserne Claudius II (268-270), Aurelian (270-275), Probus (276-282) og Diokletian (284-305) klarte det romerske imperium sakte men sikkert å gjenopprette stabilitet og orden. For å stabilisere den indrepolitiske situasjonen innførte Diokletian det såkalte tetrarkiet, "Firemannsstyret", hvor riket ble administrert av to *Augusti* sammen med to forhåndsbestemte etterfølgende *Caesars*. Den indre freden kom derimot ikke til å vare lenge, og allerede samme år som Diokletian abdiserte røk de tidligere keiserkollegene i tottene på hverandre. Etter flere langvarige borgerkriger kunne Konstantin utrope seg til enehersker over det romerske imperium i 324.

Etter Konstantins død i 337 overtok hans sønner Konstantin II, Constans og Constantius II hver sin del av imperiet. Konstantin II bukket under allerede i 340. Frem til 351 styrte Constans den vestlige delen av riket mens Constantius II kontrollerte den østlige, før sistnevnte ble enehersker fra 353 til 361. Etter et kort intermesso av Konstantins nevø Julian (361-363),⁹⁰ overtok de to brødrene Valentinian (364-375) og Valens (364-378) makten i henholdsvis den vestlige og den østlige delen av riket.

*

⁸⁹ I de omtrent femti årene fra drapet på Alexander Severus og frem til Diokletians maktovertakelse hadde det vært hele 22 keisere. Se for eksempel Campbell 2005:110.

⁹⁰ Etter Julians død under perserfelttoget i 363 ble en av hans generaler, Jovianus, utropt til keiser, men han døde under mystiske omstendigheter rett etter at hæren var kommet tilbake fra felttoget (Amm. Marc. XXV.10.12-13).

Siste halvdel av 200-tallet hadde vært en usedvanlig trøblete periode for det en gang så urokkelige romerske imperium. Selv om Romerriket overlevde de mange utfordringene, kom de mange urolighetene til å sette dype spor. Hvordan påvirket kaoset under krisen i det tredje århundret og den påfølgende restaurasjonen forholdet mellom romere og barbarer og romernes politikk overfor dem?

4.2 Krisens konsekvenser for romerne og for barbarene.

De mange krigene hadde tært på de romerske legionene. Men det var ikke bare den romerske krigsmaskinen som sårt trengte tilgang på menneskelige ressurser. Også den sivile sektor hadde lidd. Store områder hadde blitt lagt øde. Den romerske landsbygda så vel som byene hadde blitt påført enorme lidelser som følge av krigene.

Samtidig hadde flere epidemier slått til. Først under Markus Aurelius (160-180) (Eutr. VIII.12.2, Gal. 16, Oros. VII.15), og Commodus (180-192) (Cass. Dio LXXIII.14, Herod. I.12). Deretter rundt midten av det tredje århundret (Aur.Vict. *Caes.* 30, Eutr. IX.5, Oros. VII. 21). Jordanes (Jord. *Get.*104) sammenliknet denne epidemien med byllepesten han selv hadde opplevd under keiser Justinian. Zosimus (Zos. I.26) hevder at kombinasjonen mellom krig og pest aldri hadde vært verre.

Ifølge Mireille Corbier er det umulig å si nøyaktig hvor mange som døde av epidemiene.⁹¹ Skal man tro kildene ovenfor så var det mange. Her må det likevel taes visse forbehold ettersom pest og sykdom i den klassiske gresk-romerske historietradisjon ofte er fast inventar i beskrivelsen av vanskeligere tider. Samtidig var grusomme epidemier ikke noe uvanlig fenomen i den antikke verden, eller i senere epoker for den saks skyld. På den andre siden betones begge epidemibølgene usedvanlig sterkt i de skriftlige kildene.

Dessuten har man gode øyenvitneberetninger til epidemiens utbrudd.⁹² Epidemien som herjet i regjeringstiden til Markus Aurelius ble bevitnet av anatomen Galenos (Gal. 16) i 166. Epidemien var ifølge R.J. Littman og M.L. Littman etter alle solemerker en form for kopper.⁹³ De anslår at syv til ti prosent av befolkningen bukket under.⁹⁴ I byene og i hæren var tallet

⁹¹ Corbier 2005:398.

⁹² Corbier 2005:398.

⁹³ Littman, og Littman 1973:245-252.

⁹⁴ Littman og Littman 1973:252-255.

enda høyere, sannsynligvis et sted mellom tretten og femten prosent.⁹⁵ Den andre bølgen brøt ut omkring 250 og ble blant annet bevitnet av biskopen i Karthago, Cyprianus ("Om Dødligheten" 14).

Da ulike bander og soldater herjet som verst, og de samme områdene ble plyndret gang på gang, er det naturlig å anta at store deler av befolkningen levde på minimumsgrensen når det gjaldt mattilgang. Dette ville da ha gitt epidemiene grobunn i en allerede svekket befolkning. Det store befolkningstapet ville ikke bare ha ført til dårligere tilgang på soldater til legionene. Også den romerske økonomien fikk seg en knekk som følge av et synkende antall skattebetalere. Epidemiene ville selvsagt også berøre goterne og de andre germanerne, men det er grunn til å anta at Romerriket merket denne nedgangen kraftigere. Den romerske befolkningen vil ha lidd mer takket være en høyere befolkningstetthet. Inntil de store byene og kommunikasjonssentrene i imperiet kom det handelsveier inn fra nær stort sett hele den kjente verden. Ettersom karavaner og handelsfartøyer kontinuerlig fraktet varer mellom de ulike provinsene i imperiet vil epidemiene raskt ha spredt seg til hele riket. Epidemiene ville som hungersnøden hardest ha rammet de områdene som hadde størst befolkningstetthet.

I første omgang skulle man tro at den romerske landbruksbefolkningen slapp lettere unna enn de romerske byene ettersom de hadde en lavere befolkningstetthet. Likevel, skatt skulle betales med mynt, noe som gjorde bøndene avhengige av å omsette produkter i et marked. Dette medført at bondebefolkningen jevnlig måtte ha tatt seg inn til handelssentrene og dermed også kommet i kontakt med epidemiene. Ifølge Corbier vil bydannelser av en viss størrelse dessuten kreve betydelige ressurser fra opplandet for å støtte den urbane befolkningen.⁹⁶ Byene vil utvikle regelmessige kommunikasjonslinjer til landbruksbefolkningen i området. Et samfunnet sentrert rundt en pengeøkonomi og et livlig varebytte ville bli hardere rammet av epidemier enn et mer primitivt samfunn slik som man fant hos germanerne.

*

Krisen hadde relativt sett rammet romerne hardere enn barbarene. Befolkningsnedgangen i imperiet hadde ført til mangel både på penger og på soldater. Barbarområdene nord for Rhinen og Donau var sluppet lettere unna. Årsakene til dette var todelt. For det første hadde det meste av krigene foregått inne på romersk område. De germanske områdene hadde blitt spart for krig og ødeleggelser. Dessuten hadde den lave befolkningstettheten i de samme

⁹⁵ Littman og Littman 1973:252-255.

⁹⁶ Corbier 2005:408.

områdene gjort sitt til at epidemiene ikke hadde hatt samme voldsomme effekt som blant romerne. Samtidig hadde også germanernes plyndringstokt overført matressurser fra romerne til barbarenes områder i nord. På bakgrunn av dette kan man hevde at germanerne og de andre barbarene generelt sett slapp lettere både krig, epidemi og hungersnød.

Resultatet ble at det romerske imperium opplevde en befolkningsnedgang, mens germanersamfunnenes innbyggertall forholdt seg mer stabilt.

4.3 Romersk bruk av barbarsoldater.

Bruken av barbarer til romerske militære formål kan deles opp i to kategorier. Det viktigste for romerne var å sikre rekrutter til *auxilia*, de såkalte hjelpetroppene. *Auxilia* omfattet foruten barbarsoldater også såkalte *perigrini*, dvs. de innbyggerne i imperiet som ikke hadde romersk borgerskap. Mens romerske borgere utgjorde legionene, utgjorde ikke-borgere de romerske hjelpetroppene som slåss sammen med legionene. Hjelpetroppene var altså en integrert del av det romerske militære hierarki.

Som del av fredsavtaler krevde romerne ofte at beseirede fiender måtte stille soldater. Denne politikken ble videreført også etter at romerne la under seg områder utenfor den italienske halvøy. Blant annet var mauriske tropper blitt et fast innslag siden de puniske krigene.⁹⁷

Rekrutteringen til disse foregikk på ulik skala. Både større og mindre grupper av barbarer ble hentet inn. De barbarer som yte Romerriket lang og tro militærtjeneste ble belønnet med økonomiske verdier og romersk borgerskap. De siste var fremdeles viktig selv etter Caracallas edikt av 212, hvor alle innbyggere innenfor rikets grenser i utgangspunktet ble romerske borgere. Nyinnflyttede barbarer, såkalte *dediticii*, fikk nemlig fremdeles ikke automatisk borgerskap.⁹⁸ Tidligere *peregrini* endte nå opp i legionene. Barbarene ble derfor den viktigste rekrutteringsgruppen for hjelpetroppene.⁹⁹

Det tok heller ikke lang tid fra den første kontakten mellom romere og germanere før sistnevnte ble et fast innslag i de romerske hærene. Julius Caesar hadde hatt med seg germanske hjelpetropper under hans felttog i Gallia (Caes. *B Gall* VII.13). Praksisen ble ført

⁹⁷ Campbell 2005:112.

⁹⁸ Ifølge Burns (Burns 2003:246) var unntaket fra reglen var kriminelle, slaver og såkalte *dediticii*. Sistnevnte omfattet i all hovedsak nyinnflyttede barbarer. En *dediticius* var på mange måter likestilt med en romersk borger men kunne ikke videreføre arvegods gjennom et testament.

⁹⁹ Ifølge Gilliver (Gilliver 2007:195) var en avart av *auxilia* såkalte *numeri* og *nationes*. Disse blir gjerne identifisert som små etniske grupperinger som lå noe på siden av de regulære hjelpetroppene.

videre gjennom århundrenes løp. Til eksempel mottok Commodus forsyninger av germanske rekrutter mot slutten av det annet århundre (Dio Cass. LXXIII.2).

Den andre type barbartropper som romerne gjorde bruk av var det man kan kalle barbarallierte.¹⁰⁰ Disse barbakrigrerfølgene bestod av stammekrigere ledet av deres egen høvding. Altså en ekstern enhet som samarbeidet med romerne, men som ikke var en integrert del av den romerske krigsmaskin. Spesielt i kamp mot andre stammer egnet de seg godt. Likevel var den militære assistansen mer å regne for en slags bonus. Tradisjonell romersk politikk tok sikte på å ha flere mindre alliansepartnere i en region istedenfor å støtte seg på en enkelt mektig barbarhøvding. Det viktigste var tross alt at de kranglet seg imellom (Tac. *Germ.* 33.2), gjerne om retten til romersk støtte, handelsrettigheter og subsidier (Dio Cass. LXXII.11-12). Hovedintensjonen bak barbaralliansene var primært å nøytralisere potensielle angrep på imperiets grenseområder.

4.3.1 Rekruttering.

At germanske rekrutter hadde blitt mer ettertraktende som følge av tapene til epidemi og krig under krisen i det tredje århundre virker opplagt. Likevel, det var tross alt fremdeles langt flere folk innenfor rikets grenser enn i de nærliggende områdene på utsiden. Riktignok hadde det vært en kvantitativ økning av romerske hærstyrker i samme periode. Karl Strobel anslår fra 330.000-350.000 under det severiske dynastiet (193-235) og til 435.000 under Diokletian (284-305).¹⁰¹ Dette tilsvarer likevel ikke mer et par prosent av den totale befolkningen dersom vi velger å stole på Demandts anslag om at den samlede romerske befolkning i senantikken lå på omkring 50 millioner.¹⁰² Under normale demografiske omstendigheter skulle det ikke være nødvendig med en enorm innsats for å fylle rekke til dem som hadde falt.¹⁰³ Til sammenlinkning hadde mellom åtte og tretti prosent av de mannlige byborgerne vært mobilisert til krigene mot punerne og selekvidene i det andre og tredje århundre f.Kr.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Uttrykker *symmacharii* ble tidvis brukt om barbarallierte hvis forhold til *auxilia* var noe diffust. Se Gilliver 2007:195.

¹⁰¹ Strobel 2007:268.

¹⁰² Demandt 1989 s. 276. Demandts anslag for det senromerske riket er dermed jamførbart med Finleys (Finley 1973:30) anslag for 50-60mill under Augustus.

¹⁰³ Selv om den romerske hæren kun utgjorde et par prosent av den totale befolkningen så var dens beslag av ressurser mye høyere. Ifølge Stephen Mitchell (Mitchell 2007:53) kanskje så høyt som to tredjedeler av alle inntekter, noe som da gjorde den til den ubestridte grunnsteinen i imperiet.

¹⁰⁴ De Ligt 2007:116.

Hvilke andre årsaker kan forklare den utvidete bruken av germanske barbarsoldater som det tredje århundret brakte med seg?

For det første hadde de romerske legionene mistet mye av sitt legendariske ry. Tidligere hadde legionene gått fra seier til seier. Dette var ikke lenger tilfellet. Blant annet skyldtes dette de mange borgerkrigene. Det var lite fristende for en romer å verve seg til legionene dersom det var overhengende fare for at han måtte slåss mot andre romere. Da var det mindre avskrekkende å stå overfor udisiplinerte barbarstammer, eller for den slags skyld en sammenrasket opprørsmobb av ymse kvalitet.

Lavere lønninger, takket være den ukontrollerte inflasjonen under krisen, førte sikkert også til at færre ønsket å søke lykken som legionær. I utgangspunktet hadde legionærlønningene sett en enorm økning. Blant annet hevder Herz at lønningene hadde økt med 500 prosent under det severiske dynasti.¹⁰⁵ Dette er likevel bare halve sannheten. Den relative soldatlønningen i det tredje århundret hadde dalt ettersom sølvinnholdet i myntene, *denarii*, stadig ble vannet mer ut. Ifølge Cameron hadde faktisk disse sølvmyntene knapt noe sølv igjen i det hele tatt utover på 260-tallet,¹⁰⁶ noe som delvis kan forklares med den ukontrollerte lønnsøkningen. Årsakene til denne drastiske utviklingen mener hun ligger i mangelen på en stabil og langsiktig økonomisk politikk. De trege kommunikasjonslinjene og myndighetenes manglende evne til å kontrollere økonomisk virksomhet på lokalt nivå førte til at valutareformene ikke fikk noen stor effekt. Det aldri ble noen kontinuitet i reformpolitikken. De beslutninger som ble foretatt av de ulike keisere ble derfor ifølge Cameron gjort *ad-hoc* og ikke som del av en stor og effektiv økonomisk redningsplan.¹⁰⁷

At mulighetene for plyndringsgods hadde blitt dårligere spilte sikkert også en rolle. De seierrike erobringstogene hadde uteblitt ettersom de økonomisk mest fremtredene områdene allerede var okkupert. Etter en vellykket offensiv kampanje inne på fiendens territorium kunne soldatene tidligere fylle lommene sine med verdisaker som et supplement til deres vanlige betaling. Skal vi tro Eutropius så var krigsbytte en viktig drivkraft og motivasjonsfaktor for den jevne romerske legionær. Blant annet hadde "Gallerkeiseren"

¹⁰⁵ Herz 2007:313.

¹⁰⁶ Cameron 1993:5.

¹⁰⁷ Cameron 1993:5-6.

Postumus (†-268) blitt tatt av dage av sine egne soldater fordi han ikke lot dem plyndre Mainz etter at byen var blitt erobret fra pretendenten Laelianus (Eutr. IX.9.1).¹⁰⁸

Riktignok kunne legionærene også tidvis få fingrene i verdifulle gjenstander i en borgerkrig. Postumus skjebne tyder på at plyndring i borgerkrig var vanlig, ellers ville soldatene sannsynligvis ikke tatt av dage deres egen, i utgangspunktet, suksessrike feltherre. Likevel var nok den økonomiske gevinsten fra plyndringsgods mindre, ettersom de ulike keiserkandidatene, som Postumus, ikke ønsket å ruinere områder de selv en gang i fremtiden satset på å styre. Det var nok lite populært å la soldatene gå amok dersom borgerkrigen så ut til å bli en langdryg affære. Støtte og ressurser fra en nyerobret provins kunne fort bli avgjørende i det lange løp. Det eneste stedet hvor legionærene virkelig kunne få klørne i materielle verdier var de rike persiske områdene i Mesopotamia. Disse var tilgjengelig bedre forsvart under sassanidene enn hva rikere fiender av Roma tidligere hadde vært. Dersom man var engasjert i garnisontroppene var mulighetene for plyndringsgods åpenbart enda dårligere, for ikke å si fullstendig fraværende. Den likevel beste indikasjonen på hvor upopulært militærtjeneste hadde blitt finner man i den såkalte *protostasia* (eller *prototypia*). Denne ordningen hvor byene og de store landeierne årlig ble pålagt å stille rekrutter ble ifølge Campbell innført under Diokletian.¹⁰⁹ En slik tvungen utskrivning hadde ikke vært nødvendig dersom folk hadde flokket seg til rekrutteringskontorene.

For barbarene var nok situasjonen en annen. Deres lavere materielle levestandard gjorde at selv en beskeden soldatlønning kunne være meget attraktiv. For den jevne germaner var det vel så lønnsomt å tjene som romersk soldat som å krige mot andre stammer. Det var lite å hente av verdisaker i en tradisjonell stammekrig uansett. Mulighetene for et lykkelig utfall var trolig større for en barbar som slåss med romerne enn en som slåss mot dem. Samtidig var tjeneste i hjelpetroppene den beste mulighet for en barbar til å sikre seg det etterlengtede romerske borgerskapet. For den jevne romer var dette derimot ikke en ekstra motivasjonsfaktor, ettersom borgerskapet som tidligere hadde trukket så mange rekrutter til legionene, nå var blitt frigitt.

*

¹⁰⁸ Postumus var en romerske general som i 258 utropte seg selv til keiser og opprettet et eget imperium, ”Gallerimperiet”, som foruten Gallia også inkluderte de spanske og britiske provinsene. Orosius (Oros. VII. 22) hevder også at Postumus ble drept av sine egne soldater.

¹⁰⁹ Campbell 2005:126.

Man kan altså trekke frem en rekke årsaker til at det romerske imperium tok i bruk flere barbarsoldater. Problemene med å skaffe egne rekrutter synes åpenbare nok. Likevel var den romerske befolkningsnedgangen kun en del av forklaringen. Redusert muligheten til økonomisk profitt og større sjanse for å bukke under gjorde sitt til at romerne måtte ty til tvangsutskrivning av soldater til legionene. At borgerskapet var blitt frigjort hadde også gjort militærtjeneste mindre attraktivt.

Den andre del av forklaringen ligger hos barbarene. For barbarene var det større muligheter for økonomisk profitt gjennom romersk tjeneste enn i en alminnelig stammekrig. Forskjellene i materiell levestandard mellom de germanske og de romerske områdene var markante. Samtidig hadde befolkningsnedgangen vært lavere blant førstnevnte. Resultatet ble at de fantes en stor og parat gruppe med barbarrekrutter som stod klare til å entre romerske tjeneste dersom romerne ønsket det.

4.4 Endrete strategiske forutsetninger.

Krisen i det tredje århundret ga mulighet for omfattende barbarangrep på romersk territorium. Tidligere hadde barbarangrep ofte blitt stoppet før de hadde gjort stor skade. Enda sjeldnere var det at barbarene klarte å trenge inn forbi grenseprovincene. Det tredje århundret hadde derimot sett perioder med barbargrupper som opererte langt inne på romersk mark. Alemannene hadde trengt frem til Po-sletten i Nord-Italia. I øst hadde barbargrupper med utgangspunkt i de skytiske områdene herjet de romerske provinsene ned til Lilleasia. Tiltross for at romerne hadde opplevd alvorlige militære nederlag virker det noe forunderlig at barbarene kunne ha slik fremgang. Det fantes da fortsatt store mengder romerske soldater. Tar man i betraktning at flere av disse barbarkrigerfølgene var uorganiserte grupper fra en rekke ulike stammer, blir dette enda mer merkverdig. Hva kan være de dypere liggende årsakene til barbarenes fremgang?

Zosimus (Zos. I.64.1-2) gir en viktig pekepinn når han hevder at keiser Florianus (juni 276-september 276) umiddelbart avsluttet krigen mot skyterne som herjet ved Bosporos for å marsjere mot den konkurrerende keiser Probus (276-282).¹¹⁰ Årsaken til Florinaus drastiske

¹¹⁰ De grupper som gjerne omtales som skytere i forbindelse med østlige barbarinvasjonene i siste halvdel av 200-tallet var som regel enn salig blanding av en rekke barbarfolk ved Svartehavet. Ifølge Zosimus (Zos. I.42.1) så opererte skytere sammen med germanske stammer som heruler og gotere, samt de germansk-sarmatisk peukinerne. Ifølge Tacitus (Tac. *Germ.* 46.1) er peukinerne også kjent under navnet bastarnere.

manøver virker opplagt. Ingen keisere eller keiserkandidater var interessert i å forspille sine indrepolitiske muligheter på bekostning av potensielle triumfer over barbarene. En barbarhøvding kunne tross alt bestikkes bort med forholdsvis beskjedne gaver. Ifølge Herodianos (Herod. VI.7) var germanerne alltid villige til å inngå fred mot pengegaver. En pretendent ville derimot være en trussel så lenge han var i live. Det var derfor logisk at for det tredje århundrets keisere så hadde kampen mot andre tronkandidater høyeste prioritet. Selv om et barbarangrep kunne volde stor materielle skade og senke keiserens prestisje, var det tross alt bare pretendenter som kunne velte et dynasti.

Trusselen fra indre fiender ble altså rangert høyere enn trussel fra germanere, skytere, persere eller andre ytre fiender. I kampen om keisermakten søkte de ulike romerske grupperinger å styrke sine posisjoner gjennom bruk av fremmede tropper. Skal man tro Herodianos (Herod. VII.8) så utgjorde germanske soldater og allierte en stor andel av hæren til Maximinus Thrax som i 238 marsjerte mot Roma hvor Gordian hadde blitt utropt til *Augustus* av senatet. At dette betydde at fremmede barbakrigere både ble materielt rikere og militært dyktigere som følge av et tettere samarbeidet med imperiet, virker ikke å ha bekymret de romerske keiserne nevneverdig.

Et godt eksempel på hvordan gårsdagens barbariske fiender kunne bli fremtidens venner, finner man hos Zosimus (Zos. I.67.3), hvor keiser Probus umiddelbart løslot beseirete germanere for å inngå en avtale med dem. Så var også tilfellet med Maximians (286-305) klientkonge Gennoboudes (*Pan. Lat.* X.10.3-7), som var en frankisk konge med sete i nærheten av Trier.¹¹¹ Der hvor romerne tidligere hadde unngått at en enkelt barbarhøvding ble for mektig, finner man nå eksempler på det motsatte. Ifølge Zosimus (Zos. I.30.3) overlot Gallenius nærmest hele forsvaret av Rhin-området til en enkelt germansk leder. Det virker plausibelt at denne germanerlederen var mektig ettersom han på egenhånd holdt de andre barbarene borte. Avtaler med romerne ga sannsynligvis tilgang på mat og verdisaker. På denne måten kunne han kontrollere en tallrik og velfødd klientskare av stammekrigere. For Gallenius var det også en god avtale ettersom barbarangrepene ved Rhinen ble slått tilbake. Ved å bygge opp en uvanelig mektig klientleder ville han også ha en unormalt mektig støttespiller i de mange indre stridighetene. Et slikt prosjekt ville gi stor gevinst for en relativt lav investering av tid og ressurser.

¹¹¹ Bowman 2005:72.

Her ligger også en viktig del av svaret på denne utviklingen. For å lykkes i sin vei til tronen måtte en tronkandidat være pragmatisk. I kaoset som herjet var det vrient, for ikke å si umulig, å foreta langsiktige prosjekter. Ferdig utrustede og trenede barbarsoldater som kunne settes inn umiddelbart var det foretrukne alternativ. Å vente på regulære legioner som skulle rekrutteres, trenes, utrustet og så forflyttes til en kritisk region var det ikke tid til. Da var det mer realistisk å bringe inn barbarallierte som kunne være klare til innsats på en brøkdel av den tiden de regulære legionene ville ha brukt. Ifølge Strobel var nettopp de mange militære usurpasjonene årsaken til dette. Det ble stadig viktigere å skaffe seg ekstra tropper fortest mulig.¹¹²

Selv for samtiden må det ha vært klart at keisere kom og forsvant i et forrykende tempo. Denne kombinasjonen mellom akutt behov og en erfaringsmessig flyktig regjeringstid, bidro til å senke terskelen for å hente inn eksterne tropper. Samtidig kan man også spore en indirekte bruk av barbarer for å styrke sin egen posisjon. Dette virker å ha vært tilfellet med Carausius som benyttet frankiske og saksiske pirater til dette formål og utropte seg til keiser i Britannia fra 286 til 293 (Eutr. IX.21.)¹¹³ At fremtredende individer innenfor det romerske militære hierarki lot barbarene få plyndre områder for siden å selv stjele byttet er oppsiktsvekkende. At denne episoden ble etterfulgt av en usurpasjon står likevel godt i lag med de andre indrepolitiske tumultene denne perioden var vitne til. Kanskje kunne midlene fra plyndringene samt regionens missnøye med at de sentrale myndigheter ikke klarte å beskytte, gi en pretendent en basis for et forsøk på tronen?

Krisen hadde ikke kun hatt påvirkning for samspillet mellom potensielle keiserkandidater. Utviklingen forplantet seg nedover i systemet. I den første halvdel av 200-tallet hadde det vært de store rikspolitiske kandidatene som hadde tatt i bruk eksterne tropper til sine ulike prosjekter. Ifølge Potter hadde denne typen manøvrer vært fraværende før krisen hadde endret spillereglene.¹¹⁴ Etter hvert begynte også regionale grupperinger å anvende barbarallierte som våpen.

¹¹² Strobel 2007:278.

¹¹³ Orosius (Oros. VII. 25) og Aurelius Victor (Aur. Vict. *Caes.* 39) forteller også denne historien.

¹¹⁴ Potter 2004:278.

Dette virker å ha funnet sted da Zenobia på slutten av 260-tallet forsøkte å etablere Palmyra som den ledende makt i de østlige provinsene. Ifølge Zosimus (Zos. I.44.1) så bestod den palmyrenske hæren av palmyrerne, syrere og barbarer.¹¹⁵ Denne tendensen virker å ha vært markant ettersom noe tilsvarende fant sted i Egypt snaue ti år senere (Zos. I.71.1). Denne gang var det folkene i Ptolemais som heller ville samarbeide med sine barbariske naboer, blemmyene, enn med jordbrukerne i Koptos. Selv om disse episodene ikke stammer fra det germanske område er de likevel gode eksempler på den desentralisering og sammenbrudd i interregional solidaritet som hadde funnet sted. For regionale interesser var barbarene vel så gode samarbeidspartnere som andre romere.

*

For de romerske keiserne og pretendentene var barbarene på mange måter et mindre onde. Selv om de til tider voldte stor skade var de aldri på egenhånd noen politisk trussel. Resultatet ble at kampen mot indre konkurrenter fikk førsteprioritet. Denne sviktende indre solidariteten kom også til å forplante seg til de ulike regionene i Romerriket. I kampen for et regionalt hegemoni var barbarene det perfekte redskap. Selv en beskjeden innsats fra eksterne barbarallierte kunne vise seg meget lønnsom.

4.5 Barbarer som politisk ressurs.

Den indre solidariteten fikk seg en knekk i det tredje århundret. Det samme hadde keisermakten. Ettersom keisere kom og gikk i forrykende tempo forsvant naturlig nok en del av den guddommelige autoritet som var forbundet med keiserembetet. Selv om også det tidlige keiserriket hadde hatt innslag av keisere med tvilsom karakter og evne, hadde hans posisjon beholdt sitt mytiske ry. Etter en lang rekke militært dyktige keisere i det andre århundret hadde også keiserrollen gradvis endret seg. Hans prestisje kom stadig mer til å hvile på hans personlige evne til å lede imperiets hærer til seier og berømmelse på slagmarken.¹¹⁶ Dette bildet hadde fått seg et kraftig skudd for baugen nå som de ulike felttogene ikke lenger gikk på skinner.

4.5.1 Sviktende lojalitet.

¹¹⁵ Man kunne kanskje tro at disse barbarene her var persere, men Zosimus omtaler aldri ellers perserne som barbarer.

¹¹⁶ Campbell 2005:110.

Ifølge David S. Potter så hadde hendelsene i siste halvdel av 200-tallet hadde førte til at midtsjiktet i det romerske militære hierarki mistet sin ukuelige lojalitet og beundring for keiserens person. Periodevis brøt kommunikasjonslinjene mellom keiseren og de ulike delene av riket sammen. Keiserens personlige tilstedeværelse som tidligere vært den beste garanti for legionenes lojalitet, ble nå en hemsko. Da kaoset rådet, så soldatene seg etter nye ledere som kunne lede dem til ære, berømmelse og økonomiske goder. Resultatet ble at styret i Roma mistet sin legitimitet blant de legionærer som befant seg hundrevis av mil fra keiseren.¹¹⁷

Dette ga muligheten til ambisiøse stormenn som Postumus, Saturnius og Bonosius. Mens førstnevnte hadde opprettet en egen statsenhet på romersk grunn, hadde Saturnius og Bonosius ifølge Aurelius Victor (Aur.Vict. *Caes.* 37) baserte sine maktambisjoner på bakgrunn av deres soldaters lojalitet. I keiserrikets tidligere tider hadde det derimot gjerne vært sterke personlige og familiære bånd mellom keiser og hærførere. Dette kom til å endre seg som følge av et økende antall offiserer av barbarisk eller provinsiell opprinnelse. Ettersom denne indre sirkelen ikke lenger var like eksklusiv ville også lojaliteten blant feltherrene være mindre. Som følge av at generalene ikke lenger kom fra omgangskretsen rundt keiserfamilie og senat, så ville også veien til usurpasjon bli kortere og mindre smertefull. Dersom både keiseren og andre feltherrer var fremmede var terskelen for å innlede en konflikt lavere.

For soldatkeisernes støttespillere var kun en ting som gjaldt. Materielle goder som belønning for innsatsen. Potter peker på at desto lengre soldatene gikk uten det keiserlige *donativ*, dvs. pengegaver fra keiser til soldater, desto villigere ville de være til å knytte sine skjebner sammen med deres hærfører, som da i motsetning til en fraværende keiser kunne skaffe til veie materielle goder.¹¹⁸ Det tredje århundrets legioner var notoriske for deres tilrådelighet til å støtte dens keiserkandidat som lovet mest penger. Ifølge Aurelius Victor (Aur.Vict. *Caes.* 30-31) ble Gallus (251-253) og hans medkeiser Hostilianus tatt av dage av sine egne tropper fordi soldatene håpet at deres motstander Amelius ville gi dem mer penger. Dette var et kontinuerlig uromoment siden mange av feltherrene lovet høyere *donativ* enn sine konkurrenter. Problemet var bare det at de sjeldent hadde nok midler til å gi alle legionærene i riket hva de hadde lovet. Som logisk var ble soldatene som allerede stod under den nye keisers kommando prioritert. Troppene lenger vekk fikk vente. Ifølge Potter var startskuddet for det omfattende mytteriet mot Maximinus Thrax i 238 at de østlige legionene ikke hadde

¹¹⁷ Potter 2004:276-277.

¹¹⁸ Potter 2004:277.

sett noe til det lovede *donativ*.¹¹⁹ Skal man tro Herodianos (Herod. VI.8) så hadde soldatene blitt lovet dobbel lønn samt store pengegaver.

Det finnes derimot ingen eksempler fra krisen i det tredje århundret på at barbarsoldater sviktet den keiserkandidat de hadde en avtale med. Selv om kildene ikke sier noe om dette betyr det jo nødvendigvis ikke at det ikke faktisk ikke hendte. Likevel er det nærliggende å tro at de romerske historikerne som aldri går av veien for å illustrere barbarenes irrasjonelle atferd, ville ha gjort et stort nummer ut av det dersom noe slikt hadde funnet sted. Hvordan kan vi så forklare at barbarallierte ser ut til å ha vært mer lojale?

En del av forklaringen kan være at disse barbarene som fremmede ikke hadde noen alternativ basis. Ettersom de hadde blitt rykket opp fra deres tradisjonelle samfunn hadde de heller ingen kontakter utenom deres arbeidsgiver. Dette gjorde dem helt avhengige av keiseren, noe som betydde at det skulle mer til for å bryte deres lojalitet. Til eksempel hevder Zosimus (Zos. I.68.3) at en gruppe omplasserte germanere beholdt deres lojalitet til Probus i indre konflikter. Herodianos (Herod. VIII.8) gir uttrykk for det samme hvor keiser Pupienus Maximus (238) eneste sjanse til å beholde både livet og keisermakten var hans germanske hjelpetropper.¹²⁰ Selv om det til slutt gikk rett vest for Maximus og hans ambisjoner var de germanske soldatene lojale like inntil alt håp var ute. Kanskje gjorde barbarenes relative fattigdom det lettere å beholde deres troskap med beskjedne materielle resurser?

Dette virker i det minste til en viss grad å ha vært tilfellet. Det er vel heller ikke utenkelig at dette var et allment trekk for hjelpetropper generelt sett. Bakgrunnen for dette kan nok forklares ut fra de romerske militære enhetenes relativt høyere slagkraft. De mest erfarne legionene var klar over hvor viktig de var for keiseren. Dermed kunne de også driste seg til å kreve mer. Av denne grunn ble de for keiseren et slags tohodet monster. Dersom de var fornøyd med betalingen var de på den ene siden et uvurderlig maktinstrument. Var de derimot ikke fornøyd kunne de lett hoppe over til motstanderen og bite over hånden på deres tidligere hersker.

4.5.2 Strategisk omdisponering.

¹¹⁹ Potter 2004:168-169.

¹²⁰ Ikke til å forveksles med sønnen til Maximinus Thrax, Maximus, som var medkeiser med sin far og ble tatt av dage samme år.

Ifølge Avril Cameron ble en stadig større andel av troppene plassert utover i mindre grupper for å bedre på den indre sikkerheten.¹²¹ Dette ble gjort for å hindre regionale sammenbrudd av lov og orden som man hadde sett under krisen. Man kan blant annet lese hos Zosimus (Zos. I.69.1) om store problemer med isauriske røverbander som plyndret landsbygda mens kaoset rådet.¹²² Prisen for ansamlingen av større hærstyrker gikk på bekostning av indre sikkerhet på provinsielt og lokalt plan. For å kunne oppnå større konsentrasjoner måtte man tappe andre områder for soldater. Dermed ville det være vanskelig å til en hver tid hindre denne slags plyndringsvirksomhet.

Ved å unngå større opphoppinger av soldater ville også keiseren minske faren for mektige hærførere som kunne bli stormannsgale. Ifølge Aurelius Victor (Aur.Vict. *Caes.* 37) var keiser Probus klar over faren med inaktive soldater. Å spre soldatene utover hadde sine opplagte fordeler. På dette punkt hadde barbarsoldatene en særegen strategisk anvendbarhet og funksjon. I rollen som garnisonstropper kunne keiseren benytte seg av fordelene med barbarsoldater samtidig som han minsket deres svakheter. Hva menes så med dette?

Jo, for det første var barbarene kosteffektive for keiseren. Barbarsoldater var ifølge Walter Goffart et åpenbart lavkostnadstiltak.¹²³ Deres utrustning var i forhold til de romerske legionærene beskjeden. Det ville være mulig å utruste store mengder for en billig penge. Sannsynligvis hadde de til og med seg våpen og rustninger hjemmefra. Typisk ville denne type utstyr gå i arv fra far til sønn ettersom de våpenteknologiske fremskrittene i antikken ikke bød på enorme omveltninger. Dermed slapp keiseren unna den økonomiske belastningen forbundet med opprettelsen av militære enheter. Siden Mariusreformene på slutten av 2. århundre f.Kr. hadde det vært den romerske statens oppgave å forsyne proletarene med våpen.

Det samme vil ha vært tilfellet med soldattreningen.¹²⁴ De fleste mennene i en barbarstamme hadde militær erfaring fra stammekriger. Kombinasjonen av disse to momentene åpenbarer en tredje fordel, tilgjengelighet. Ettersom barbarene på andre siden av grensen både var ferdig utrustet og trenede kunne de tas i bruk umiddelbart. De ulike kandidatene hadde ikke tid til å vente på regulære legioner. De trengte soldater der og da. Fordelene med en kostnadsfri og umiddelbart tilgjengelig krigergruppe som var billig i drift var sikkert meget forlokkende på

¹²¹ Cameron 1993:114.

¹²² Isauria ligger i dagens sørlige Tyrkia. Regionen var kjent for sitt ufremkommelige og tøffe fjellterreng.

¹²³ Goffart 2006: 9.

¹²⁴ Ward-Perkins 2005:38.

keisere med tom statskasse. Germanernes geografiske nærhet til mange av imperiets kjerneområder gjorde dem nok spesielt populære for keisere med dårlig råd, og ikke minst dårlig tid. Samtidig ville også eksterne rekrutter bringe med seg en indirekte økonomisk profitt. Ettersom barbarene kunne fylle legionærenes sandaler, ville presset på den romerske land og bybefolkningen til å stille soldater bli mindre. Dette vil da igjen gi bedre vilkår for den romerske økonomien takket være at jordbruket unngikk å miste arbeidskraft til legionene.

Hva så med svakhetene? Barbarene hadde utvilsomt jevnt over lavere militær slagkraft enn legionærene. Ifølge Arther Ferrill var de germanske stammekrigerne ikke disiplinerte nok til å slåss som en riktig militær enhet. Dette ga dem store taktiske ulemper og mindre kampstyrke.¹²⁵ Her må det likevel taes visse forbehold. Funn fra utgravingsfeltene fra Illerup Ådal tyder på at dette kanskje ikke har vært like svart-hvit. Man har blant annet funnet skjold og kavaleriutstyr som vitner om et klart definert militærhierarki.¹²⁶ De tidligste av funnene kan dateres tilbake til det annet århundre e.Kr.¹²⁷ Ifølge Jørgen Ilkjær ble muligens til og med krigerne utrustet med våpen fra stammens arsenal.¹²⁸ Det var altså forskjeller i kvalitet blant de ulike barbartroppene. De beste hjelpetroppene ble sannsynligvis plassert i den mobile felthæren. For eksempel hadde Probus gjort bruk av en markomannisk kavalerieliteenhet i Egypt i 279.¹²⁹ Denne ble neppe sløst vekk som grenseforsvar.

Dette behøver likevel ikke å bety at germanerne, eller andre barbarer, generelt sett var like godt organisert eller bevæpnet som romerne. Tiltross for at urustningen til hjelpetroppene og legionene ble likere og likere i løpet av det tredje århundret var det sikkert forskjeller også. Barbartropper som kom rett fra *barbaricum* var sikkert langt mer forskjellige fra de romerske, enn hjelpetropper med lang fartstid i den romerske krigsmaskin. Denne ulempen spilte likevel mindre rolle dersom soldatene ble brukt som indre ”sikkerhetsstyrker”. At de ulike barbarstammene hadde problemer med å samarbeide med andre stammer var også irrelevant. Hele poenget var at de skulle være spredt utover et stort område hvor de opererte hver for seg. At deres kampverdi var lavere vil også ha vært mindre viktig ettersom deres oppgave primært var å forhindre opprør gjennom tilstedeværelse. Uansett så ville et barbakrigrfølge ha vært i stand til å underkue en slik røvermobbe som f.eks. den isauriske Zosimus omtaler.

¹²⁵ Ferrill 1986:30.

¹²⁶ Ilkjær 2000:100, 113, 120

¹²⁷ Ilkjær 2000:100.

¹²⁸ Ilkjær 2000:134.

¹²⁹ Strobel 2007:279.

Samme ville ha vært tilfellet dersom barbarene ble brukt som ”fartsdumper” i grenseområdene mot en tallmessig overlegen invasjonstyrke.¹³⁰ Det ble ikke forventet av dem at de skulle gjøre noe annet enn å forsinke fienden ved å rett og slett være i live. Gjerne inne i en befestning. Ifølge R.C. Blockley var grenseforsvaret fra Diokletians og Konstantins dager bygd opp rundt barbarsettlere og annenrangs soldater kombinert med ulike befestede støttepunkter.¹³¹ De tids- og kosteffektive fordelene med barbarsoldater virker å ha vært åpenbare. Ulempene ville ha blitt minimert ettersom de var tenkt å kjempe mot andre like uorganiserte og dårlig utrustede barbarfolk.

Samtidig kan man spekulere i om ikke barbarsoldatene også hadde et fremtredende preventivt aspekt i forbindelse med potensiell indre uro. Det tredje århundret hadde sett en omlegging til en kombinasjon av et statisk grenseforsvar, forsvart av såkalte *limitanei* og en mobil felthær, *comitatenses*.¹³² Strobel peker på at omstruktureringen gradvis hadde funnet sted fra slutten av det andre århundre e.Kr. og frem til og med Tetrarkiet.¹³³ Ettersom grensetroppenes oppgave var å forsinke fienden var det ikke så farlig om de var av ymse kvalitet og disiplin. Barbarsoldatene ville derfor passe som hånd i hanske til dette formålet.

Dette ville da kunne ha gitt to åpenbare muligheter. Som nevnt trengte ikke keiseren å bruke mye tid og energi på å trene barbarsoldater som var tiltenkt rollen som garnisonstropper. De kunne plasseres rett inn i grenseforsvaret. Dersom de fikk jevnlig forsyninger av mat og materielle goder ville de beholde sin lojalitet. Et grenseforsvar som bestod av barbartropper av lavere kvalitet ville uansett være til stor fordel for de sentrale myndighetene i tilfelle det oppstod regional uro. Dersom en keiser lykkes i å pleie lojaliteten til den mobile felthæren ville et opprør på forhånd nærmest være dømt til å mislykkes.

Nettopp det personlige keiserlige nærvær var avgjørende for at en hæransamling skulle beholde sin troskap. Var ikke så tilfellet kunne lojaliteten følge Potter raskt svinne bort.¹³⁴ Ved å la barbarene vokte grensen mot andre barbarer fjernet man den viktigste grunnen til borgerkrig, nemlig rastløse provinsielle legionærer under en ambisiøs romersk feltherre.

¹³⁰ Malcom Todd (Todd 1998:470) peker på at utgravinger av germansk gravgods på romerske mark ved øvre Donau, vitner om at germanske tropper ble stasjonert i grensebefestningene utover første halvdel av 300-tallet.

¹³¹ Blockley 1998:417.

¹³² Luttwak 1973:170-182.

¹³³ Strobel 2007:281-282

¹³⁴ Potter 2004:276-277.

Samtidig kunne barbarene passe på opprørske regioner slik at keiserne kunne overføre de regulære og bedre romerske troppene til hans mobile felthær. Disse var da i motsetning til garnisonstroppene plassert nært hans administrative sete slik at deres lojalitet kontinuerlig kunne pleies.¹³⁵ Det var tross alt bedre at barbarkrigerfølger kom på kant med keiseren enn at stridsvante legioner gjorde det.

Ifølge Peter Herz ble soldatlønningene finansiert av skatt fra området de var stasjonert i. Dette lot seg gjøre i de rike østlige provinsene. Langs Rhinen og Donau var det ikke like enkelt. Til det var troppekonsentrasjonen altfor tett og områdene for fattige.¹³⁶ Legionene som skulle vokte på germanerne var derfor spesielt avhengige av finansiell støtte fra de sentrale myndigheter. De økonomiske og sikkerhetspolitiske gevinstene med å la barbarer vokte grensen mot andre barbarer ville derfor være ekstra markante langs de gotiske (og germanske) grenseområdene.

Strobel peker dessuten på at mange av grensetroppene ble forlagt i reparerte og nykonstruerte befestninger.¹³⁷ Spesielt langs den romerske nordgrensen ble det bygget mange nye fort mot slutten av 200-tallet.¹³⁸ Fortene kunne gi barbartroppene et overtak mot barbarene på utsiden. Samtidig utgjorde de ingen indre trussel. Fortene kunne ikke anvendes av pretendenter som et mulig våpen mot keiseren. Kombinasjonen av kvalitativt dårlige grensetropper og fort ville være en velsignelse for keiseren. Fordelene med barbarsoldater ved grensene ble forsterket, samtidig som ulempene ble minimert. Med andre ord et bedre grenseforsvar uten økt risk for militær usurpasjon.

*

To ulike momenter gjorde barbarsoldater og barbarallierte mer ettertraktede. For det første er det gode grunner til å anta at barbarsoldatene beholdt deres lojalitet. Dette stod da kontrast til de beste romerske legionene som ikke var sene med å hoppe over til motstanderen dersom han lovet mer penger. For det andre hadde de samme legionene en lei tendens til å utrope sin egen hærfører til keiser. Disse to faktorene var derimot et ikke-problem med barbarsoldatene. Deres lavere materielle levestandard gjorde at de var fornøyde med mindre enn de romerske legionene. Samtidig var kostnadene forbundet med opprettelsen av barbarenheter langt lavere.

¹³⁵ Ifølge Strobel (Strobel 2007:269) var disse mobile felthærene stasjonert ved Trier, Mediolanum (Milan), Aquileia, Sirmium (Mitrovica), Serdica (Sofia), Thessaloniki, Nikomedeia (İzmit) og Antiokia.

¹³⁶ Herz 2007:314.

¹³⁷ Strobel 2007:268.

¹³⁸ Wilkes 2005:258.

Det samme gjaldt vedlikeholdet. Lønningene til *auxilia*, som utvilsomt var den viktigste gruppen barbarrekrutter, var lavere enn til regulære legionærer. I en økonomisk ustabil periode var dette naturlig nok svært viktig.

Andre økonomiske fordeler med barbarallierte var også fremtredende. Ettersom betalingen til en barbaralliert ble betalt under et, ofte til høvdingen, så vil romerne ha sluppet å lønne hver enkelt soldat.¹³⁹ De totale utgiftene ville blitt lavere ettersom stammekrigerne hadde et tettere bånd til sin egen høvding. Å takke nei til oppdraget ville gjort et stammemedlem upopulær selv om betalingen var dårlig. Dermed ville de totalt kreve mindre penger enn om de ble plassert under en fremmed romersk kommandant. Dessuten var det økonomisk gunstig med barbarsoldater fordi levestandarden i områdene på andre siden av grensen var lavere, noe som førte til at de kunne klare seg med lavere lønninger.¹⁴⁰ I tillegg var det ikke heller noen fare for at en mektig barbaralliert skulle utrope seg selv til keiser. Om så teoretisk sett skulle ha skjedd så ville barbarenes lavere kampverdi spille til fordel for keiseren.

Dette bringer oss videre til den neste årsaken til at barbarkrigefølger ble populære. Det tredje århundret hadde sett en strategisk omdisponering hvor keiseren beholdt de beste troppene nær hans administrative sete. På denne måte kunne han bedre kontrollere deres lojalitet. Ved å overlatte garnisonsansvaret til barbarene oppnådde han to ting. For det første fjernet han mye av grunnlaget potensielle soldatkeisere. For det andre kunne han skaffe seg et billig og tilstrekkelig grenseforsvar.

4.6 Økonomisk botemiddel.

Økonomisk virksomhet som krevde stor tilgang på arbeidskraft, slik som gruver og ikke minst jordbruket hadde fått seg en knekk under krisen. Skatteinntektene fra jordbruket utgjorde omtrent nitti prosent av de totale inntektene.¹⁴¹ Befolkningsnedgangen ga naturlig nok økt etterspørsel og behov for ny menneskelig arbeidskraft som kunne fylle tomrommet etter de som hadde bukket under for krig og sykdom. Ifølge Jones indikerer nettopp de mange lovene som forbød bøndene å flytte rundt at det var mangel på arbeidskraft.¹⁴²

¹³⁹ Ifølge Herz (Herz 2007:309-310) så holdt romerske enheter regnskap for hver enkelt soldat. Papyrusfunn med hvor alle inntekter og utgifter er ført opp for hver legionær tyder på dette.

¹⁴⁰ Ward-Perkins 2005:38.

¹⁴¹ Jones 1974:83.

¹⁴² Jones 1974:87.

I de antikke samfunn var økonomisk vekst gjennom en kvantitativ økning det mest plausible alternativ. En førmoderne økonomi vil typisk søke denne type løsninger fremfor mer intensive metoder som ny teknologi eller endrede arbeidsmetoder. Med andre ord gamle metoder, men med flere arbeidere. Ifølge en panegyrikk til ære for Constantius (293-306) så var intensjonen bak innvandringen klar. Ny befolkning som kunne dyrke jord som var blitt lagt brakk. (*Pan. Lat.* VIII.21.1). Løsningen på dette mente romerne å finne på utsiden av grensene, nemlig hos barbarfolkene i naboombådene. Ifølge Burns er det åpenbart at barbarinnvandringen ble intensivert i de siste tiårene av 200-tallet.¹⁴³

Dette betyr imidlertid ikke at germanere, og andre barbarer, ikke var blitt bosatt innenfor imperiets grenser tidligere. Dette var allerede blitt gjort under Augustus som plasserte germanere på romersk mark i Gallia (*Suet. Aug.* 21).¹⁴⁴ Denne politikken ble videreført av senere keisere i det julio-klaudiske dynastiet. Det var snakk om et betydelig antall germanske innvandrere. Angivelig 40000. Også disse ble bosatt på romersk side av Rhinen. (*Suet. Tib.* 9).

Innvandring av større barbarstammer var, i likhet med bruken av fremmede rekrutter og eksterne tropper, ikke noe nytt fenomen. Likevel er det grunn til å anta at Romerrikets ønske om at barbarer skulle bosette seg innenfor imperiets grenser, var større enn på noe annet tidspunkt. Befolkningstapet må som følge av krisen i det tredje århundret ha vært merkbart. Fra markomannerkrigene og frem til og med tetrarkiet kan man spore en klar tendens.

Det beste området til å illustrere dette er de romerske grenseprovinsene sør for Donau - Pannonia, Thrakia, Dakia og Moesia. Selv om borgerkrigene hadde vært begrensete i siste fjerdedel av det annet århundre, så hadde likevel disse områdene vært gjenstand for sammenfallene barbarinvasjoner og kopperepidemier. Ifølge Dio Cassius (*Dio Cass.* LXXII. 11) var det også her at en del av germanske innvandrerne slo seg ned etter markomannerkrigene var over. Paradoksalt nok ble en del av angriperne plassert i de områdene de selv tidligere hadde herjet. Årsaken til romernes hodebry ble altså også løsningen.

¹⁴³ Burns 2003:296-297.

¹⁴⁴ Muligens gjaldt dette stammen Ubii som Agrippa ifølge Strabo forflyttet fra østbredden av Rhinen til vestsiden (*Strabon* IV.3.4).

Skrur vi så tiden et hundre år frem til tetrarkiet virker utviklingen å ha tatt et nytt steg. Etter en ny runde med epidemi og barbarangrep så var mange av de samme områdene igjen avfolket. Legger man til det tredje århundrets mange borgerkriger blir denne effekten forsterket. De siste årene av 290-tallet så derfor en storstilt innvandring av nordlige barbarer til nærliggende romerske grenseprovinser. Den germanske-skytiske¹⁴⁵ stammen *basternae*¹⁴⁶ ble bosatt i Trakia (Zos 1.71.1).¹⁴⁷ *Carpi* til Pannonia (Amm. Marc. XXVIII.1.5).¹⁴⁸ Ifølge Aurelius Victor (Aur.Vict. *Caes.* 39) var forflytningen påbegynt under Aurelian, og det dreide seg om hele karperfolket [*natio omnis*].¹⁴⁹ Ammianus (Amm. Marc. XXVII.5.5) sin påstand om at det Valens gjorde holdt ved en karpisk landsby på romersk side av Donau i 368, vitner om at de ble bosatt veldig nær grensen.

Samme områder ved midtre og nedre Donau ble gjenstand for barbarsettlere også under Konstantin og hans sønner. Ifølge keiserbiografien *Origo Constantini Imperatoris* (*Origo.* 32) så bosatte Konstantin i 334 e.Kr. 300 000 sarmatere i Thrakia, Skythia, Makedonia og Italia. Selv om det av *Origo* oppgis at de sarmatiske innvandrerne ble sendt til flere ulike steder, ble de likevel plassert nært deres egne hjemområder. Samtidig var denne gruppen angivelig veldig stor.¹⁵⁰ Hver barbarkoloni kunne ha vært stor tiltross for oppsplittingen. Sann sett er det ikke noe i veien for å rekonstruere et bilde hvor Konstantins sarmatere ble plassert i kompakte grupper som grensesettlere og grensegarnisoner. En slik tolkning vil kunne understøttes av Eusebius (Euseb. *Vit. Const.* IV.6.1-2) sin påstand om at Konstantin plasserte de sarmatere som var egnet til det i hæren, mens de resterende fikk land å dyrke.¹⁵¹

De romerske områdene ved nedre Donau hadde altså også før goternes bosetning av 382, vært gjenstand for en hyppig og omfattende innvandring fra store grupper barbarer med opphav fra

¹⁴⁵ Zosimus (Zos. I.71.1) sier at *basternae* var skytere. Tacitus (Tac. *Germ.* 46.1) hevder at de var en blanding av germanere og sarmatere.

¹⁴⁶ Ifølge de ikke alltid like pålitelige keiserbiografiene i *Scriptores Historiae Augustae* (SHA. *Prob.* XVIII) var det snakk om 100 000 bastarnere som ble bosatte i Trakia. Angivelig skal de ha forholdt seg lojale til Probus.

¹⁴⁷ Wilkes (Wilkes 2005:224) hevder at karperne var såkalte frie dakere, dvs. etterkommere av de dakere som Trajan ikke hadde erobret.

¹⁴⁸ Skal man tro Jordanes (Jord. *Get.* 91) var karperne et militant folkeslag som ofte hadde lagt i strid med romerne.

¹⁴⁹ Eutropius (Eutr. IX.25.2) forteller også at karpere og bastarnere ble bosatt, men sier dessverre ikke noe om hvor. Samme er tilfellet med Orosius (Oros. VII.25) inne ikke-navngitte sarmatiske innvandrere.

¹⁵⁰ Man skulle kanskje lett tro at dette tallet var et åpenbart euforisk anslag for å fremheve Konstantins evner, men selv om *Origo Constantini Imperatoris* er pro-Konstantin, så er tonen i verket, som Averil Cameron (Cameron 2005:90, note 1) påpeker, overveldende sekulær.

¹⁵¹ Eusebius (†-339 e.Kr), biskop av Caesara i Palestina, var bakmannen bak den første skrevne kirkehistorien, *Historia Ecclesiastica*, i tillegg til hans konstantinske biografi *Vita Constantini*. Begge verkene er ifølge Averil Cameron og Stuart G. Hall (Cameron og Hall 1999:2-3) av utpreget apologisk karakter.

den nordøstlige romerske grense. Det er heller ikke noe entydig bevis i de skriftlige kildene på at immigranter før 376 ble splittet opp og sendt i øst og vest slik, blant annet Heather hevder.¹⁵²

Tidligere hadde romerne forsikret seg om at områdene umiddelbart utenfor den romerske grensen var bebodd av vennligsinnede barbarstammer. Ved å trekke de inn ville romerne oppnå flere kortsiktige og langsiktige fordeler. Ifølge Corbier var det klare langsiktige fordeler for landeierne at jorda ble dyrket av frie bønder fremfor slaver. Et slavejordbruk ville ha krevd en intensiv investering og vedlikehold. Da ville det være mer fristende å skumme fløten av frie bønder som administrerte seg selv.¹⁵³

En slik politikk betyr likevel ikke at romerne lot territoriene som grenset opp til de romerske provinsene seile sin egen sjø. Det romerske imperium var fremdeles interessert i hva som foregikk på andre siden av grensen. Poenget er snarere at dette kanskje kan ha vært den spede begynnelse på en politikk som for alvor ble en realitet på slutten av 300-tallet og fremfor alt utover på 400-tallet.¹⁵⁴

*

Det er altså liten grunn til å tro at barbarinnflyttingen fikk noen stor betydning annet enn at det ble flere tilgjengelige skattebetalere. Barbarene kunne fungere som en kontinuerlig stabilisator. Det kom alltid til å finnes en barbarbefolkning boende tett opp til Romerriket. Med andre ord en utømmelig menneskelig reserve. Forsvant eller flyttet en av grensestammene av en eller annen grunn, ble deres områder raskt overtatt av andre grupper lenger vekk. Det romerske imperiet fungerte sannsynligvis som en magnet på ulike barbarstammer.

4.7 Kapittelkonklusjon.

Perioden fra den antoninske pesten og frem til og med tetrarkiet hadde vært en stormfull tid for det romerske imperium. Perserkriger, borgerkriger og barbarangrep hadde i kombinasjon med gjentatte epidemier tært både på den romerske befolkningen, den romerske hæren og den

¹⁵² Heather 1998:508.

¹⁵³ Corbier 2005:432.

¹⁵⁴ Burns (Burns 2003:296-297) har nok mye rett når han peker på at barbarinnflyttingen intensiverte seg de siste tiårene av 200-tallet. Likevel er han (Burns 2003:305) av den mer klassiske oppfatning av at barbarsoldater ble spredt utover i små grupper langt fra hjemlandet.

romerske økonomien. Som følge av dette søkte romerne en tettere interaksjon med barbarene, da særlig med folkeslagene langs den romerske nordgrensen. Økonomiske og militære hensyn førte til at den romerske hæren og det romerske landbruket skrek etter tilførsel fra ekstern befolkning. Dette var ikke noe nytt fenomen, men som følge av krisens omfang hadde en slik søken nådd nye og uvante høyder.

Den økonomiske siden av krisen hadde oppstått på grunn av en voldsom og ukontrollert inflasjon. Ettersom behovet for nye soldater var konstant hadde myntpressene gått for fullt. De ulike tronkandidatene hadde stadig lovet soldatene høyere lønninger. Innledningsvis hadde en slik politikk latt seg gjennomføre. Det tok likevel ikke lang tid før effekten av en økt skattlegging på en svinnende befolkning lot seg merke. For å snu denne trenden ønsket romerne å få barbarene til å fylle sandalene til den romerske landbruksbefolkningen som hadde bukket under som følge av krig og epidemi. Resultatet ble at store grupper med barbarer, da særlig fra områdene langs Donau, mer eller mindre frivillig ble overført til romersk mark.

Likevel kunne ikke en økt barbarinnvandring ene og alene redde den romerske økonomien. Som følge av at det tredje århundrets keisere hadde mindre penger å rute med søkte de etter kosteffektive tiltak. Ettersom utgiftene til den romerske hæren klart var den største utgiftsposten var det også her svaret på problemet var å finne. Ved å engasjere billige barbarsoldater til hjelpetroppene kunne man faktisk klare en kvantitativ økning av det totale antallet soldater. Dessuten hadde lavere lønn, mindre plyndringsgods og frigitt borgerskap gjort det mindre attraktivt for romere å rekruttere seg til legionene, noe som ytterligere økte etterspørselen etter barbarsoldater. Den opplagte ulempen med denne politikken var at barbarsoldatene generelt sett ikke var like effektive som de romerske legionene. Alt dette kom imidlertid til å spille mindre rolle ettersom det tredje århundret også så omfattende strategiske omgrupperinger av de romerske stridskreftene.

Den største trusselen mot keisermakten i det tredje århundret hadde ikke kommet fra barbarene men fra de mange pretendentene. Basisen for sistnevntes forsøk på tronen var lojaliteten til stridsvante legioner de selv kommanderte. Spesielt hadde soldatkeisere med utgangspunkt i fjerne grenseprovinser vært et konstant uromoment. Ved å flytte de beste troppene fra grenseprovinsene og nærmere keiserens administrative sete minsket man risikoen for militære usurpasjoner. En slik omdisponering hadde vært vanskelig dersom romerne ikke

hadde hatt god tilgang på billige barbarer som kunne ta seg av garnisonstjeneste i grenseområdene.

Men det var ikke bare barbarrekrutter til hjelpetroppene som hadde blitt mer ettertraktet. Også allierte barbarkrigerfølger hadde fått en økt betydning. Ettersom den største trusselen mot rikets sikkerhet ikke befant seg på utsiden av grensen hadde også rollen til eksterne allierte endret seg. Hovedhensikten hadde tidligere vært at barbarene i en region nøytraliserte hverandre. Med det endrede trusselbilde fikk denne type allierte imidlertid en helt ny dimensjon. I det politiske kaoset som hersket kunne raskt evnen til å hente inn lojale barbarallierte bli tungen på vektskålen. Ulempene med en uvanlig mektig barbaralliert kunne dermed lett bli oppveid.

Dette bringer oss videre inn på en mulig omjustering av klassisk romerske buffersonopolitikk. Romerne var som nevnt både på jakt etter billige grensetropper og flere innbyggere de kunne skattlegge. Ved å omklassifisere folkeslagene fra utsiden av grensen og over på innsiden kunne man slå to fluer i en smekk. Dette medførte riktignok at den romerske kontrollen med de umiddelbare områdene på utsiden ble dårligere, men ettersom kaoset i det tredje århundret hadde vært uten sidestykke i romerske historie, så kan dette lett ha fremstått som en fordelaktig manøver.

Tiltross for dette, er det viktig å ikke overvurdere virkningene av barbarsoldatene eller barbarinnvandringen i denne perioden. Det romerske riket hadde helt siden krigene på den italienske halvøy vært en multikulturell stat. Dette fenomenet hadde blitt forsterket etter hvert som romernes innflytelse bredte seg utover middelhavsregionen. Stadig flere ulike folkegrupper var havnet inn under den romerske ørnen. Dette gjenspeilet seg i sammensetningen til den romerske hæren. Så fort det romerske riket ikke lenger kun bestod av bystaten Roma ville også et stadig antall ikke-romere være del av det romerske riket. Keltere, germanere, bretoner osv, ble ikke romerske over natten bare for de var havnet under romerske militær kontroll. En romaniseringsprosess ville foregå over lang tid. Dessuten er det lite trolig at den romerske kulturen totalt erstattet den opprinnelige kulturen til innbyggerne i et okkupert område. Med mindre en hel folkegruppe ble massakrert eller deportert og erstattet med romerske settlere ville det alltid ha vært snakk om en blandingskultur.

Sånn sett hadde det romerske imperium alltid hatt et markant innslag av ”fremmede”, med mer eller mindre utbredt kjennskap til den romerske kulturen. Den økte bruken av barbarsoldater må derfor sees i lys av det faktumet at innbyggerne og soldatene i det romerske riket ikke hadde vært et hundre prosent romerske før krisen heller. Tar man i betraktning at den romerske hæren i tillegg var den viktigste romaniseringsinstitusjonen i imperiet vil man kunne tone ned det fremmede elementet forbundet med den økte bruken av barbarsoldater. Det sentrale er derfor ikke at Romerriket og den romerske hæren gradvis ble barbarisert. Hvor romaniserte de ulike barbarkrigerfølgende, hjelpetroppene og barbarinnvandrerne var, er for så vidt irrelevant i denne sammenhengen. Det viktige er snarere at romerne gjorde seg mer avhengige av faktorer som befant seg på utsiden av imperiet. Hvordan utviklingen foregikk på utsiden i de germanske områdene, skal vi nettopp se på i det påfølgende kapittelet.

5.0. Germansk samfunnsstruktur fra det første århundre f.Kr. til det fjerde e.Kr.

I år 9 e. Kr. ble tre romerske legioner under ledelse av Publius Quinctilius Varus utslettet av germanerhøvdingen Arminus og hans cheruskere. Tiltross for dette tilbakeslaget fortsatte de romerske militære aktivitetene øst for Rhinen. Knappe seks år etter slaget ved Teutoburgerskogen ble germanerne ettertrykkelig slått av Tiberius Claudius Nero, som deretter kunne smykke seg med tittelen Germanicus. Likevel trengte ikke romerne i nevneverdig grad videre inn i germanske områdene. De besatte i all hovedsak kun de områdene av Germania som lå vest for Rhinen og sør for Donau. Den romerske-germanske grensen langs Donau og Rhinen kom i store trekk til å være ved helt frem til vestrikets fall.

I dette kapittelet skal vi se nærmere på hvordan strukturen til de germanske samfunnene utviklet seg fra det første århundret f.Kr. og frem til goternes innvandring i 376. Årsaken til det lange tidsspennet skyldtes at de gresk-romerske skriftlige kildene er sparsomlig med informasjon om de germanske samfunnene. Av samme grunn vil de sosialantropologiske teoriene til Elman Service stå sentralt. Services teorier som inkluderer flere generelle utviklingstrekk i overgangen fra primitive egalitære stammesamfunn til mer komplekse og hierarkisk konstruerte sammenslutninger vil bidra til å kaste lys over et fragmentarisk kildemateriale.

Først i dette kapittelet vil vi kort se på hvorfor den romerske ekspansjonen stoppet opp ved Rhin-Donau grensen. Var det fordi romerne ikke klarte å erobre germanerne eller var det andre faktorer som var avgjørende? Deretter vil vi undersøke hvordan de germanske folkene utviklet seg fra mindre stammer til større konføderasjoner. Utviklingen av en institusjonalisert sentralmakt vil typisk være knyttet til redistribusjonen av samfunnets kollektive goder. Desto mer goder samfunnet har å forvalte, desto større vil den sentrale ledelses makt og ansvar være. Vi vil derfor se på hvordan de germanske samfunnene utviklet seg i forholdt til jordbruk, handel og håndverk.

Vi vil også måtte se på hvordan høvdingens posisjon utviklet seg i løpet av denne tidsperioden. Var de germanske lederne mot slutten av det fjerde århundre annerledes en dem som Caesar beskriver? Høvdingens rolle og funksjon som hærfører og administrativ leder vil

naturlig nok være nært knyttet til fremveksten av en varig og sterk sentralstyring. Samtidig vil også høvdingen og hans aristokratiske støttespillere stå i en symbiose med den geislige elite, noe som medfører at vi også må undersøke hvordan det germanske presteskapet utviklet seg.

5.1 Keltere og germanere.

Etter nederlaget ved Teutoburgerskogen gjorde ikke romerne flere forsøk på å erobre hele Germania. Istedenfor søkte de å nøytralisere de germanske stammene gjennom diplomatiske fremstøt. Den romerske politikken tok ifølge Edward N. Luttwak sikte på å oppmuntre de ulike stammene til å gå i strid med hverandre.¹⁵⁵ Likevel, midlertidige tilbakeslag hadde ikke tidligere lagt en demper på det romerske imperiets erobringstrang. Hva kan være årsakene til at romerne ikke søkte å okkupere de germanske områdene?

Forklaringen ligger mest sannsynlig i de to folkegruppenes varierende grad av kontakt med den gresk-romerske verden. Helt siden den arkaiske perioden hadde kelterne hatt regelmessig kontakt med middelhavssivilisasjonene. Blant annet kan man lese i "Gallerkrigen" at kelterne på Caesars tid benyttet seg av greske bokstaver (Caes. *B Gall* VI.14). Under sitt felttog i Gallia forteller Caesar dessuten om keltiske byer av ulik størrelse. Ifølge John Collis bruker Caesar ulike begreper på bosettinger av varierende omfang. Han peker på at i de fleste av beskrivelse av gallernes områder bruker Caesar det latinske ordet for mindre byer, *oppidum*. De største sammenkomstene som *Narbo* (Caes. *B Gall* III.20) og *Tolosa* (Caes. *B Gall* III.20) beskrives som *civitas*.¹⁵⁶ Dette kan tyde på at Caesar ikke betraktet keltiske bysamfunn som vesensforskjellige fra de som befant seg i mindre utviklede deler av Romerriket.

Disse byene hvilte som andre byer på et økonomisk grunnlag basert på jordbruksoverskudd. Dette ga muligheten til å opprettholde klasser som ikke beskjeftiget seg med matproduksjon. Blant annet utviklet det seg en meget dyktig keltiske handverkerklasse. Samtidig begynte en stadig mer avansert pengeøkonomi å gjøre seg gjeldene i de keltiske *oppida*.¹⁵⁷ Posidonius

¹⁵⁵ Luttwak 1976:36.

¹⁵⁶ Collis 1984:17-18. Collis (Collis 1984:18) peker på at Caesar også benytter uttrykket *urbs* men at dette brukes mer løst.

¹⁵⁷ Solberg 2000:34

(Pos. fr. 273) hevder at *Celtica*, det vil her si de galliske områdene, var rikt på gull.¹⁵⁸

Diodorus Siculus (Diod. Sic. V.27) hevder det samme.¹⁵⁹

Den fredlige kontakten mellom kelterne og romerne kulminerte i det første århundret f.Kr., hvor det virker å ha foregått en meget utbredt handel mellom de to partene. Spesielt viktig var den jevnlige forbindelsen som oppstod som følge av kelternes store etterspørsel etter romersk vin. Blant annet peker Collis på at Diodorus (Diod. Sic. V.26) gir inntrykk at den keltisk-romerske vinhandel var både godt organisert og omfattende.¹⁶⁰ Skal man tro Posidonius (Pos. Fr. 67) så drakk de rike kelterne vin fra både Italia og områdene rundt Massaliote [Marseille]. Ifølge Bergljot Solberg så hadde århundrer med handel- og ideutveksling mellom de to partene ført til at de keltiske og de romerske samfunnene hadde mange sosiale og økonomiske likhetstrekk. Resultatet ble en kompleks samfunnsorganisering med et velutviklet organisasjonsnivå.¹⁶¹

Dette hadde ikke vært tilfellet med germanerne som var nykommere i området. Germanerne hadde først kommet i kontakt med romerne i forbindelsene med de kimbri-teutonske invasjonene i Gallia mot slutten av det andre århundre f. Kr. Etter at kimbrerne og teutonerne hadde blitt slått, forble kontakten mellom Roma og germanerne liten. Først med Caesars felttog i Gallia et halvt århundre senere oppstod det regelmessige forbindelser mellom de to partene.

Ifølge Julius Caesar (Caes. *B Gall.* VI.24) importerte gallerne oversjøiske varer, mens germanerne var langt fattigere (Caes *B Gall.* I.31). Nå er selvsagt Caesar ute etter å knytte sammen økt duglighet i krig med hardere levevilkår. Likevel er hans beskrivelse treffende. Germanerne hadde ikke mye ressurser å rute med. Det fantes i motsetning til områdene i Britannia og Gallia verken tinn- eller gull. Spredt befolkning gjorde sitt til at de var lite for romerne å hente gjennom en fremtidig skattlegging av folkene øst for Rhinen. Årsakene til at romerne ikke søkte å opprette kontroll over hele Germania var altså i tråd med klassisk imperialistisk politikk. En okkupasjon av et område måtte vise seg å være økonomisk

¹⁵⁸ Posidonius (ca 135 f.Kr.-51 f.Kr.) var en gresk filosof hvis skrifter kun delvis er bevart gjennom senere fragmenter. Ifølge Kidd (Kidd 1999:344-345) var det åpenbart snakk om de galliske områdene ettersom poenget var å avise at rikdommen i Tolosa (Toulouse) var de samme som kelterne tidligere hadde stjålet fra Delphi.

¹⁵⁹ Diodorus Siculus var en gresk forfatter (†-21 f.Kr.) hvis historieverk er spesielt verdifullt ettersom det inneholder flere sammenfatninger fra tidligere, men nå, tapte verker.

¹⁶⁰ Collis 1984:15.

¹⁶¹ Solberg 2000:33-34.

lønnsom. Heather hevder derfor at det var de underutviklede sosioøkonomiske forholdene hos germanerne som var avgjørende for at den romerske ekspansjonen stoppet ved Rhinen.¹⁶²

*

Romersk utnyttelse av provinsene var i stor grad knyttet til skattlegging. Slik sett fortonet altså områdene i Germania seg mindre forlokkende på de romerske hærførerne enn hva de rike områdene i Gallia hadde gjort. Å iverksette en okkupasjon av en fattig og spredt befolkning som holdt til i et ufremkommelig terreng preget av myrer, sumper og dype skoger kunne raskt vist seg å bli et lite lønnsomt foretak for romerne. Germanernes underutviklede samfunnsstruktur var derfor den viktigste årsak til at romerne i det første århundret e.Kr. ikke så seg tjent med å iverksette en okkupasjon av områdene deres.¹⁶³

5.2 Fra stammer til konføderasjoner.

Caesars beskrivelser av de germanske stammene ved Rhinen vitner om en høy grad av fragmentering. Blant annet får man servert et utall navn på en rekke vestgermanske stammer som *Hardues*, *Marcomanos*, *Triboces*, *Vangiones*, *Nemetes*, *Sedusios*, *Suebos* (Caes. *B Gall.* I.51). Tar man så et syvmilssteg frem til Tacitus finner man mye av det samme. Det er fremdeles en høy grad av fragmentering blant Rhin-germanerne, *Chattis*, *Usipi*, *Tencteri* (Tac. *Germ.* 32.1), *Chamavos*, *Angrivarios* (Tac. *Germ.* 33.1), *Dulgubnii* og *Chasuarii* (Tac. *Germ.* 34.1). Ifølge Tacitus (Tac. *Germ.* 34.1) så finnes det dessuten en rekke mindre omtalt rhinstammer som han ikke tar seg bryet med å nevne. Med andre ord en meget mangfoldig sosiopolitisk sammensetning.¹⁶⁴

Hopper man derimot frem til det fjerde århundrets og Ammianus Marcellinus så er situasjonen en helt annen. De germanske barbarene som bor ved øvre Donau går under alemannere, mens de ved Rhinen kalles frankere. Disse supergruppene består så ifølge Ammianus av flere ulike stammer. Hos alemannerne finner man undergruppene *Lentienses* (Amm. Marc. XXXI.10.2) og *Bucinobantes* (Amm. Marc. XXIX.4.7). Tilsvarende finner man blant frankerne *Salli* (Amm. Marc. XVII.8.3) og *Atthuari* (Amm. Marc. XX.10.2).¹⁶⁵ Til tross for at Malcom Todd peker på at det er vanskelig å si noe om hvor mye de gresk-romerske

¹⁶² Heather 2006:56-58.

¹⁶³ Heather 2006:56-58.

¹⁶⁴ Se kart 1.

¹⁶⁵ Se kart 2.

forfatterne faktisk viste om sammensetningene til de ulike gruppene,¹⁶⁶ så antyder likevel endringen i kildene en samlingsprosess. En slik prosess vil som nevnt være knyttet utviklingen innenfor jordbruk, samt handel og håndverk. Vi vil derfor se på hvordan disse sektorene utviklet seg fra Caesars dager og frem til og med det fjerde århundre.

5.2.1 Jordbruk hos Caesar og Tacitus.

I "Gallerkrigen" fremstilles germanerne som halvbofaste nomader. Samtidig innehar de hva man kan kalle et sterkt innslag av en slags jeger- og samlerkultur. Ifølge Caesar (Caes. *B Gall.* VI.22) så brydde ikke germanerne seg om landbruk. Dieten bestod angivelig mest av melk, ost og kjøtt og kun litt korn (Caes. *B Gall.* IV.1, VI.22). Likevel hevder Caesar (Caes. *B Gall.* IV.1) at sveberne driver en slags mannskapsutveksling hvor fjorårets soldater blir det neste årets bønder for å få kontinuitet i jordbruket. Det latinske ordet som brukes her er *agricultura*, som da er sammensatt av *ager* (åker, felt) og *cultura* (dyrking). Man kan derfor anta at det meste av germanernes korn er egenprodusert. Det er likevel lite trolig at det dreier seg om et intensivt jordbruk ettersom en familieenhet til stadighet bytter bosted (Caes. *B Gall.* IV.1) Germanernes produksjon av kornprodukter var derfor sikkert beskjeden. Selv om Strabo (64 f.Kr.-24 e.Kr.) opererte noe senere i tid enn Caesar, så hevder også han (Strabon VII.1.3) at germanere får det meste av deres føde fra kveghold. Et slik halvnomadisk livsgrunnlag ville ikke ha kunne støttet opp om et demografisk mønster med stor befolkningstetthet.

Her må det likevel taes visse forbehold. Ettersom "Gallerkrigen" kun omtaler de germanske områdene som grenser til Gallia kan Caesar lett gi et noe feil inntrykk av de germanske stammenes ernæringsmønster som helhet. De topografiske forskjellene mellom de områdene som Caesar beskriver, dvs. stort sett dagens sør-vest Tyskland, og områdene lenger øst i Germania lar seg knapt overse. Sistnevnte regioner, da dagens Polen, ville ha hatt langt bedre naturlige forutsetninger for jordbruk. Det åpne slettelandskapet i det østlige Germania ville i det minste i teorien vært godt egnet til dyrking av mark. De skogkledde territoriene nær den romerske grensen som det er nærliggende å anta at Caesar bruker som utgangspunkt for sine generaliseringer av germanerne, ville ha vært langt mindre tilrettelagt fra naturens side. Det totale bilde vitner likevel om at germanerne i det første århundret f.Kr. livnærte seg på en blanding av noe dyrket mark, noe kveghold og noe jakt og fiske.

¹⁶⁶ Todd 2005:441.

Tacitus sin *Germania* gir inntrykk man mye av det samme. Også her blir det gitt klart uttrykk for at germanerne på denne tid driver en meget ekstensiv form for jordbruk (Tac. *Germ.* 26.2-4). Likevel gir Tacitus en god del informasjon om germansk jordbruk. Om dette skyldtes at korndyrking av blitt mer utbredt mellom komposisjonen av *Commentarii de Bello Gallico* og *Germania* virker likevel ikke å være tilfellet. En vel så sannsynlig forklaring er at sistnevnte verk også omhandler de germanske folkene lenger vekk fra Rhinen. Blant annet hevder han (Tac. *Germ.* 45.3) nettopp at noen av stammene ved Østersjøen dyrker mer korn enn hva som er vanlig for germanere, noe som virker plausibelt tatt i betraktning de topografiske forholdene i de nevnte områdene. Den beste indikasjonen på at lite har endret seg er imidlertid hans beskrivelser av det germanske kostholdet, som i stor grad samsvarer med det Caesar skriver. Ifølge Tacitus (Tac. *Germ.* 23.1) er germanernes føde melk og viltkjøtt samt ville vekster og frukter. Selv om Tacitus her ikke eksplisitt nevner noe om kjøtt fra husdyr, vil det likevel være naturlig å anta at det tallrike kveget han nevner (Tac. *Germ.* 5.2) gav en del kjøtt.

Caesars og Tacitus sine skildringer av germanernes livsgrunnlag er unisone. Det er her neppe snakk om et intensivt og komplekst landbruk. Ifølge Heather vil dette lave jordbruksteknologisk nivået hos germanere ha gitt utslag i små og forholdsvis simple samfunnssammenslutninger.¹⁶⁷ Dette ville da igjen bety at romerne i ikke trengte å bekymre seg for aggressive fremstøt fra noe annet en mindre grupper med Rhin- og Donaubarbarer.

5.2.2 Jordbruk i det tredje og det fjerde århundret.

Utgravninger tyder på at det utover det tredje og spesielt det fjerde århundret hadde foregått radikale endringer. De arkeologiske funnene som ble gjort ved nedre Rhinen på 1960-tallet har bidratt til å kaste nytt lys over jordbruksnivået til germanerne.¹⁶⁸ For det første et det helt åpenbare tegn på en langt større befolkningsskonsentrasjon enn tidligere. Dette viser seg blant annet ved at det er blitt funnet store ansamlinger av boliger som etter all sannsynlighet har vært bebodd samtidig. Ved Feddersen Wierde i dagens Nord-Tyskland tretti, ved Wijster i dagens Nederland hele femti¹⁶⁹ Ved Wijster hevder Todd at så mange som opptil seksti familier kan ha opphold seg i en og samme bosetning.¹⁷⁰ Liknende eksempler på en økt

¹⁶⁷ Heather 2006:87.

¹⁶⁸ Heather 2006:86.

¹⁶⁹ Heather 2006:86.

¹⁷⁰ Todd 2005:448.

befolkningskonsentrasjon utover i det fjerde århundret finner man også andre steder i de germanske områdene.¹⁷¹ Dette endrete bosetningsmønster vitner om en tettere befolkningskonsentrasjon.

I forbindelse med disse bosetningene er det tydelige spor på markante nyvinninger innen jordbruket.¹⁷² Denne tendensen som så sin gryende begynnelse i vest det tredje århundret virker gradvis å ha spredt seg til de øvrige germanske områdene. Spesielt ved Svartehavet er det blitt gjort viktige funn. I de områdene som goterne holdt til ser man på bakgrunn av utgravningene tydelige tendenser på etter germansk målestokk store bostedsansamlinger. Utbredte funn av jernploger i øst, samt studier av pollendiagrammer tyder ifølge Heather på at denne intensive formen for korndyrking jevnt og trutt flyttet seg østover til de østgermanske stammene.¹⁷³

Den økte befolkningen og det økte behovet for nye dyrkbare områder gav seg direkte utslag i den germanske samfunnsstrukturen. En relativt stor og bofast stammebefolkning nødvendiggjorde en helt annen samfunnsorganisering enn hva tilfellet hadde vært med små samfunnsenheter som gjerne flyttet rundt når et område var blitt midlertidig uttømt. Ifølge Todd ser man tydelig spor på en helt annen konsentrasjon innenfor bosetning enn tidligere.¹⁷⁴ Større og mer imponerende høvdingresidenser vitner om at et mer hierarkisk og komplekst samfunn vokste frem i takt med jordbruksendringene.¹⁷⁵ Det samme gjør åpenbare spor av langhus, palisader og vollgraver.¹⁷⁶

Den person, det embete eller den elite som organiserte redistribusjonen ville inneha en betydelig anseelse. Dersom han viste seg tilliten verdig og utførte dette arbeidet med dyktighet ville hans posisjon bli ytterligere styrket. Ved en vellykkede redistribusjon ville en slik lederposisjon ifølge Service stadig bli sterkere og sterkere.¹⁷⁷ Typisk vil en slik leder kunne skaffe seg makt ved å belønne og straffe andre stammemedlemmer nettopp gjennom hans forvaltning av varer.¹⁷⁸ Likevel understrekker Service at det blant forholdsvis egalitære

¹⁷¹ Til eksempel har man funnet flere av denne type bosetninger Hodde og Vorbasse i dagens sør-vestlige Danmark (Todd 1998:478-479).

¹⁷² Heather 2006:87.

¹⁷³ Heather 2006:87.

¹⁷⁴ Todd 2005:449.

¹⁷⁵ Todd 2005:448-449.

¹⁷⁶ Todd 2005:448.

¹⁷⁷ Service 1975:292.

¹⁷⁸ Service 1975:292-293.

samfunn fremfor alt er den personlige anseelse knyttet til å kunne fremstå som en rettfærdig leder som er det viktigste.¹⁷⁹ Hans karisma som leder er viktigere enn hans makt gjennom tilbakeholdelse av gaver, men det er likevel nettopp den materielle basisen som i det hele tatt gjør han i stand til å utvise denne slags dyktig lederskap.¹⁸⁰

Dette vil kunne ha gitt de germanske høvdingene, kanskje kan man til og med driste seg til å kalle dem småkonger, en større grad av stabilitet. Høvdingen vil ikke lenger ha vært et hundre prosent avhengig av militær suksess for å opprettholde sin makt, selv om det da ifølge Service nettopp er kombinasjonen av dyktig krigsleder og generell administrasjonskunnskap som ofte er avgjørende.¹⁸¹

Det tredje og fjerde århundrets germanerhøvdinge ville ikke bare ha hatt flere undersåtter. De ville altså også ha hatt langt flere bein å stå på. Det er ikke utenkelig at denne redistribusjons- og lederstillingen gradvis ville gli over i et arvbart embete. En slik gradvis institusjonaliseringen av makt vil ifølge Service danne basisen for etableringen av en overklasse eller et aristokrati.¹⁸² Et godt eksempel på hvordan en sterk høvdingmakt og et høyt jordbruksteknologisk nivå kan være knyttet sammen.

5.2.3. *Handel og handverk hos Caesar og Tacitus.*

Ifølge "Gallerkrigen" bedrev ikke germanerne rundt midten av det første århundret f.Kr. neneverdig handel. De oppsøkte stort sett bare handelsfolk for å selge tilrøvet plyndringsgods (Caes. *B Gall.* IV.2). Caesar er som vanlig opptatt av å betone forskjellene mellom gallerne og germanerne. I motsetning til gallerne er germanerne ifølge den romerske imperator for usiviliserte til å drive fredlig handel. Samme motiv ligger sikkert bak hans (Caes. *B Gall.* IV.2) påstand om at germanerne ikke tillater vinimport fordi de mener vinen svekker dem. Likevel har nok Caesar mye rett. De fattige områdene øst for Rhinen gav neppe grunnlaget for annet enn sporadisk handel. Den type halvnomadisk samfunn som er blitt skissert overfor tilsa heller ikke noe annet. Uten en organisert utvinning av råvarer eller fremstilling av ferdigvarer var det heller ikke noe grunnlag for kontinuerlig handel. Noen utbredt handel mellom germanere og keltere, eller mellom germanere og romere var det derfor neppe snakk om. En

¹⁷⁹ Service 1975:293.

¹⁸⁰ Service 1975:293.

¹⁸¹ Service 1975:291.

¹⁸² Service 1975:294.

eventuell handel var åpenbar stedvis og situasjonsbestemt. Eventuell vareproduksjon som for eksempel av keramikk og metallvarer ble ifølge Heather kun produsert for eget forbruk.¹⁸³

Heller ikke hos Tacitus virker det å ha vært snakk om noen utbredt pengeøkonomi. Likevel er det tydelig at innflytelsen fra middelhavsområdene på dette feltet gradvis kommer snikende. Blant annet har stammene ved Rhinen tatt i bruk romerske mynter som betalingsmiddel, mens folkene lenger inne i landet driver byttehandel (Tac. *Germ.* 5.3). Noe særlig organisert virker ikke handelen å ha vært siden produkter av edle metaller som gull og sølv flere steder ikke verdsettes høyere enn andre billigere materialer (Tac. *Germ.* 5.3). Nøyaktig hvor langt inn i landet man må før pengeøkonomien opphører er likevel vrient å besvare. Dessuten er Tacitus, som vanlig, preget av sitt ønske om å fremstille germanerne som sorgløse individer, som i motsetning til romerne, ikke bryr seg nevneverdig om materielle goder. Likevel virker det opplagt at jo lengre vekk man kommer fra middelhavsområdet, jo mindre vil romersk valuta være i bruk.

Dette betyr likevel ikke at det ikke var noe organisert salg av varer i det indre Germania. Helt siden keiserrikets tidlige dager hadde rav jevnlig funnet veien til Roma fra områdene sørøst i Østersjøen. Denne ravhandelen har heller ikke gått Tacitus hus forbi og han hevder (Tac. *Germ.* 45.4) at ravet selges uforedlet. Det er vanskelig å si noe sikkert, men ravens evne til å bringe inn materielle goder brakte nok med seg en sterkere styring av både innsamling og salg. Ifølge Service så vil nettopp kontroll over innsamlingsprosessen til lett tilgjengelige naturressurser ha en gunstig effekt på utviklingen av en sterkere sentralmakt gjennom fremveksten av utposter som står i et avhengighetsforhold til en moderlandsby.¹⁸⁴ Likevel, ravhandelen virker å ha vært et særtilfelle.

Heller ikke utvinningen andre varetyper synes å ha hatt noe større omfang. Germanernes våpentyper tyder til eksempel på at de ikke forvaltet mer en beskjedne mengder jern. Ifølge Tacitus (Tac. *Germ.* 6.1) brukte nemlig de fleste germanerne spyd. Dette stemmer godt overens med de arkeologiske funn man har. Ifølge Ilkjær så var denne våpentypen den klart mest utbredte innenfor romersk jernalder, og peker på at man i Illerup i Danmark har funnet

¹⁸³ Heather 2006:88.

¹⁸⁴ Service 1975:75-78.

tre til fire spyd per sverd.¹⁸⁵ Det meste tyder på at varefremstillingen i det germanske området på dette tidspunktet generelt sett ikke var særlig omfattende.¹⁸⁶

5.2.4 Handel og handverk i det tredje og fjerde århundret.

De skriftlige kildene er ytterst sparsommelige med opplysninger angående handel og handverk blant germanerne i det fjerde århundret. Derfor er det arkeologien som best kan belyse dette. Det arkeologiske materialet fra de germanske områdene er både godt og variert, og peker i stor grad i samme retting. Dette gjør det mulig å trekke et frem et par marknate aspekter ved utviklingen av handel og handverk i Germania i perioden fra det første til det fjerde århundret.

Blant annet gjelder dette jernproduksjonen. Funn i flere ulike deler av de germanske områdene tilsier at det i det tredje og fjerde århundret ble produsert store mengder med jernmalm.¹⁸⁷ De kvanta som ble vunnet ut fra disse gruvene var ifølge Heather langt større enn hva lokalbefolkningen selv kunne ha hatt bruk for.¹⁸⁸ Todd hevder at det ikke er helt usannsynlig om noe av de store mengdene som ble hentet ut i de østlige germanske områdene faktisk ble produsert for salg til de romerske områdene sør for Donau.¹⁸⁹ Samtidig er det ikke bare produksjon av råvarer som virker og ha tatt seg kraftig opp. Også foredlete produkter som krevde høy kunnskap ble produsert i stor skala. I takt med den raskt økende graden av ekspertise knyttet opp til utvinningen av jern finner man også flere større smier og smelteverk som bearbeidet jernmalmen til rent jern.¹⁹⁰ Et veldig godt eksempel på dette er utviklingen av spydspisser basert på funnene i Illreup Ådal. Ifølge Jørgen Ilkjær så kan man spore en tydelig utvikling hvor spydspissene omkring år 200 er flate og brede. Fra 300 og utover blir derimot stadig smalere og mer intrikate.¹⁹¹ Denne metallurgiske og faglige fremgangen i germanersamfunnene virker å ha vært markant.

¹⁸⁵ Ilkjær 2000:42.

¹⁸⁶ Heather (Heather 2006:88) peker for eksempel på at germansk keramikkproduksjon i de første århundrene e. Kr. utelukkende tok sikte på å dekke et lokalt behov.

¹⁸⁷ Todd 2005:457-458.

¹⁸⁸ Heather 2006:87-88.

¹⁸⁹ Todd 2005:458.

¹⁹⁰ Todd 2005:458.

¹⁹¹ Ilkjær 2000:42.

Samme utviklingstrekk finner man også på flere andre felter. Blant annet hevder Solberg at mye tyder på at ulike glassprodukter ble svært høyt verdsatt blant germanerne.¹⁹² Ofte var de sikkert kostbare gaver som romerne gav germanske høvdinger for å bekrefte deres lojalitet. Frem til det fjerde århundret ble denne slags produkter utelukkende importert fra de romerske områdene. Etter hvert ble derimot mer og mer av disse høykvalitets glassproduktene produsert for det germanske markedet i de germanske områdene selv.¹⁹³ Liknende utvikling kan også tydelig spores i metallutsmykningsferdigheter og keramikkproduksjon. Der hvor germanerne før kun sporadisk hadde forsøkt å fremstille varer, finner man nå ifølge Heather tydelige tegn på at det hadde utviklet seg en relativt stor og dyktig håndverkerklasse.¹⁹⁴

Ettersom dette foregikk over lengre tid vil det være naturlig at det etter hvert utkrystalliserte seg en elite i de ulike stammene som kontrollerte og organiserte gruvene, smelteverkene og glassmanufakturene. Som ved ravhandelen i århundrene før er det liten grunn til å anta at overskuddet ble jevnt fordelt blant alle medlemmene i stammen. Ifølge Todd så ville enkelte familier eller andre grupper på et eller annet tidspunkt ha klart å ha sikrets seg en ledende posisjon.¹⁹⁵ En høvding som ledet et økonomisk vellykket foretak hadde nok gode muligheter til å fortsette som stammens overhode så lenge rikdommene trillet inn.

*

Utviklingen av et komplekst jordbruk vil fordre en sterkere sentral organisering. Overgangen fra et ekstensivt til et intensivt jordbruk vil bringe med seg større ansvar og makt til den administrative elite. Samtidig vil fremveksten av spesialiserte handverksyrker ytterligere øke betydningen av den eller de embeter som administrere omfordelingen av stammens kollektive goder. I takt med at stadig mer arbeidsinnsats legges ned i stammens kollektive produksjonsapparat vil behovet for tilførsel av nødvendige produkter som familiene selv ikke produserer vokse.

Matoverskuddet vil dessuten legge grunnlaget for et mer komplekst samfunn in tråd med at handverkere og handelsfolk takket være matoverføringer fra sentralt hold, kan vie mer tid til deres spesialisering. På lengre sikt vil denne kompetansen øke stammens og ledelsens materielle velstand. Økt matproduksjon vil også ha gunstig effekt på befolkningsveksten, noe

¹⁹² Solberg 2000:137.

¹⁹³ Heather (Heather 2006: 88) peker på at man har funnet glassprodukter fremstilt i områdene nord for nedre Donau over store deler av de germanske områdene.

¹⁹⁴ Heather 2006:87-89.

¹⁹⁵ Todd 2005:458.

som ytterligere vil styrke stammens maktgrunnlag. På lang sikt vil en slik utvikling virke svært gunstig på fremveksten av større sammenkomster med en stadig sterkere sentralmakt.

På samme måte som et solid økonomisk fundament basert på handel og handverk vil ha gitt høvdingen mulighet til å utvise sjenerøsitet ovenfor sine stammefrender. Det vil også ha gjort han i stand til å knytte lojalitetsbånd til andre nærliggende stammer gjennom gaveutveksling. Resultatet vil bli en styrking av hans personlige status, autoritet og inntrykk av lederegenskap. Dersom disse prosessene utføres med hell og dyktighet vil en høvdings etterfølgere kunne bygge videre på den posisjon og de metoder som deres forgjengere har etablert.

5.3 Utviklingen av et verdslig aristokrati og en geistlig elite.

Overgangen fra enkeltstammer til intertribale sammenslutninger vil altså ofte være knyttet opp til utviklingen av en permanent hierarkisk struktur ledet av et varig lederembete og hans støttespillere. Det personlige lederskap var ofte grunnsteinen i disse sammenslutningene. De germanske høvdingenes posisjon står derfor sentralt ettersom underkastelse til krigsleder ofte var basisen for samarbeidet mellom de ulike stammene. Samtidig vil utviklingen av et verdslig aristokrati gjerne ha tett forbindelse til en parallell utvikling av en geistlig elite. Disse to styringskomponentene, høvdingmakt og presteskap, vil understøtte hverandres lederposisjon innad i stammen.¹⁹⁶ Vi vil derfor se på hvordan disse to gruppene utviklet seg fra Caesars dager og frem til det fjerde århundret.

5.3.1 Germanerhøvdingen hos Caesar og Tacitus.

Skal man tro Caesar (Caes. *B Gall.* VI.23) så hadde germanere et løst sammensatt samfunn. Det er kun i krigstid at lederne får muligheten til reel maktutøvelse. I fredstid hadde de beskjeden evne til å påtvinge sine undersåtter upopulære beslutninger. Det behøver likevel ikke å bety all verden ettersom til sammenlikning heller ikke romerske embetsmenn innehadde en slik uinnskrenket makt. Caesar gir likevel inntrykk av at det her dreier seg om et forholdsvis egalitært samfunn med en svak sentralmakt.

Det beste eksemplet på dette, er hvor raskt den svebiske hæren som ble ledet germanerkongen [*rex germanorum*] Ariovist falt fra hverandre etter at Caesar hadde beseiret dem på

¹⁹⁶ Service 1975:93.

slagmarken (Caes. *B Gall.* I.54).¹⁹⁷ Caesar skriver at svebernes områder bestod av hundre *pagus*¹⁹⁸ - landsbyer/stammer. Fra disse ble det ble utskrevet, i betydningen ”trukket ut fra” [*educunt*],¹⁹⁹ tusen mann hvert år til krigføring utenfor deres eget område [*ex finibus*] (Caes. *B Gall.* IV.1). Sannsynligvis hadde Ariovist i første omgang klart å oppnå en midlertidig lederposisjon dels gjennom leiesoldatbetalinger for de keltiske stammene arvernerne og sekvanerne, dels gjennom materielle goder skaffet til veie ved å plyndre områdene til hans arbeidsgiveres fiender, hæduerne (Caes. *B Gall.* I.31). Med tanke på forskjellen i materiell velstand mellom kelterne og germanerne i det første århundret f. Kr. ville Ariovist raskt kunne ha skaffet seg en midlertidig lederstilling blant germanerne på andre siden av Rhinen ved hjelp av hans nye rikdom. De svebiske krigerne ble derfor sannsynligvis ikke utkommandert i ordets egentlige forstand, men sluttet seg til Ariovists hær gruppevis på en frivillig *ad-hoc basis*. Derimot, så fort potensielt plyndringsgods ble byttet ut med nederlag på slagmarken går den engang så mektige *Rex Germanorum* fra å være en maktfaktor til å bli en passiv tilskuer. Tiltross for at Caesar ønsker å fremstille den germanske kongen som særlig farlig takket være tallrike undersåtter, vitner hans beskrivelser av den germanske slaglinjen om en høyst brokete sammenkomst av ulike stammer. I tillegg til sveberne og hæduerne, nevner han (Caes. *B Gall.* I. 51) nemlig også markomannere, tribokere, vangionere, nemetere og sedusiere.

Hadde derimot Ariovist representert en institusjonalisert sentralmakt hadde han fremdeles vært en viktig motstander til romerne i spillet om Gallia. Ettersom det svebiske hjemlandet øst for Rhinen var uberørt av krigens herjinger,²⁰⁰ ville han ha hatt få problemer med å reise en ny hær dersom han hadde hatt ekstensive lovfestete fullmakter, slik en leder av et mer sentralistisk samfunn ville ha hatt. Ariovists lederstilling gikk derimot fløyten i det han ikke lenger klarte å forene de svebiske stammene gjennom et vellykket plyndringstog. Til tross for Caesars fremstilling av Ariovist som legemliggjørelsen av den germanske trusselen, slik Gardner påpeker,²⁰¹ så indikerer den informasjon han serverer om dette trusselbildet en svak

¹⁹⁷ Tiltross for at Caesar ønsker å legge hovedskylden for konflikten over på germanernes barbarisme, hinter han (Caes. *B Gall.* I. 44) likefullt frem på at det var rett til tributt fra de keltiske områdene ved Rhinen som den romerske imperator og den germanske krigsleder egentlig kranglet om.

¹⁹⁸ Selv om *pagus* gjerne brukes om et administrativt område som ”kanton” og ”herred”, blir det på gallere og germanere ofte brukt for å indikere ”stamme”.

¹⁹⁹ Fra *educō* som gjerne oversettes med ”føre” eller trekke ut”.

²⁰⁰ Caesar gikk riktignok over Rhinen for å angripe germanske områder men det var sugambrenerne, som bodde i dagens Nederland som fikk gjennomgå (Caes. *B Gall.* IV. 18-19), og ikke sveberne som holdt til lengre øst og sør i dagens Tyskland. Caesar (Caes. *B Gall.* IV. 19) hevder at sveberne gjorde seg klare til å motsette han dersom han ryktet inn på territoriumet deres, men at toktet hadde hatt sin avskrekkende effekt slik at han ikke så det nødvendig å innvandre svebernes områder.

²⁰¹ Gardner 1983:184.

sentralmakt. Arovist fungerte med andre ord som en big-man, dvs. en ledertype i et egalitært samfunn som ikke har noen institusjonalisert makt, men som snarere er avhengig av å selge politikken sin til de andre stammemedlemmene. Ifølge Service det lederens personlige karisma, og evne til en vellykket redistribusjon, som er hans viktigste våpen.²⁰²

Skrur man så tiden frem til Tacitus *Germania* virker det ikke å ha skjedd nevneverdige endringer. Ledernes makt er fremdeles sterkt begrenset (Tac. *Germ.* 7.1). Krigslederens fremste oppgave er å inspirere de andre til innsats gjennom å kjempe i fremste linje. Et problem er likevel hvordan maktfordelingen mellom kongene [*rex*] og hærførerne [*dux*] fortoner seg. Samtidig bruker også Tacitus (Tac. *Germ.* 11.1) uttrykket *princeps* på de germanske samfunnslederne.²⁰³ Likevel, lederens stilling synes i høyeste grad å være avhengig av folkets godvilje (Tac. *Germ.* 11). I så måte er det spesielt interessant at høvdingen ikke virker å ha hatt noen form for lovfestet rett til å kreve inn materielle goder, men er avhengig av donasjoner fra de andre stammemedlemmene (Tac. *Germ.* 15.2).

Selvsagt kan en slik praksis ha vært så tradisjonsbundet at situasjonen til vedkomne som ikke donerte til høvdingen ville blitt uholdbar.²⁰⁴ De sosiale sanksjonene kunne lett ha blitt vel så smertefulle som andre former for straff. Det er likevel en viktig forskjell på denne type straff, og den straff som befales av en leder. Selv om det i utgangspunktet var lederen som var offer, så ville det likevel ha vært samfunnet som helhet som fungerte som dommer og bøddel. Ved å ha forbrutt seg mot den sosiale etiquette har forbryteren satt seg over de normative retningslinjene som hans samfunn anser som ukrenkelige, noe Service mener er en meget utbredt form for sanksjonering i forholdsvis primitive samfunn.²⁰⁵

Alt i alt tyder det likevel på at Tacitus sin germanerleder ikke innehar noen videre institusjonalisert makt. Fremfor alt var han krigsleder i den betydning at hans fremste oppgave var å inspirere sine krigere gjennom å utvise personlig heltemot. Hvorvidt han også stod for den militære planlegging med strategiske og taktiske valg er uvisst. Det er likevel lite trolig at han var i stand til å iverksette noen taktiske genistreker når hans plass var i fremste linje (Tac.

²⁰² Service 1975:74-75.

²⁰³ Ordrett oversettes *princeps* med "den fremste", men ofte, som i dette tilfellet, brukes det i betydningen "leder" eller "høvding".

²⁰⁴ En liknende tradisjon, riktignok i langt større skala, fantes for eksempel i Akameniderriket.

²⁰⁵ Service 1975:54.

Germ. 14.1). Hos Tacitus er det åpenbart lederens personlige dyktighet i strid som er det avgjørende. Hans administrative evner virker å ha vært mindre viktige.

Germanerhøvdingen hos Caesar og Tacitus har mange likhetstrekk. Begge har klare big-man tendenser ettersom de virker å være avhengige av stammens kollektive godvilje. Dette kan selvsagt skyldes at sistnevnte har brukt førstnevnte som kilde,²⁰⁶ men som vi så i kapittel tre brukte Tacitus også andre og senere kilder som Livius og Plinius den Eldre.²⁰⁷ Ifølge Niels W. Bruun og Allan A. Lund viser dessuten detaljstudier av de to verkene, at det er langt flere ulikheter enn likheter sett verkene under et.²⁰⁸ At germanerhøvdingen hos Caesar og Tacitus er såpass like skyldtes derfor ikke at man får servert samme skikkelse i to ulike innpakninger, men at det sannsynligvis ikke hadde funnet sted avgjørende endringer av høvdingens makt i dette tidsrommet.

5.3.2 Germanerhøvdingen i det fjerde århundret.

Hos Caesar og Tacitus hadde germanerhøvdingen som fremste oppgave å inspirere sine stammefrender gjennom personlige heldedåder på slagmarken. Han var med andre ord vel så mye en inspirasjonskilde som en administrator. I perioden frem til det fjerde århundret e.Kr. kom denne rollen til å endre seg.

Ifølge Eunapius (Eunap. fr.37) og Ammianus (Amm. Marc XXVII.5.1) sendte goterne flere tusen krigere for å støtte pretendenten Procopius (365-366) mot den legitime keiser Valens (364-378). Goternes kandidat hadde derimot ikke hellet med seg og måtte bite i gresset. Valens var naturlig lite fornøyd med goternes innblanding og tok soldatene til fange, hvorpå han forlangte en forklaring fra den gotiske kongen som befant seg nord for Donau. Den gotiske kongen hadde altså ikke vært med sine egne krigere.

Ved dette tilfellet var det dessuten snakk om et betydelig antall gotiske soldater. Ammianus (Amm. Marc. XXVI.10.3) sier tre tusen, Zosimus (Zos. IV.7.2) ti tusen. De store antallet indikerer at var det krigere fra flere ulike stammer som i dette tilfellet opptrådte som en sammensveiset enhet. Samtidig var den gotiske krigslederen i stand til å fatte militærstrategiske beslutninger på et helt annet nivå enn sine forgjengere, ettersom han ikke

²⁰⁶ Bruun og Lund 1974:24-25.

²⁰⁷ Bruun og Lund 1974:24-27.

²⁰⁸ Bruun og Lund 1974:25.

selv ledet den store soldatgruppen. Vet vi så noe om hvilke undergrupper det her er snakk om?

Ammianus, deler goterne, *Gothi*, inn i ulike undergrupper, med Atharnik, dommer [*iudex*] over *Theruingi* (Amm. Marc. XXXI.3.4), og Vithericus, konge[*rex*] over *Greuthungi* (Amm. Marc. XXXI.4.12). Dessverre navngir Ammianus bare disse to. Muligens var det flere. I følge Jordanes (Jord. *Get.* 94) så var det et klart slektskap mellom gotere og gepider. Samtidig knytter han (Jord. *Get.* 91) også peukinerne som holdt til ved Svartehavet sammen med goterne. Ifølge Tacitus (Tac. *Germ.* 46.1) så var peukinerne, som også kalles bastarnere, en germansk gruppe med visse sarmatiske innslag. Zosimus (Zos. I.42.1) hevder også at gotere og peukinere opererte sammen.

Jordanes (Jord. *Get.* 91) hevder at goterne dessuten samarbeidet med en gruppe kalt taifaler. Zosimus (Zos. IV.25.1) og Ammianus (Amm. Marc. XXXI.9.3) hevder det samme. Samhandlingen mellom gotere og taifaler hadde åpenbart foregått over lang tid ettersom en tale til ære for tetrarken Maximian (286-305) påstår at de gotiske *Teruingi* samarbeidet med taifalene allerede på dette tidspunkt (*Pan. Lat.* XI.17.1).²⁰⁹ Altså omtrent trekvart århundre før Ammianus bedyrer det samme. Nøyaktig hvilke stammer som var del av *Gothi* er likevel ikke det avgjørende. Det sentrale er at det virker å ha oppstått en del varige bånd mellom ulike germanske (og germansk-skytiske) stammer.

Ifølge taleren Themistius (*Them. Or.* 15. 190d-191a),²¹⁰ så hadde faren til den nevnte gotiske leder, Atanarik,²¹¹ vært på god fot med Konstantin. Selv om vi ikke vet noe om hvilken posisjon Atanariks far hadde hatt i det gotiske samfunnet, er det rimelig å tenke seg at han hadde vært en slags prominent ledertype. Dersom Themistius sine tilhørere ikke visste hvem han var ville det ikke vær noe poeng i å nevne ham.

Etterkommere av en dyktig leder vil ha forsprang på andre lederkandidater, som ikke har samme opphav å vise til. Med andre ord en nedarvet lederposisjon.²¹² Forfedrenes gjentatte

²⁰⁹ Mest sannsynligvis ble denne talen fremført omkring 290, antakelig 291 (Mynors, Nixon & Rodgers 1994:76-79).

²¹⁰ Themistius var en gresk hedensk taler ved de østlige keisernes hoff i flere tiår siste halvdel av 300-tallet.

²¹¹ Selv om Themistius ikke navngir Atanarik er det ifølge Heather og Moncur klart (Heather og Moncur 2001:243. Note 113) at der er han som omtales. Talen ble nemlig fremført nettopp i forbindelsen med avtalen i 381 mellom Atanarik og Theodosius.

²¹² Service 1975:294.

suksess hadde da gitt Atanarik en lovfestet rolle som gruppens leder. Dette viser seg også gjennom at selv om Atanarik mislyktes mot Valens i 367-369 (Amm. Marc. XXXI.3.4, Zos. IV.10-11), så var han fremdeles leder for *Theruingi* i kampen mot hunerne snaue ti år senere (Amm. Marc. XXXI. 3.4-8). Selv da også denne motstandskampen gikk fløyten, gjorde hans nedarvete lederstilling han i stand til å gjøre comeback som *Theruingi* leder i 381 (Jord. *Get.* 142-145, Oros. VII.34). En tradisjonell big-man hadde etter Services modell aldri fått denne type fornyet tillitt. Det var her sikkert snakk om et arvbart lederembete. En kontinuerlig rekke suksessrike big-men som gradvis institusjonaliseres.

Det beste beskrivelsen av den nye germanske ledereliten finner vi likevel ikke hos goterne ved Donau, men hos alemannerne ved Rhinen. Ammianus gir et usedvanlig godt eksempel på de nye hierarkiske lederstrukturene når han omtaler den alemannske hæren under ledelse av Chonodomarius og hans nevø Serapio:

Now all these warlike and savage tribes [*populus*] were led by Chonodomarius and Serapio, kings [*reges*] higher than all the rest in authority... These were followed by the kings [*reges*] next in power, five in number, by ten princes [*regales*], with a long train of nobles [*optimates*], and 35,000 troops levied from various nations [*ex varris nationes*], partly for pay partly under agreement to return the service (Amm. Marc. XVI.12.23-26).

Det virker åpenbart at de germanske kongene ikke lenger var flyktige big-men. Både Chonodomarius, Serapio og Atanarik var betydelige størrelser. De var ledere av en systematisk oppbygd kommandostruktur. Hvordan kan vi så forklare dette?

Ifølge Michael Kulikowski var germanernes samfunnsutvikling et direkte resultat av langvarige diplomatiske manøvreringen fra romernes side.²¹³ Etter hvert som mer og mer midler ble pumpet inn til allierte germanske stammer ved Rhinen og Donau, ble høvdingene for disse stammene i stand til å kontrollere en større skare av klienter. Utover det andre århundret ble det dessuten stadig vanligere for romerne å forlegge legionene nært opp til grensene. Disse soldatene ble involvert i handelen i grenseområdene. Ifølge Heather førte dette til at mang en soldatlønning endte på andre siden av grensen.²¹⁴

Kombinasjonen av subsidier og handel førte til at store verdier ble overført fra romersk område til germansk område. Samtid hadde de nevnte nyvinningene innenfor jordbruk, handel

²¹³ Kulikowski 2007:37.

²¹⁴ Heather 2006:97.

og handverk gitt lederne mye mer å rute med. Slik ville en mektig høvding kunne skaffe seg innflytelse og lojalitet hos andre stammer ved å knytte til dem til seg gjennom permanente patron-klient relasjoner. Nøkkelen til slike prosesser ligger ifølge Service i at illojalitet straffes med tilbakeholdelse av gaver.²¹⁵ I samhandlingen mellom ulike stammer vil slike negative sanksjonene være rettet mot andre stammers ledere og ikke mot befolkningen som helhet.²¹⁶ Hvis interessefellesskapet ble pleid riktig ville de ulike stammene utvikle et slags felleskap og solidaritetsbånd. De ulike germanske folkene vil da på grunn av deres sosiokulturelle likheter, som for eksempel felles språk og levemåte, ha vært spesielt mottakelig for dette. Nettopp dette at man har to forholdsvis ulike samfunn som står i opposisjon vil da ifølge Service føre til en styrking av fellesskapsfølelsen som følge av en felles ytre fiende.²¹⁷

5.3.3 Høvdingmakt og presteskap. To sider av samme sak?

Ifølge Service har den administrative ledelsen i et høvdingdømme som oftest sterke teokratiske trekk.²¹⁸ Utviklingen av en institusjonalisert herskerelite vil være knyttet til graden av kompleksitet i den religiøse utfoldelse. Høvdingen og prestene vil være stammens fremste kontaktmenn til gudeverdenen. Stammens sjanse til å leve et lykkelig liv vil derfor være avhengig av at den styrende elite pleier kontrakten mellom menneskene og gudene. Jo sterkere stammeeliten kontroller den religiøse utfoldelse, jo sterkere vil den samme elite kunne utøve kontroll over de andre stammemedlemmene. Gjennom ritualer bidrar prestene til å legitimere høvdingens maktposisjon.²¹⁹ Ifølge Service vil dessuten kollektive ritualer hvor folket som helhet deltar, virke gunstig på den indre enheten i stammen.²²⁰

Ifølge Caesar (Caes. *B Gall.* VI.21) så har germanerne ikke noe form for presteskap med medhørende institusjonaliserte rituelle seremonier og manifesteringer. Dette står i skarp kontrast til kelternes druider (Caes. *B Gall.* VI.13-14). I motsetning til kelternes guder, som ligner så mye på romerske at Caesar (Caes. *B Gall.* VI.17) kaller dem med romerske navn som Merkur, Apollo, Mars, Jupiter og Minerva, er det kun ildguden Vulcanus han (Caes. *B Gall.* VI.21) navngir blant germanerne. Germanerne dyrker ikke-personifiserte gudestørrelser

²¹⁵ Service 1975:91-92.

²¹⁶ Service 1975:301.

²¹⁷ Service 1975:299.

²¹⁸ Service 1975:296.

²¹⁹ Service 1975:93.

²²⁰ Service 1975:93.

som solen, månen og ilden. Disse upersonlige og noe diffuse guddommene gjenspeiler nok også en forholdsvis stor grad av egalitet blant stammemedlemmene. Hos Caesar er et germansk presteskap ikke eksisterende

Dette betyr ikke nødvendigvis at det ikke eksisterte noen form for religiøs myndighet. Blant primitive stammer innehar gjerne høvdingen en særstilling. Gjennom religiøs skremselspropaganda om de lidelser som ventet dersom ikke et eller annet ble gjort på en bestemt måte, kunne han ifølge Service utøve en viss grad av kontroll selv om hans verdslige makt var begrenset.²²¹ Likevel er det viktig å ikke overdrive dette. Et samfunn uten presteskap eller kollektive religiøse ritualer indikerer en svak religiøs samfunnskontroll.

Tar man så en titt på Tacitus sin *Germania* er det tydelig at en del sentrale aspekter har endret seg. Blant annet finner man en gudeverden i endring. De upersonlige guddommene måne, sol og ild har mistet mye gamle sin posisjon. Innflytelsen fra den gresk-romerske gudeverden virker åpenbar, og germanerne dyrker nå gresk-romeske guder, med tilhørende institusjonaliserte ritualer (Tac. *Germ.* 9.1). Likevel er det klart at de nye gudene ennå ikke helt har fortrenget de gamle. Blant annet virker tradisjonen med dyrkelse av mer abstrakte guder å ikke helt ha sluppet taket (Tac. *Germ.* 9.2).

Disse to ulike verdensoppfatningen speiler antakelig en religiøs brytningstid. Ifølge Todd bærer Tacitus sine beskrivelser preg av et samfunn i endring.²²² Hvorvidt Tacitus mener at en og samme stamme både dyrker de gresk-romerske gudene og tradisjonelle naturguddommene kan være en fortolkingsmulighet. Men det kan også tenkes at noen stammer dyrker de romerske, mens andre holder fast med den gamle naturreligionen. Det som likevel er mer sentralt for religionens betydning for institusjonaliseringen av makt, er etableringen av en geistlig elite. Den religiøse dyrkelse virker å ha blitt mye mer organisert med et etablert presteskap og intrikate ritualer og spådommer (Tac. *Germ.* 7.2, 10.1-2). Naturlig nok vil denne type egenskaper i høy grad påvirke hvilke beslutninger som skal fattes på stammens vegne.

Gjennom offentlige ritualer befester presteskapet sin posisjon som stammens garantister for gudenes velvilje. Religiøse festdager med storslagne seremonier vil bidra til å gi de ulike

²²¹ Service 1975:296.

²²² Todd 2005:440.

stammemedlemmene en sterk følelse av å være del av et større felleskap. Det at hele stammen under ledelse av de religiøse autoriteter i fellesskap dyrker gudene vil styrke stammen som enhet. Deler man en overnaturlig skjebne med sine naboer vil man lettere kunne glatte over eventuelle konflikter med andre stammemedlemmer. Ifølge Service vil denne type aktiviteter og forestillinger virke gunstig på gruppetilhørigheten.²²³ Disse religiøse seremoniene har dessuten mange likhetstrekk med den materielle redistribusjonen. Mens høvdingen redistribuerer mat og andre materielle goder, redistribuerer presteskapet guddommelig velvilje. På samme måte ville også overnaturlig straff ifølge Service kunne brukes til å sanksjonere brudd på normene ettersom en fornærmelse mot presteskapet er en fornærmelse mot gudene.²²⁴ I *Germania* spiller nettopp prestene en viktig rolle i utøvingen av straff og sanksjoner (Tac. *Germ.* 7.1). Likevel vitner det faktum at to konkurrerende gudeverdener eksisterer parallelt blant Tacitus sine germanere, om at den religiøse kontroll ennå ikke hadde utspilt sitt fulle potensial.

Tar man så en titt på de germanske stammene i det fjerde århundret virker imidlertid denne religiøse ensretting å nådd et foreløpig høydepunkt. ”St. Saba Pasjonen” som omhandler en kristen goters tilværelse i det hovedsaklige hedenske gotiske samfunnet i siste halvdel av 300-tallet, gir et unikt innblikk i de østlige germanernes samfunn.²²⁵ Blant annet får vi høre om at lederskapet tvinger undersåttene til å delta i den hedenske gudedyrkelsen (”St. Saba.” 3.1-3). Kulikowski hevder at dette tok sikte på å teste innbyggernes lojalitet til stormennene.²²⁶ Pågripelsen og utføring av straff ble ifølge Heather utført av høvdingens personlige bevæpnede følge.²²⁷ Det var nettopp den lokale høvding og stormann Atharidus som var sønn av kongen Rotesteus som var arkitekten bak (”St. Saba.” 4.5). Fortellingen om Saba har sterk parallell til romerske martyrhistorier og kristenforfølgelser.²²⁸

5.3.2. Den gotiske ariansimen.

²²³ Service 1975:93.

²²⁴ Service 1975:93-94.

²²⁵ Heather and Matthews 1991:102-103.

²²⁶ Kulikowski 2007:119.

²²⁷ Heather 2006:93.

²²⁸ Til eksempel hevder Orosius at både Trajan (Oros. VII. 12) og Valerian (Oros. VII.22) tok av dage kristne som nektet å delta i ikke-kristne religiøse seremonier.

Ifølge, Jordanes (Jord. *Get.* 131-132) Orosius (Oros. VII.33) og Sozomenus (Sozom. *Hist. eccl.* VI.37.7),²²⁹ lot goterne seg i 376 konvertere til kristendommen i form av arianismen.²³⁰ Sannsynligvis ble dette gjort som en del av bosettingsavtalen med keiseren (Jord. *Get.* 131-133). Arianismen førte til at goterne kunne ta del i imperiets offisielle religion, samtidig som den skjermet dem mot påvirkning fra en stadig mer ”nikensk” omverden. I takt med imperiets økende nikenske ensretting kom ariansimen ifølge Henry Chadwick til bli å et stadig mer gotisk fenomen.²³¹ Det er derfor ikke utenkelig at arianismen kan ha forsterket goternes indre enhet med brodd mot den romersk-nikenske majoriteten. Ifølge Lund vil en gruppes selvoppfattning typisk være basert på oppfattninger av hva ”de andre” gjør i forskjell til ”dem selv.”²³² Påfallende nok beholdt goterne sin arianske trosretning helt frem til slutten av 500-tallet.²³³

Det viktigste er likevel at en arianistisk kirkeorganisasjon vil ha hatt en tettere organisering enn en klassisk polyteistisk geistlighet. Tidligere hadde goterne, som de andre germanerne, ulike guder som fylte ulike funksjoner. Dette hadde da medført at man gjerne også hadde flere parallelle presteskap som tjente de ulike guddommene. Sannsynligvis opererte de ulike stammenes presteskap uavhengig av sine kolleger i de andre stammene. Det var sikkert også regionale og lokale forskjeller i de ulike gudenes popularitet. At noen stammer skulle forsøke å påtvinge andre grupper religiøse doktriner eller dogmer var neppe tilfellet. Nye guddommer eller ritualer ble nok heller tilegnet på frivillig basis. De enkelte stammenes religiøse agenda var derfor uavhengige av deres konføderasjonspartnere. Selv om de dyrket mange av de samme guddommene var nok den religiøse utfoldelse helt og holdent i hendene på de enkelte stammen. Sånn sett er det mulig å forestille seg at overgangen til arianismen ga de gotiske grupperingene et ytterligere bindeledd, ettersom man nå kun hadde en gud og et presteskap. Dessuten, ettersom konverteringen sannsynligvis var del av bosetningsavtalen, ville det ha vært i det gotiske aristokratiets hensikt at undersåttene etterlevde det keiseren var blitt lovet. De gotiske lederne var derfor trolig pådrivere bak konverteringsprosessen, noe som ytterligere kan ha befestet sammenhengen mellom religiøs kontroll og verdslig maktutøvelse.

*

²²⁹ Sozomenus (380-450) var en østromersk kirkehistoriker hvis verk, *Historia ecclesiastica*, omhandler perioden fra Konstantin ble eneherster i 324 og frem til 439.

²³⁰ Arianismen har navnet fra kirkelederen i Alexandria, Arius (250-336), som argumenterte for at treenigheten hadde en hierarkisk oppbygning snarere enn å være likestilt slik som den nikenske kristendommen mente.

²³¹ Chadwick 1998:581.

²³² Lund 1993:9.

²³³ Det var først under Reccared (586–601) at det visigotiske kongedømmet i Spania konverterte til katolisismen.

I et mer komplekst samfunn vil gjerne høvdingmakt og presteskap være tett knyttet sammen. Selv om man tidvis kan trekke en skillelinje mellom religiøs og verdslig makt utgjør disse de likevel en slags enhet. Gjennom en maktpolitisk symbiose underbygger de gjensidig hverandres maktposisjon. Med støtte fra prestene kan den ledende herskerslekt utrope sine forfedre til guddommelig status. Slik vil høvdingen ikke bare formidle kontakten mellom gudene og stammen, hans person vil være på grensen til det guddommelige.²³⁴ Den ledende elite som vi finner i de germanske stammene i det fjerde århundret, vil med støtte fra presteskapet ha vært i stand til å utøve en stor grad av kontroll over sine stammefrender.

5.4 Kapittelkonklusjon.

Rundt midten av det første århundret f.Kr. okkuperte romerske legioner under Julius Caesar Gallia. Som andre imperialistiske makter var det først og fremst økonomisk utbytte romerne var ute etter. De rike keltiske områdene vest for Rhinen var dermed et opplagt mål. Samme var tilfellet med Britannia snaue hundre år senere. Også her hadde kelternes samfunn lagt grunnlaget for et velutviklet økonomisk område med tilhørende samfunnskompleksitet. Både i Gallia og Britannia kunne romerne enkelt skaffe seg økonomisk gevinst ved å bygge videre på de allerede eksisterende keltiske samfunnsinstitusjonene.

Så var ikke tilfellet med de germanske områdene øst for Rhinen. Selv om romerne ved flere anledninger foretok militære ekspedisjoner i de germanske områdene, så var klart at en okkupasjon av Germania sannsynligvis ikke ville bli økonomisk lønnsomt. Spredt befolkning og mangel på økonomisk tyngde gjorde Germania til et lite ettertraktet mål. Å underkue en fattig germansk befolkning som verken forvaltet ettertraktende råvarer eller andre produkter kunne lett ha blitt et smertelig underskuddsprosjekt. Av denne grunn ble kun de umiddelbare områdene ved Rhinen ble okkupert.

Samtidig utgjorde germanerne heller ikke noen alvorlig trussel mot romerne i århundret før og etter keiserrikets dannelsen. De germanske stammene var altfor fragmenterte til å kunne bringe krigen inn på romersk mark. Bare under direkte trussel for romerske invasjon var de ulike stammene villige til å legge til side sin tradisjonelle rivalisering. Større sammenslutninger av germanske folkeslag forekom derfor kun sporadisk. Samtidig forsvant disse tidlige konføderasjonene like fort som de hadde blitt dannet. Sveberkongen Arovis er et godt

²³⁴ Service 1975:92.

eksempler på hvor flyktig lederrollen hos de tidlige germanerne var. Han representerte ingen nedarvet og institusjonalisert sentralmakt. I realiteten var han en big-man i en sammenrasket og løs konføderasjon av forskjellige stammer. Uten permanente bånd mellom de ulike stammene ville heller ikke deres styre ha noen kontinuitet. Selv om Arovist ledet grupper av betydelig størrelse og hadde midlertidig suksess, så gjorde nettopp dette fraværet av innarbeidete og langvarige bånd hans sammenkomst til ikke noe mer enn en døgnflue. Så fort han opplevde alvorlig motgang mot Caesar falt føderasjonen sammen som korthus.

Dette kom imidlertid til å endre seg i perioden frem til slutten av det fjerde århundret. Etter århundrer med påvirkning fra det romerske imperium kom de germanske stammene ved Rhinen og Donau til å endre deres grunnleggende karakter. I takt med at materielle verdier og organisatorisk kunnskap strømmet ut fra det romerske imperium, økte også mulighetene for kontinuerlige og innarbeidete hierarkiske strukturer. Romerske subsidier og grensehandel gav de fattige germanske høvdingene nye muligheter. Romersk mat, penger og andre verdigjenstander gjorde dem i stand til å knytte varige bånd mellom stammene.

Samtidig kan det herske liten tvil om at perioden mellom det første og det fjerde århundre representerer en agrikulturell blomstringsperiode. Intensiv matproduksjon og vellykket redistribusjonen ga muligheten for et organisert felleskap med komplekse politiske og religiøse institusjoner. Nye jordbruksmetoder med vekselbruk, dyregjødsel og effektive ploger hadde ført til markant jordbruksoverskudd. Som følge av de jordbruksteknologiske fremskrittene fikk man nå bosettingsmønstre med langt større befolkningstetthet. Det la igjen grunnlaget for spesialiserte grupper av handverkere, krigere og prester.

Dette viste seg gjennom fremskritt i de germanske samfunnene innenfor handel og handverk. Tidligere hadde vareproduksjonen kun vært rettet inn mot å dekke et lokalt behov. Noen omfattende handel mellom de ulike stammene var det derfor heller ikke snakk om. Når man kommer utover mot slutten av det fjerde århundret hadde også dette endret seg. Både utvinning av råvarer og fremstilling av ferdigvarer hadde fått et mye større omfang. Kunnskapsoverføringen fra de romerske områdene førte til en stadig sterkere faglig kunnskap blant germanske håndverkere. Spesialiserte varetyper ble produsert i store kvanta med sikte på videresalg.

Resultatet ble kontinuerlige handelsforbindelser mellom de ulike germanske gruppene. Den administrative eliten som høstet overskuddet av handel og vareproduksjonen kunne dermed sikre seg to fordeler. For det første kunne deres nye rikdom befeste deres posisjon innad i stammen. For det andre kunne de knytte lojalitetsbånd til andre stammer enten ved gaver som følge av handelsoverskudd, eller som resultat av at de forvaltet et vareprodukt som andre stammer både ønsket og trengte.

Samtidig var fremveksten av et permanent og innflytelsesrikt presteskap viktig. Den geistlige eliten viste seg som en uvurderlig støttespiller for høvdingmakten. Kombinasjonen av verdslig og religiøs autoritet gjorde det germanske lederskapet i stand til å utvise stadig sterke kontroll over sine stammefreder. Disse to komponentene kunne dermed underbygge hverandres legitimitet som stammens ubestridte ledere. Samtidig ville organiserte offentlige ritualer bidra til å forsterke gruppes enhet. Spesielt var dette tilfellet med goterne etter konverteringen til arianismen i 376. Der hvor man tidligere hadde hatt flere presteskap og flere guder hadde man kun nå en gud og et presteskap.

Naturlig nok var noen høvdinger både dyktigere og heldigere enn andre når det gjaldt å administrere den redistributive prosessen. Gjennom århundrenes løp ville derfor enkelte fremgangsrike høvdingdømmer gradvis oppnå en lederposisjon. Først på lokalt, deretter på regionalt nivå. Selvsagt er det ikke noe i veien for at enkelte stammer hoppet inn og ut av ulike krigsforbund, men kjernen i de germanske gruppene hadde en stor grad av kontinuitet slik som tilfellet hadde vært med den gotiske gruppen *Theruingi*. Summen av denne utviklingen ble de store og varige sentantikke germanske føderasjonen som frankere, saksere, alemannere og ikke minst gotere.

6.0 Fra alliert til erobrere.

Sommeren 376 stod en tallrik gruppe gotere ved Donaus bredder. De ønsket innpass i det romerske riket. Keiseren gav dem tillatelse og gjorde forberedelser for å motta dem. Dette gikk langt fra knirkefritt. Dårlig organisering og matmangel førte til væpnet konflikt. I et nederlag som er blitt sammenlignet med Allia, Cannae, Carrae, Tresimere og Teutoburgskogen ble en romersk hær under Valens slått av goterne ved Adrianopel. Den militære fremgangen til goterne ble ikke langvarig. Fredsavtale ble inngått i 382 og en stor gruppe gotere fikk tillatelse til å slå seg ned innenfor rikets grenser i det nordlige Thrakia. I de påfølgende årene gav goterne militær hjelp til den nye keiser i den østlige delen, Theodosius, blant annet ved slaget om Frigidus hvor østlige tropper beseiret den vestlige keiser Eugenius.²³⁵ Etter Theodosius sin død i 395 forverret forholdet mellom goterne og imperiet seg, og de neste femten årene plyndret goternes konge Alarik Thrakia, Makedonia, Hellas og Illyria. I 410 kunne goterne som første barbaregruppe på 800 år hærta den evige by.²³⁶

Hva var det egentlig som hadde foregått? Hvordan kan vi forklare at goterne i løpet av kort tid hadde gått fra alliert til erobrere? Gjennom århundrenes løp hadde store mengder med barbarer tilsynelatende knirkefritt blitt del av det romerske imperium. Hvorfor ble da ikke også goterne en del av den multikulturelle romerske staten? Istedenfor kom de til å utgjøre en egen maktblokk med egne interesser. Det er disse spørsmålene dette kapittelet tar sikte på å besvare.

For å kunne gjøre dette må vi først analysere de utløsende årsakene til gotiske krig 378-382. Hva var det som gjorde at krigen brøt ut der og da. Deretter vil vi se nærmere på hvordan den gotiske bosetningen på romersk mark var organisert. Skilte den seg nevneverdig fra tidligere barbarbosetninger? Hva var i så fall de avgjørende forskjellene? Når dette er blitt gjort vil det være nødvendig å se på den politiske situasjonen i det romerske imperium. Ble goterne møtt med samme politikk som andre barbarer tidligere hadde blitt møtt med? Og hvis så var tilfellet hvorfor, ble utfallet så mye mer dramatisk? For å kunne besvare disse spørsmålene må vi både se på hva slags politikk romerne førte overfor goterne og hvordan goterne forholdt seg til romernes tilnærmelser.

²³⁵ Ifølge Orosius (Oros. VII.35) mistet goterne hele 10.000 mann i det avgjørende slaget ved Frigidus (394) i krigen mot Eugenius.

²³⁶ Se kart 4.

I de to foregående kapitlene har vi sett at det frem til det fjerde århundret foregikk flere langvarige endringsprosesser på begge sidene av grensen. Både hos goterne og romerne hadde en rekke av grunnforutsetningene endret seg. Samhandlingen mellom de to partene hadde på mange måter fått en ny karakter. De spørsmål som dette kapitlet tar sikte på å besvare vil måtte sees i lys av konklusjonene fra kapittel fire og fem. Ved å se nærmere på hvordan goterne gikk fra å kun være en brikke i det romerske strategiske og diplomatiske spillet til å bli selv bli en aktør, blir vi i stand til å trekke avgjørende linjer gjennom utviklingen av barbarsamfunnene og romersk barbarpolitikk frem til og med begynnelsen av det femte århundret.

6.1 Utløsende årsaker og endrede forutsetninger.

Goternes innflytting i til romersk område har ofte blitt tillagt en viktig rolle for romersk barbarpolitikk. Blant annet hevder Kulikowski at den gotiske bosetningen stakket ut kursen for den retning det romerske imperium tok videre utover i det femte århundret.²³⁷ Kulikowski er ikke alene. Ferril trekker det enda lenger og påstår på at den gotiske bosetning av 382 ble modell for en immigrasjonspolitik som i løpet av snaue hundre år førte indre oppløsning av imperiet.²³⁸ Også Heather mener at goternes avtale resulterte i et brudd med klassisk romersk innvandringspolitikk.²³⁹ Han hevder at romernes behandling av goterne brøt med vanlig praksis fordi goterne fikk en betydelig autonomi i deres bosetning ettersom de ble tildelt eget land og levde under egne lover.²⁴⁰ Han er også av den oppfatning at tidligere innvandregrupper hadde blitt stykket opp og fordelt ut over imperiet.²⁴¹ Demandt går hardere til verks og hevder at goterne i 382, som første folkeslag innenfor rikets grenser, fikk selvstyre med egne ledere, skattefritak og betaling fra keiseren for militærtjeneste.²⁴² R.C. Blockley mener også at avtalene med goterne avvek fra gjeldene politikk fordi goterne ikke ble stykket opp i små grupper, samtidig som de fikk beholde sine egne lover.²⁴³ Samtidig hevder han at goterne også fikk subsidier og eget land å bo på.²⁴⁴

²³⁷ Kulikowski 2007:145.

²³⁸ Ferril 1986:69.

²³⁹ Heather 2006:186.

²⁴⁰ Heather 1998:509.

²⁴¹ Heather 1998:508.

²⁴² Demandt 1989:126-127.

²⁴³ Blockley 1998:427.

²⁴⁴ Blockley 1998:427.

For å kunne vurdere betydningen av den gotiske bosetningen må vi se nærmere på to spørsmål. Hvorfor brøt krigen i det hele tatt ut på det tidspunktet den gjorde? Og var den gotiske bosetningen i kjølvanet av den gotiske krig annerledes enn tidligere barbarbosettinger?

Angivelig skal romerne ha solgt mat til ågerpris til utsultede gotere (Jord. *Get.* 134-135). Ifølge Ammianus var det grådigheten til de lokale romerske stormennene Lupicinus og Maximus som var hovedårsaken til romernes goterproblemer (Amm. Marc. XXXI.4.9-11). Goterne manglet nettopp mat fordi hunerne hadde angrepet i øst. Skal man tro Ammianus (Amm. Marc. XXXI.2.2-3) var det ingen grenser på hunernes villskap. Jordanes (Jord. *Get.* 121-122) hevder at hunerne var avkommet av onde ånder og forviste gotiske hekser. Betyr dette goterne flyktet hals over hodet fra hunere?

Ifølge Kulikowski er Ammianus sine beskrivelser nært knyttet til den klassiske gresk-romerske etnografiske tradisjonen hvor denne type stereotypiske barbarer er et trofast innslag.²⁴⁵ Selv om det til tider sikkert gikk hardt for seg, var hunerne som andre erobrere primært ute etter økonomisk profitt. Hunerimperiet var på lik linje med det romerske riket en multietnisk sammenslutning. Det beste eksempelet på dette, er at hunerne i tiden som kom, tilsynelatende enkelt absorberte flere germanske grupper. For eksempel hevder Jordanes (Jord. *Get.* 198-199) at ostrogoter og gepider utgjorde en stor del av hæren til Attila drøye sytti år senere. Det ville være lite klokt å systematisk ta av dage fremtidige undersåtter.

Ettersom våre romerske historikere er lite opptatt av dateringer så er det likevel vrient å si noe om hvor lenge goterne og hunerne egentlig hadde vært i krig. Ammianus (Amm. Marc. XXXI.3.1-8) hevder at hunerne først kriget mot alaner som de senere gjorde til sine allierte før de gikk mot goterne. Ifølge Heather så sprengte neppe hunerne umiddelbart i stykker barbarsamfunnene nord for Donau.²⁴⁶ Selv om man tar i betraktning den store mobiliteten til de sentral-asiatiske nomadefolkene så var det likevel ikke snakk om huniske hærer som med stor hastighet sveipte inn over Europa fra områdene nord for Kaukasus. Ifølge Kulikowski hadde trolig krigføringen mellom gotere, alaner og hunere foregått over lengre tid.²⁴⁷ De gotiske matlagrene var antakelig tomme allerede før hjemlandet ble erobret av hunerne.

²⁴⁵ Kulikowski 2007:125.

²⁴⁶ Heather 1998:500-502.

²⁴⁷ Kulikowski 2007:127-128.

Ifølge Ammianus (Amm. Marc. XXXI.3.8) var goternes problem nettopp at de manglet livsnødvendigheter [*necessariorum penuria*]. Sulten hadde sannsynlig gjort goterne desperate nok til å iversette et plyndringstog etter matvarer.

Men var dette eneste utløsende årsak? Skal man tro Ammianus så stakk urolighetene enda dypere. Interessant nok gjorde ikke goterne umiddelbart opprør selv om hungersnøden var rett rundt hjørnet. De begynte riktignok å murre men grep ikke ennå ikke til våpen (Amm. Marc. XXXI.5.1-2). Hvorvidt utsultingen ble gjort for å sikre seg økonomisk profitt slik som Ammianus hevder, kan være en mulighet. Hva som likevel virker vel så sannsynlig er at denne taktikken var et middel til å kontrollere situasjonen. Sultne gotere ville være mer mottakelige for romerske press, ettersom det tross alt var romerne som satt med maten goterne trengte. Dette vil også kunne ha gitt romerne muligheten til å spille ulike barbarfraksjoner opp mot hverandre. Sannsynligvis hadde da også dette fungert tidligere mot andre barbarer som hadde en løsere organisering enn goterne. Da goterne begynte å protestere mot at maten uteble forsøkte romerne en annen metode. Angivelig skal denne latente situasjonen først ha eksplodert når romerne forsøkte å ta til fange det gotiske lederskapet (Amm. Marc. XXXI.5.5-8).

Jordanes (Jord. *Get.* 135-136) hevder at romerne forsøkte å ta til fange det gotiske lederskapet gjennom å invitere dem til forhandlinger. Dette gikk imidlertid ikke så bra og ifølge Ammianus (Amm. Marc XXXI.5.8) så gjorde alle goterne opprør når det hørte at lederskapet deres var blitt forsøkt truet. Som vi så i det foregående kapittelet så var det gotiske lederskapet på slutten av 300-tallet i stand til å utøve en langt sterkere grad av kontroll over sine undersåtter enn tidligere. Lederne var ikke lengre flyktige krigsledere men mer permanente størrelser som det gotiske samfunnet på mange måter var blitt avhengige av. Dette medførte at den jevne goter sannsynligvis hadde både stor lojalitet og respekt for sine ledere. Den gotisk vertikale lojalitet anno 376 var langt sterkere enn romere var klar over.

Dette åpner for ulike tolkningsalternativer. På den ene side kan man hevde at romerne forsøkte å vende den gotiske gruppetilhørigheten til deres fordel ved å kontrollere det gotiske lederskapet. Ved å gjøre de gotiske lederne Alavius og Fritigern til ufrivillige gjester håpet nok romerne på utnytte deres innflytelse over de gotiske stammene. Sånn sett kan goterne ha forsøkt å utnytte den gotiske lojaliteten til sine stormenn. På den andre siden kan man hevde at romerne hadde helt andre motiver enn å dominere goterne gjennom kontroll over

nøkkelmedlemmer i det gotiske samfunnet. Kanskje var romerne ikke i det hele tatt interessert i de fordeler et levende gotisk lederskap kunne gi dem? Alavius hører vi ikke noe mer til, mens Fritigern ifølge Ammianus (Amm. Marc. XXXI.5.7) luktet lunta. Skal vi tro Jordanes (Jord. *Get.* 136) så hadde Fritigern klart å unnsnippe romernes klør, selv om det virker noe fantastisk at den gotiske leder med sverdet i hånd heltemodig kjempet seg ut til sine egne undersåtter slik Jordanes påstår. Likevel antyder både Ammianus og Jordanes at romerne ikke nølte med å sable ned goternes ledere dersom situasjonen krevde det.

Romerne hadde garantert hatt suksess tidligere med denne type aksjoner. Som vi så i kapittel fire så hadde tidligere germanske sammenslutninger av større karakter gjerne vært flyktige sammenkomster knyttet opp til en enkelt leders midlertidige lederskap. Romerne spekulerte nok i at all form for kollektiv gotiske misnøye ville rene ut i sanden dersom de gotiske flyktningene ble redusert til en fragmentert og lederløs skare. Problemet for romerne var bare det indre samholdet i den gotiske grupperingen fortsatte selv etter at deler av lederskapet blitt likvidert. I dette tilfellet virker det som om romerne misforstod den nye karakteren til de germanske barbarene. Selv om virkningene ikke alltid svarer til intensjonene så er det lite trolig at romerne bevist skulle ha forsøkt å fremprovosere en konflikt med goterne på dette tidspunktet. Men er dette eneste grunnen til at alt gikk så galt? Var det hele bare et slags uhell som følge av en endret situasjon i forholdet mellom romer og barbar?

Tar man en titt på hvorfor goterne i første omgang fikk komme inn i Thrakia kan man tilføye en ytterligere avgjørende faktor bak utbruddet av konflikten, nemlig motstridene romerske interesser. Ifølge flere kilder (Eunap. fr.42, Jord. *Get.* 132, Zos. IV.20.5-6) var keiseren meget positiv til den gotiske innvandringen. Ammianus (Amm. Marc. XXXI.4.4) forteller at Valens forespeilte seg både rekrutter til hæren og penger som følge av at byene betalte i gull for å slippe unna *prototypia*, som som nevnt i kapittel fire var en tvangsutskrivingsordning som var blitt innført under Diokletian. Det var altså i keiserens interesse å ta imot goterne, men som vi husker fra det samme kapittelet så hadde det under krisen i det tredje århundret vært flere eksempler på at ulike regioner innenfor imperiet foretok seg tiltak som mildt sagt ikke tjente imperiet som helhet. Dette virker å ha gjentatt seg med goterne i 376.

For det første brygget opp til krig mot Perserriket. Som vanlig var Armenia strids spørsmålet mellom de to stormaktene (Amm. Marc. XXX. 2.1-4). Dessuten var det nok en gang store problemer i Isauria hvor røverbander plyndret landsbygda (Eunap. fr. 43.4, Zos. IV. 20.1-

2).²⁴⁸ Valens var interessert i å få inkorporert goterne så raskt som mulig. Gevinsten ville være stor. Problemet var bare at keiseren ville en ting, mens provinsielle romerske ledere ville noe annet. Den øverste ledelse in Thrakia anført av grev [*comes*] Lucinius og generalen [*dux*] Maximus (Amm. Marc. XXXI.4.9-11) hadde, i motsetning til Valens, ingenting å oppnå med verken med å bekjempe persere eller isauriske røvere. For dem var det viktigste å befeste sin egen posisjon i Thrakia. Og hvordan kunne dette gjøres bedre enn å skaffe seg en pen slump penger takket være en høyst uventet men svært velkommen horde med gotiske flyktninger, som man først kunne loppe for verdisaker, og deretter selge som slaver? Med andre ord en åpenbar konflikt mellom regionale og imperielle romerske interesser.

*

Det var altså en rekke ulike årsaker til at konflikten brøt ut. For det første hadde hunisk press og påfølgende matmangel ført til at goterne var blitt smått desperate. Sannsynligvis ble ikke desperasjonen noe mindre av at den lokale romerske administrasjonen forsøkte å sko seg økonomisk på goternes uføre. Da goterne så begynte å murre forsøkte romerne å presse dem til underkastelse, men som følge av den nye gotiske gruppesolidariteten som vi finner på slutten av 300-tallet så gjorde dette bare vondt verre. Ønsket om å utnytte innvandrernes miserable posisjon til egen vinning stod også i klar opposisjon til keiserens intensjon om å bruke goterne i den romerske krigsmaskin. Resultatet ble at begge tapte. De utløsende årsakene til den gotiske krigen av 378-382 var altså en salig blanding av hunisk press, gotisk matmangel, romersk grådighet, feilslått romersk press og motstridene interesser mellom keisermakt og regional administrasjon.

6.2 Bosetningens karakter.

Kildegrunnlaget til den gotiske bosetningen av 382 ikke like bra som kildegrunnlaget til årsakene til konfliktens utbrudd. Det er jo i ikke helt betryggende med tanke på hvor stor betydning den blitt tillagt. Årsaken til dette er likevel klar. Vår beste kilde, Ammianus Marcellinus, legger nemlig inn årene i 378. Tiltross for dette kan vi rekonstruere en del momenter angående bosetningens karakter og mønster som da vil danne basisen for en vurdering av betydningen av den gotiske bosetningen i Thrakia anno 382.

²⁴⁸ Ifølge Blockley (Blockley 1983:141, note 97) er det de isauriske raidene i 376-377 Eunapius og Zosimus beskriver. Valens hadde også tidligere hatt problemer med lovløse tilstander i det samme området (Amm. Marc. XXVII.9.6-7).

Ifølge både Jordanes (*Jord. Get.* 141) og Orosius (*Oros.* VII.34) søkte Theodosius en forsonende politikk med goterne. Angivelig skal Theodosius ha sluttet fred med goterne og gitt dem subsidier (*Jord. Get.* 141). At dette skyldtes at goterne hadde slik respekt for den kristne keiser slik som Orosius hevder er vel heller tvilsomt.²⁴⁹ Det var nok mer pragmatiske grunner til å slutte fred med goterne. Som vi så i kapittel fire så var det nok av eksempler på at barbakriger ofte hadde lav prioritet for en nyvalgt keiser. Denne innstillingen virker åpenbart også å ha vært gjeldende mot slutten av det fjerde århundret. Orosius (*Oros.* VII.34) hevder da nettopp at Theodosius sluttet fred med goterne for å unngå å tape flere soldater. Det ville være lite hensiktsmessig for Theodosius å sløse bort mer soldater mot en fiende som ikke i utgangspunktet utgjorde noen trussel mot keisermakten. Da var det sikkert langt mer fristende å vinne dem over til hans egne formål. Kan vi så si noe om hvor goterne slo seg ned og hvordan bosetningen ble organisert?

Ifølge Jordanes (*Jord. Get.* 138) så hadde goterne allerede under krigen begynt å slå seg ned i Thrakia og Dacia Ripensis. Innledningsvis skal Theodosius ha forsøkt å fordrive dem, men goterne slo tilbake og brakte krigen vekk fra deres egne områder, og inn i Makedonia og Pannonia (*Jord. Get.* 140). Nå er selvsagt Jordanes like partisk til goterne som Orosius er til Theodosius, men likevel er det ingen grunn til å bestride at goterne faktisk ble boende i disse områdene. Ettersom de mer eller mindre selv hadde valgt hvor i imperiet de ville bo er det også grunn til å tro at de bodde konsentrert.

Etter å ha rekonstruert et bilde som tilsier at goterne bodde som en konsentrert gruppe i Thrakia og Dacia Ripensis vil det være på sin plass å se hva kildene som om omfanget av den gotiske befolkningen. Dessverre er det eneste anslaget vi har fra før krigen i første omgang brøt ut. Eunapius (*Eunap. fr* 42) hevder at goterne var 200 000. Selv om denne type kvantitative anslag i den gresk-romerske litteratur er forbundet med stor usikkerhet, så er det ytterst tvilsomt at Eunapius skulle ha gitt et for lavt antall. Snarere tvert imot. Man kan derfor kanskje driste seg til å spekulere i at goterne var mange, men ikke fryktelig mange.

Hvorvidt goterne var blitt færre eller flere i løpet av krigen er dessverre usikkert. I utgangspunktet skulle man tro at deres antall hadde fått seg en solid knekk som følge av krig og sult. På den andre siden er det ting som tyder på at goterne fikk ”påfyll” av flere barbarer

²⁴⁹ Orosius (*Oros.* VII.34) gir inntrykket av at Theodosius underkuet goterne med våpen i hånd før avtale ble inngått.

utenfra.²⁵⁰ Muligens holdt antallet seg derfor stabilt? Et annet kvantitativt anslaget vi har er fra Orosius (Oros. VII.35) som hevder at goterne i 394 mistet 10.000 soldater da de sloss for Theodosius mot pretendenten Eugenius i slaget ved Frigidus. At goterne bukket under til siste mann slik Orosius hevder virker likevel noe tvilsomt, selv om tapene av barbarsoldater også ifølge Zosimus (Zos. IV.58.2-3) hadde vært store. Skal man tro Jordanes (Jord. *Get.* 145) hadde Theodosius tatt med seg 20.000 gotiske soldater. Begge disse tallene vitner om at Eunapius kanskje ikke er helt på villspor. Det var mest sannsynlig snakk om hundretusener av gotere, ikke millioner.

6.2.1 Bosetningens betydning.

Som sett har mange historikere forestilt seg at ”den gotiske modellen” satte standarden for romernes videre interaksjon med germanerne. Dette skjedde i så fall ikke over natten. Ifølge Zosimus senere (Zos. IV.38-39.1-4) så ble en stor gruppe med *Greuthungi*, som vi husker fra det foregående kapittelet at var en gotisk gruppe, regelrett sablet ned da de forsøkte å krysse Donau få år senere. Neppe et tegn på at romerne plutselig hadde en helt annen innstilling til barbarinnvandring. Hva så med de langsiktige virkning på videre romerske innvandringspolitikk?

Ifølge Heather hadde den romerske innvandringspolitikken to ansikter. På den ene siden hadde egentlig aldri vært noen standardisert romersk politikk for behandling av barbarinnvandrere.²⁵¹ Likevel hadde det utkrystallisert seg visse mønstre basert på om barbarinnvandrerne var vennlige eller ikke.²⁵² Her har nok Heather mye rett, men som vi så i kapittel fire så er det vel så mye som tyder på at de fleste barbarinnvandringsprosesser ble gjort *ad-hoc*. Samtidig utgjorde den gotiske befolkningen kun en brøkdel av Romerrikets totale innbyggertall. Ifølge Demandt så er det ikke utenkelig at befolkning i det senromerske riket utgjorde omtrent femti millioner.²⁵³ Selv om vi kraftig justerer ned dette tallet og

²⁵⁰ Blant annet skriver Ammianus (Amm. Marc. XXXI.12.17) at alansk kavalleri dukket opp ved Adrianopol. Samme passasje never også at Alatheus og Saphrax, som Ammianus tidligere har identifisert som vergene til den mindreårige kongen av *Greuthungi*, Viderichus (Amm. Marc. XXXI.3.3), kom med kavaleri som sluttet seg til goterne. Alaner og hunere hadde underkastet seg Fritigerns overhøyhet etter å ha blitt lovet økonomisk godtgjørelse [*miris praemiorum*] (Amm. Marc. XXXI.16.3). Samtidig hadde en gotisk høvding [*Gothorum optimate*] kalt Farnobius i tillegg til egne menn også ledet taifaler (Amm. Marc. XXXI.9.3). Taifalene var forøvrig et at goternes nabofolk (Amm. Marc. XXXI.3.7). Selv om goterne var blitt mer sammensveiset var de nok fremdeles fleksible med tanke på å la nye stammer bli ”gotere”.

²⁵¹ Heather 2006:159.

²⁵² Heather 2006:159-160.

²⁵³ Demandt 1989:276.

samtidig oppjusterer goternes antall, så vil Alarik og hans undersåtter likevel være de romerske soldatene fullstendig underlegne. Sann sett utgjorde ikke opprør fra de gotiske områdene noe åpenbart større faremoment enn andre regioner, provinser og folkeslag. At goterne eventuelt utgjorde en egen barbarenklave skulle ikke automatisk tilsi at de hadde større regionale egeninteresser enn for eksempel Egypt eller Gallia.

Hva så med den juridiske delen av goterinnflyttingen? Fikk goterne som andre *peregrini* borgerskap eller måtte de nøye seg med status som *dediticii*? Som vi husker fra kapittel fire så hadde alle *peregrini* blitt fullverdige borgere etter *Constitutio Antonina*, mens *dediticii* fortsatt var en slags annenrangs romere. Ifølge Demandt så fikk goterne en slags ”halvborgerrett”²⁵⁴ Han peker på at goterne offisielt var underlagt keiseren, men at de kun adlød sine egne konger. Med andre ord en forholdsvis diffus juridisk status.²⁵⁵ Selv om dette i visse henseender nok kunne skape problemer og uklare situasjoner, så kan man likevel stille spørsmålstegn om det i dette tilfellet egentlig hadde så mye å si for de maktpolitiske forholdene.

Som vi så i kapittel fire så hadde også vanlige romerske soldater først og fremst lojalitet til sine feltherrer og ikke til keiseren. Dette skulle tilsi at goterne og senere barbarenklaver ikke skulle være mer ustabile for keisermakten enn vanlige legioner. Blockley peker også på dette og hevder at selv om romerne etter 382 gjorde seg mer avhengige av såkalte *foderati*, det vil si avtaler hvor homogene barbaregrupper bosatt på romersk mark stilte soldater mot romerske subsidier, så er det jo likevel vrient å automatisk koble dette til vestrikets fall.²⁵⁶

Skal vi tro Jordanes (Jord. *Get.* 141) så gav Theodosius goterne (mat-)forsyninger [*victurus*] og regelmessige donasjoner [*consueta dona*] (Jord. *Get.* 146). Enkelte forskere har hevdet at goterne fikk skattefritak og subsidier av keiseren mot å stille soldater,²⁵⁷ men som Hagith Sivan påpeker, så er kildegrunnlaget for dårlig til å si noe sikkert om goterne betalte skatt eller ikke.²⁵⁸ De gavene Jordanes snakker om kan like gjerne ha vært vel så mye symbolske gaver eller nødhjelp, enn massive overføringer fra sentralt hold.

²⁵⁴ Demandt (Demandt 1989:126-127) bruker uttrykket ”Halbbürgerrecht“. Som vi husker fra kapittel fire så fikk nyinnflyttede barbarer, *dediticii*, imotsetning til *peregrini* ikke borgerrett etter Caracallas edikt av 212.

²⁵⁵ Demandt (Demandt 1989:127) kaller den uklare tilstanden ”Scwebezustand”.

²⁵⁶ Blockley 1998:427.

²⁵⁷ Se f.eks Demandt 1989:127, Cameron 1993:138.

²⁵⁸ Sivan 1987:763.

Keiserlig nødhjelp til gjenoppbyggingen av krigsherjede områder ville dessuten være naturlig. Skulle goterne klare å holde hunerne og de andre barbarene nord for Donau, så måtte jo de gotiske samfunnene være i balanse. Ellers ville de ha liten verdi som grenseforsvar. Sånn sett er det heller ikke utenkelig at tidligere innvandringsgrupper som karpere, bastarnere og sarmatere også hadde fått overføringer til hjelp av etableringen i deres nye romerske områder. For å forhindre opprør ville det også være fornuftig med matvarehjelp i begynnelsen.²⁵⁹

Samtidig var det, ifølge Herz, provinsene selv som betalte lønningene til de tropper som var plassert der.²⁶⁰ Sånn sett vil en stor av skatteinntektene fra ”Gotisk Thrakia” uansett bli brukt til å finansiere gotiske tropper. Samtidig vil det ha vært goternes oppgave å opprettholde kommunikasjonsårer og befestninger langs imperiets nordgrense mot hunerne. Det er lite trolig at goterne søkte å undergrave forsvar av deres eget territorium. Å fremstille bosetningen av 382 som et skrekksenario av en føderaliseringsprosess hvor fremmede barbarenklaver fritatt fra skatt ødelegger det romerske imperium innenfra, virker derfor ikke å være helt riktig. Dessuten hadde germanske stammer i rikets randområder allerede i det første århundret e.Kr blitt fritatt for skatt som følge av at de stilte uforholdsmessig mange rekrutter som vederlag, som for eksempel bataverne (Tac. *Germ.* 29.1).

Uansett så skulle det at keiseren direkte finansierte barbartropper bosatt innenfor riket heller virker gunstig på den indre stabiliteten. Jo flere barbarallierte, *foederati*, som fant sin vei innenfor riket, jo flere tropper ville keiseren direkte kontrollerte. Det var tross alt han som finansierte dem. Som nevnt i kapittel fire så hadde nyinnflyttede barbarer høy lojalitet til keiseren ettersom de ikke hadde noen alternativ basis. Det var utelukkende keiserens lønninger som gav dem mat på bordet.

På den annen side kunne en slik ordning lett slå tilbake på keiseren dersom han ikke hadde penger til å betale det barbarene ville ha. Sånn sett kan man kanskje likevel se for seg at denne ”føderatiseringen” kunne bli et tveegget sverd ettersom fordelene raskt kunne bli en ulempe dersom keiseren av enn eller annen grunn ikke hadde penger til å opprettholde deres lojalitet og troskap.

²⁵⁹ Jordanes (Jord. *Get.* 146) hevder at Alarik nettopp opprør gjorde mot Honorius og Arcadius fordi de hadde stoppet de regelmessige donasjonene [*consueta dona*] til goterne. Angivelig skjedde dette på grunn av deres eksessive levesett (da i forhold til deres far Theodosius som Jordanes konsekvent omtaler positivt som en from venn av goterne). Likevel virker det noe pussig at den østromerske keiser Arcadius ønsket å fremprovosere en konflikt med goterne uten å ha militære midler klare til å underkue dem.

²⁶⁰ Herz 2007:314.

Man må uansett ikke overdrive de umiddelbare virkningene av goternes *foederati*. Goternes regionale autonomi var på mange måter i tråd med imperiets styringsmodell. Med tanke på datidens kommunikasjonsmetoder så ville det være umulig for en keiser som satt i Roma eller Konstantinopel å sentralstyre alt. Regional autonomi var derfor like gammelt som imperiet selv. At de gotiske samfunnene i Thrakia innehadde en viss grad av selvstyre er vel ikke i grunn noe mer spektakulært enn at den regionale administrasjon i Britannia drev sitt daglige virke uanfektet av hva keiseren måtte mene. Sånn sett er det ikke grunn til å hevde at den gotiske bosetningen automatisk la grunnlaget for en indre oppløsning noe mer enn hva regionale "selvstendighetsprosjekt" allerede hadde gjort i Gallia og Palmyra over hundre år tidligere. Det er vel i utgangspunktet liten grunn til å anta at "Gotisk Thrakia" skulle være noe mer separatistisk enn andre romerske regioner.

Den generelle rammen for bosetningen virker snarere å ha vært i tråd med den politikk som hadde utkrystallisert seg under krisen i det tredje århundret og under tetrarkiet. Som vi så i kapittel fire gjorde både tilgjengelighet, lojalitet, utstys- og lønnskostnader germanske soldater til et høyst aktuelt alternativ. Spesielt var dette sant dersom barbarsoldatene var tiltenkt en rolle i grenseforsvaret enten som rene militære grensegarnisoner eller som forsvarer av egen mark på romersk område nær grensen. Ifølge Burns er det mange likheter mellom det senromerske rikets bondesoldater av barbaropphav og den type barbarsettlere man fant allerede under Konstantin og hans forgjengere.²⁶¹ I den forstand var det ikke selve bosetningen i seg selv som er spektakulær, men mer hvordan innflyttingen faktisk ble gjennomført.

Her må det likevel taes visse forbehold. Dersom goterne faktisk ikke betalte skatt til keiseren ville det naturlig nok være et klart brudd med gjeldene politikk for keiserens maktutøvelse. Keiserens lederposisjon var jo nettopp tuftet på soldater og skatteinntekter fra de ulike provinsene. Det var summen av disse to faktorene som la fundamentet for den romerske øverste administrative struktur. Vi vet også fra kapittel fire at det for den jevne romer trolig var blitt mindre populært å verve seg til legionene. Som nevnt i samme kapittel betalte byene og de store landeierne vederlag for å slippe å avgi mannskap til soldattjeneste. Sånn sett kan det være fristende å forestille seg at keiseren var godt fornøyd med penger fra rike romerske

²⁶¹ Burns 1994:281.

provinser og soldater fra fattige barbareklaver, selv om det naturlig nok måtte være en balanse mellom disse to ”militære komponentene”. Kombinasjonen av eventuelle keiserlige subsidier og et eventuelt skattefritak vil åpenbart ha kunne lagt fundamentet for indre oppsplitting dersom begge disse vilkårene var på plass. Hvis så var tilfellet ville jo keiserens rolle som forvalter av imperiets hær og økonomiske overskudd bli helt poengløst. I følge Potter var nettopp keiserens rolle å balansere de ulike interessene som ulike grupper innad i imperiet representerte.²⁶²

*

Goterne utgjorde på mange måter egen enklave, men var likevel bare en liten del av et stort imperium. De hadde regional autonomi, men det hadde jo også alle andre romerske provinser. Så lenge keiseren fikk lojale soldater til hæren sin brydde han seg nok mindre om ledelsen i Thrakia var gotere eller thrakere. At de gotiske soldatene først og fremst hadde lydighet til sine egen gotiske ledere var ikke noe mer spektakulært en at romerske legionærer først hadde lojalitet til sine feltherrer, deretter til keiseren. Samtidig førte heller ikke den gotiske bosetningen til noen umiddelbar kursomlegging av den romerske barbarpolitikken. Det er det heller ingen grunn til at den skulle. Tiltross for at vi på lang sikt kan rekonstruere et bilde hvor det romerske imperium oppløses innenfra som følge av en indre oppsplitting så er likevel veien lang fra 382 til 476.

6.3 Øst vs vest - ny dynamikk.

Det er altså ingen grunn til å tro at gotisk regional autonomi var dømt til å bli et problem. Selv om vi skulle tillate oss å spekulere i at goterne i 382 ikke betalte skatt som gjenyttelse for uforholdsmessige store soldatkontingenter, så gir ikke det likevel noen forklaring på hvorfor goterne tretten år senere iverksatte et femten år langt plyndringstog kronet med innmarsjen i Roma i 410. Den østlige delen av riket gikk utvilsomt heller ikke konkurs bare fordi en del av Thrakia kanskje ikke betalte skatt. Hvorfor gikk da alt over styr?

Som sett i kapittel fire så hadde både rikspolitisk og regionale maktkamp ført til at ulike fraksjoner innad i imperiet mer enn gjerne hadde engasjert eksterne tropper til sine ulike prosjekter. På samme måte kom både den østlige og vestlige delen av Romerriket til å forsøke å gjøre goterne til sine venner og de andres problem. Her ligger også en viktig del av forklaringen. Ifølge I.N. Wood så hadde det etter Theodosius sin død oppstått to

²⁶² Potter 2004:236-237.

konkurrerende administrative eliter i hver sin del av imperiet. En situasjon som talte til goternes fordel.²⁶³ Blockley mener det samme.²⁶⁴ Sannsynligvis kan man trekke denne utviklingen enda lenger tilbake. Siden tetrarkiets dannelse hadde det vært lange perioder hvor de to ulike delene hadde vært styrt av ulike keisere. Ettersom mange av disse keiserne hadde fått regjere i relativt lang tid ville det ikke være utenkelig at det oppstod en slags permanent splittelse. Som naturlig var, ville de ulike delene konsentrere seg om å sikre sine egne interesser, samtidig som man holdt et våkent øye mot eventuelle trusler fra den andre halvdelen. Gradvis utkrystalliserte det seg to klart definerte statsenheter ettersom det hele tiden var klart hvilke provinser som hørte inn under de ulike delene.

I det øyeblikket man la spesifikke provinser under to forskjellige permanente administrasjoner ville det være vrient, for ikke å si umulig, å få de to delene til å fungere som en. Det vil da ha vært et problem særlig etter 340 hvor det vestlige og det sentrale administrative området hadde blitt slått sammen til en enhet. En enhet som da på mange måter stod i balanse og opposisjon til det østlige riket med tyngdepunkt i det østlige middelhav.²⁶⁵ Kjernen i disse to enhetene forholdt seg konstant. Det var kun deler av de illyriske områdene som tidvis vekslet tilhørighet. Selv om den grunnleggende ideen bak oppdelingen hadde vært å lette de administrative byrdene, samt å redusere faren for militære usurpasjoner, kom de vestlige og østlige delene til å bli like mye konkurrenter som partnere.

Denne manglende solidariteten mellom øst og vest kom tydelig til å vise seg utover på 300-tallet. For eksempel brøt det ut krig mellom øst og vest i 361 da Constantius II *Augustus* ville at hans *Caesar* i vest, Julian, skulle overføre galliske legioner til det kommende perserfelttoget (Amm. Marc. XX.4.1-22). Julian nektet, perserfelttoget ble avlyst og Julian marsjerte øst for beseire den medkeiser han selv hadde blitt utnevnt av (Amm. Marc. XXI.13.6). Illustrerende nok hadde Julian tatt oppstilling i Illyricum hvor han ventet på forsterkninger fra *auxila* fra ulike deler av imperiet (Amm. Marc. XXI. 13.6).

²⁶³ Wood 1998:518.

²⁶⁴ Blockley 1998:429.

²⁶⁵ Foranledninger for den opprinnelige tredelingen hadde vært at Konstantins tre sønner Konstantin II, Constans og Constantius II skulle råde over hver sin tredjedel. Konstantin II's vestlige prefekturat bestod av Spania, Gallia og Britannia, men ettersom Constans var mindreårig var han også formelt i kontroll over sistnevntes område som bestod av Italia, Illyricum og Afrika. Constantius II's østlige prefekturat bestod av Thrakia, Makedonia, Asia og Egypt. I 340, altså kun tre år etter Konstantins død, forsøkte Konstantin II å rydde av veien Constans men han bukket selv under på slagmarken. Constans hadde dermed plutselig fått kontroll over to av prefekturatene.

Samme var tilfellet med det tidligere nevnte opprøret til Procopius. Tiltross for at pretendenten innledningsvis hadde suksess, så ga den vestlige keiser Valentinian ingen signaler på at han ville komme sin bror og medkeiser i øst til hjelp. Neppe noe tegn på ”inter-administrativt” samarbeide. Og bedre ble det ikke. Ifølge Eunapius var den viktigste grunnen til at Valens tok imot goterne et økende trusselbilde fra vest. Han fryktet at brødrene Valentinian II og Gratian ikke ville respektere den eksisterende inndelingen (Eunap. fr.42). Hvorvidt Valens faktisk var av denne oppfatning kan selvsagt diskuteres. Likevel er denne påstanden illustrerende. Som østromer gir Eunapius et godt inntrykk av at det hele tiden eksisterte en potensiell fiende i den andre halvdel av riket.

Nå var det riktignok ikke slik den ene delen automatisk lot den andre seile sin egen sjø. Til eksempel kan man nevne at Constantius II hadde gått til aksjon mot pretendenten Magnentius som hadde kuppet makten i vest i 351 (Oros. VII.29). Dette ble gjort umiddelbart til tross for at Constantius på dette tidspunktet var engasjert i en omfattende krig med sassanidene (Zos. II.43.1). Også Theodosius hadde intervenert i vest ved to anledninger. Først i 388 mot den vestlige usurperen og senere keiser Maximus (383-388) (Oros. VII. 35, Zos. IV.46.2-3) og senere i 394 mot en annen vestlig keiser som hadde tilrøvet seg makten på tvilsom måte, Eugenius (392-394) (Jord. *Get.* 145, Oros. VII.35, Zos. IV.58). Likevel er det ikke sikkert at intensjonen med disse ”redningsoperasjonene” var så noble som de først kan ha syntes. En triumf over en pretendent kunne gi stor propagandaverdi.

Dessuten ville det være fordelaktig å slå til mot en potensiell motstander på et gunstig tidspunkt. Ved å unngå en konfrontasjon kunne Theodosius fått store problemer senere dersom vestriket hadde gått til angrep mens han selv hadde andre alvorlige problemer å stri med. Ifølge Zosimus (Zos. IV.37.3) så anerkjente da også Theodosius den vestromerske keiser Maximus kun for å kjøpe tid til å planlegge en offensiv mot han senere. Sannsynligvis var Theodosius også interessert å sikre goternes lojalitet før han kastet seg ut i en borgerkrig. Zosimus hevder (IV.39.5) også at Theodosius satt fri mange av de *Greuthungi* som var blitt tatt til fange i årene etter den gotiske krig, slik at de kunne brukes mot Maximus. Som tilfellet hadde vært under krisen i det tredje århundret kom keiserens suksess til å stå og falle på deres evne til å undertrykke indre opprør. Likevel er det en viktig forskjell mellom borgerkrigene i det tredje og det fjerde århundret. Før tetrarkiet så hadde pretendentene, selv om de var hyppige, i utgangspunktet vært et legitimt mål for keiseren. Han hadde hatt all rett til å underkue dem med våpen i hånd. Det fjerde århundrets keisere måtte derimot tilpasse seg en

helt ny situasjon. De andre styringspartnerne hadde like stor legitimitet som dem selv. De var ikke lenger flyktige tronranere av ulikt kaliber. De var tross alt romerske keisere de også. Istedenfor et utall av pretendenter hadde man nå to permanente konkurrenter.

Ifølge Cameron så var det nettopp denne kontinuerlige maktkampen mellom øst og vest som åpnet mulighetene for goterne.²⁶⁶ Med andre ord et slags trekantdrama mellom goterne, den østlige delen og den vestlige delen av imperiet. Skal man tro Zosimus (Zos. V.4.2) så hadde den vestromerske generalen Stilicho etter Theodosius sin død beholdt de beste troppene i vest mens han sendte de minst slagkraftige til øst. Sannsynligvis lite populært i øst hvor goterne tross alt hadde gjort opprør. Ved å fokusere goternes oppmerksomhet mot øst kunne han svekke en potensiell utfordrer i den andre halvdel av imperiet samtidig som han kunne skåne den vestlige delen for herjinger.

Det synes som begge de to leirene var ute etter å styrke sin egen basis på den andres bekostning. Ifølge Zosimus (Zos. V.11.2-4) så forsøkte Afrika-provinsen under generalen Gildo på initiativ fra Konstantinopel i 397-398,²⁶⁷ å tilslutte seg det østlige riket. Orosius (Oros. VII.36) hevder det samme. Drøye ti år senere var situasjonen snudd på hodet. Da var det nemlig vest som forsøkte å tilrøve seg Illyricum (Zos. V.27, V.29.7).²⁶⁸ Ifølge Olympiodorus (Olympiod. fr.1.2) så hadde den vestlige administrasjon sendt nettopp goterne for å okkupere Illyricum. Zosimus (Zos. V.29.7) sier det samme.

Så hva var det egentlig som foregikk her? Dersom man ser nærmere på hvilke områder øst og vest kranglet om så virker det åpenbart at dette var mer enn kun noen små territorielle feider. Et angrep på Afrika-provinsen var langt mer enn bare et ønske om å utvide sitt eget territorium. Ifølge Heather så var et angrep på de afrikanske kornforsyningene et direkte angrep på den vestlige administrasjonen.²⁶⁹ Nettopp Romas avhengighet av det kartagiske kornet er et av hovedtemaene til Stilicho`s hoffpoet Claudian (370-404 e.Kr.) i hans *De Bello Gildonico* (Claud. *Gild.* 50-90.) Uten kornet fra Afrika ville den italienske halvøya være i store problemer.

²⁶⁶ Cameron 1993:138-139.

²⁶⁷ Ridleys datering. Se Ridley 1982:104.

²⁶⁸ Heather (Heather 2006:219) mener at det var snakk om de østlige delene av Illyricum.

²⁶⁹ Heather 2006:218.

Hva så med Illyricum? Heather hevder at Stilicho var ute etter å kontrollere hele Illyricum ettersom dette området tradisjonelt hadde utgjort en veldig viktig rekrutteringsbase for de romerske legionene.²⁷⁰ Samtidig hevder han at vestriket var ute etter å kontrollere goterne ved å legge under seg det området de oppholdt seg i. Med kontroll over goternes hjemland ville man også kunne kontrollere de gotiske soldatene.²⁷¹ Uansett intensjon så er det ”Illyriske spørsmålet” et godt eksempel på den tautrekking som fant sted mellom øst og vest. Angivelig hadde Stilicho sikret seg Alariks lojalitet gjennom en betaling på 4000 pund gull (Olympiod. fr.7.2). Orosius (Oros. VII.38) hevder noe av det samme og påstår at Stilicho hadde en hemmelig avtale med Alarik og goterne. Kanskje klarte goterne å gjøre områdene mellom Alpene og Bosporos til deres et slags gotisk område fordi både den østlige og den vestlige administrasjonen syntes at det var bedre at goterne kontrollerte Illyria enn at motstanderen gjorde det?

Disse tilfellene illustrerer godt den spenningen som hadde oppstått mellom øst og vest. Begge leirene var mer opptatt av å uglese hverandre enn å gjøre noen felles front mot goterne. Selv om Alarik hadde fått styrket sin militære stilling på romernes bekostning, så forvaltet antakelig ikke goterne over noen enorm horde med barbarsoldater. I perioden fra 397 og frem til 408 hadde de gang på gang blitt beseiret av de vestlige styrkene. Hadde øst og vest forent sine krefter ville de kunne ha utslettet goterne til siste mann. Dette var likevel ingen av partene interessert i å gjøre. Etter 382 så ble det ikke på noe tidspunkt iverksatt noen forent aksjon mot goterne. Til det var øst- og vestromerne altfor opptatt med å strides seg imellom. Ikke bare var man interessert i å kontrollere goterne til eget bruk. Det var vel så viktig å forhindre at motstanderen fikk kontroll over dem. Dette førte til at goterne ble gjenstand for gjentatte frierferd. Selv om goterne som nevnt i kapittel fem hadde fått en større grad av enhet, så er det vanskelig å se for seg hvordan de kunne ha fått en slik monumental betydning dersom romerne ikke hadde dekket bordet for dem. Eller som Orosius sier:

I keep silent about King Alaric and the Goths who were often defeated, often surrounded and always released (Oros. VII.37).

Dersom Alarik hadde vært en romersk general som ledet romerske soldater så er det vrient å forestille seg hvordan han kunne ha fått drive på slik han gjorde. Hadde så vært tilfellet ville

²⁷⁰ Heather 2006:219.

²⁷¹ Heather 2006:220.

han ha blitt et opplagt mål for både den østlige og den vestlige keiser. Men i og med at Alarik var en barbaregeneral med barbarsoldater forventet romerne at de kunne bruke han til egne formål på samme måte som det tredje århundrets keisere og pretendenter hadde gjort. Med andre ord, Alarik og hans undersåtter var på mange måter en slags gjenfødelse av de tidligere romerske soldatkeisere. Dette gjorde dem i stand til å kreve mer til sin region. ”Gothia” ble dermed et problem ikke fordi goterne hadde mer separatistiske eller regionale interesser enn andre romerske provinser, men fordi Alarik ruttet over flere soldater enn hva andre regionale kommandanter gjorde. Barbarstemplet ble en velsignelse for goterne ettersom det tillot dem å beholde et uforholdsmessig sterkt regionalt militært nærvær i grenseprovinsene, noe som vi så i det fjerde kapittelet at ellers hadde vært bannlyst etter det tredje århundrets tumulter.

Romerne så antagelig ikke på goterne som noen reell trussel. Det lå rett og slett utenfor deres strategiske horisont utviklet gjennom samhandling med goterne og langvarige erfaringer med interne konflikter. Forholdet mellom keisere, pretendenter og barbarer under krisen i det tredje århundret, hadde lagt fundamentet for karakteren til konflikten mellom øst, vest og goterne.

*

Årsakene til den eskalerende konflikten mellom øst og vest lå i den administrative inndelingen i det senromerske riket. Grunnlaget for tetrarkiet var at det keiserlige nærvær skulle legge en demper på lysten til å usurpere makten. På grunn av imperiets størrelse krevdes det derfor flere keisere. Dette hadde i utgangspunktet vært en stor suksess. Antallet pretendenter var langt færre. Likevel var det en innebygd svakhet med systemet. Ettersom ulike keisere fikk ulike områder å administrere hadde de også ulike interesser. Men i motsetning til keiserslekter som kom og gikk, forble de administrative enhetene tidløse. Selv om keisere, pretendenter, usurpere og andre tronranere bukket under i stor stil var oppdelingen likevel den samme. Dette la grunnlaget for en storstilt rivalisering mellom østriket og vestriket. I vest hadde både Mangnentius, Maximus og Eugenius tilsynelatende knirkefritt overtatt makten selv om de hadde tilranet seg den på tvilsomt måte. Administrasjonen og organiseringen var der. Det var stort sett bare å trykke opp noen mynter med sitt eget bilde på og så fortsette der hvor forgjengeren hadde sluppet takket. Fremfor alt innebar dette å forsvare egne interesser mot press fra den andre halvdel av riket. Goterne og de andre barbarene var derfor kun et av mange instrumenter i denne maktkampen. Det var nettopp denne ”instrumentrollen” som åpnet dørene for goterne.

6.4 Kapittelkonklusjon – spilleregler i endring.

Trekantdramaet mellom østriket, vestriket og goterne i perioden 382-410 kan sees som et spill om makten innenfor de to delene av det romerske riket. Med det romerske imperium som spillebrett hadde ulike romerske fraksjoner og grupperinger med deres tilhørende støttespillere kjempet for hegemoniet under krisen i det tredje århundret. Bak de ulike keiserne og pretendentene fantes det mektige interesser som ønsket at nettopp deres kandidat skulle stikke av med seieren. Disse interessene hadde gått på bekostning av inter-regional solidaritet. På mange måter var det romerske imperiums vidstrakte territorium mer en arena for disse spillernes ambisjoner, enn en enhetlig organisasjon med felles interesser.

Tidligere germanske allierte hadde, takket være deres samfunns flyktige karakter, fungert som et verktøy for de romerske spillerne til å bedre deres egne odds for et vellykket utfall. I takt med den germanske samfunnsutviklingen kom derimot goterne til å gå fra brikke til spiller. Fra å være kun en av mange brikker, gikk gotere over til å bli en outsider i dette spillet. Selv om det fremdeles utvilsomt var de romerske kandidatene, det østlige og det vestlige administrative området, som satt med de beste kortene, førte introduksjonen av en ny spiller til at den gamle balansen mellom aktørene brøt sammen.

*

Utbruddet av den gotiske krig av i 378 har gjerne blitt sett i forbindelse med hunernes ankomst. Selv om hunernes angrep spilte en viktig rolle så stakk årsakene dypere. Det som i utgangspunktet skulle være en fredlig innflytting eksalerte til en omfattende krig som følge av at gotisk matmangel, romerske grådighet, motstridende interesser mellom keiseren og romersk regional administrasjon. Samtidig spilte utdaterte romerske pressmetoder fallitt overfor en ny type germanske barbarer med en sterk innebygd gruppesolidaritet. Resultatet av krigen ble at goterne fikk tillatelse til å bli boende i de områdene de hadde okkupert i løpet av krigen i 378-382. At goterne, som en fremmed barbargruppe, fikk tillatelse til slå seg ned innenfor imperiets grenser var i utgangspunktet ikke særlig oppsiktsvekkende. I løpet av de foregående århundrene hadde mange germanske barbarer funnet et nytt hjem i det romerske imperium. Det som derimot var oppsiktsvekkende var at goterne fikk bo konsentrert innenfor de områder de regelrett hadde besatt under krigens løp.

Årsaken til at dette var todelt. For det første ønsket Theodoisus, som sine keiserlige forgjengere, å få bruke gotiske soldater til egne prosjekter. Dette viste seg til å bli en suksess.

Med hjelp av de gotiske soldatene var Theodosius i stand til å befeste sin stilling i øst, samtidig som han kunne ha en avgjørende finger med i spillet om hvem som satt med makten i den vestlige delen av riket. Vel så viktig var det likevel at den nyvalgte keiser ikke ville sløse vekk flere romerske soldater på barbarekriger enn høyst nødvendig. Om goterne ble værende på romersk mark sør for Donau spilte i grunn liten rolle for den østromerske imperator. At goterne fikk en stor grad av selvstyre var heller ikke særlig spektakulær med tanke på at også andre romerske provinser hadde en sterk regional autonomi. Keisermakten var jo tross alt bare en overbygning over allerede eksisterende lokalsamfunn. For keiseren var det likegyldig om goterne i Thrakia var underlagt en gotisk konge eller en thrakisk stormann så lenge han fikk de soldater og skatteinntekter han hadde krav på.

Dessverre vet vi ikke nok om hvordan den gotisk-romerske avtalen av 382 forholdt seg til betaling av skatt og eventuelle langvarige subsidier fra keiser til barbar. Dersom det faktisk var tilfellet at goterne ble fritatt fra skatt og samtidig fikk pengestøtte fra keiseren, så vil den gotiske bosetningen av 382 utgjøre et monumentalt vendepunkt. I det øyeblikket den romerske keiserlige sentraladministrasjon ikke lenger kan trekke skatteinntekter og soldater fra provinsene vil mye av dens funksjon som en overregional statlig sammenbinding miste sin mening. Hvis keiseren måtte betale provinsene for soldater så ville en keiserlig styringsmodell på mange måter være overflødig ettersom provinsene i realiteten da ville ha fungert som betalte allierte og ikke reelle undersåtter. Likevel vet vi altfor lite om vilkårene av 382 til å kunne fastslå at den ”gotiske modellen” la grunnlaget for føderaliseringen som ubønnhørlig ledet frem til vestrikets fall i 476.

Det er uansett ikke keiserlige subsidier eller eventuelle tapte skatteinntekter som er avgjørende i utviklingen frem mot plyndringen av Roma i 410. Det var goternes rolle i spillet mellom de konkurrerende regimene i øst og vest som staket ut kursen. I kjølvannet av Diokletians tetrarkiske reformer hadde det gradvis utkrystallisert seg to ulike statsenheter. Selv om imperiet fra 284 og frem til 395 tidvis var styrt av en og samme hersker, så var dette heller unntaket enn regelen. Naturlig nok ville de ulike delene av imperiet være ute etter å mele sin egen kake. Tiltross for at de to *Augusti* i utgangspunktet var kompanjonger og ikke fiender, så var rammene for interaksjonen mellom dem så diffuse at de *de facto* kom til å utgjøre to forskjellige stater.

I utgangspunktet var likevel tetrarkiets grunntanke en suksess. Det fjerde århundret så langt færre pretendenter og usurpere enn det forrige. Sånn sett hatt Diokletians reformer lykkes i å skape en større grad av indrepolitisk stabilitet. Problemet var bare at de indre stridighetene ikke hadde blitt færre. De hadde bare skiftet karakter. Der hvor man tidligere hadde hatt soldatkeisere som kom og gikk i et forrykende tempo hadde man nå to konstante maktblokker. Selv om det på overflaten tilsynelatende virket mer rolig og stabilt, så skapte den kontinuerlige maktkampen mellom øst og vest nye rammevilkår for fremtidige romerske borgerkriger. Istedenfor det langt mer kaotiske fiendebildet man hadde hatt under krisen i det tredje århundret, hadde man spesielt i den siste halvdel av 300-tallet to tilsynelatende balanserte maktblokker. For disse to jevnbyrdige deltakerne ble det viktigste å holde øye med hva den andre siden drev på med, samt å tippe spillet i deres egen favør. Begge de to romerske aktørene så for seg goterne som et potensielt instrument som kunne gjøre dem i stand til nettopp dette. For den østlige og vestlige delen av Romerriket så var det ikke germanere eller persere som var hovedtrusselen mot deres eksistens. Det var den andre halvdel av riket som var den virkelige fienden.

Det var denne permanente rivaliseringen som dekket bordet for Alarik og hans gotere. Selv om goterne hadde en anseelig hær, så utgjorde den likevel kun en brøkdel av de totale vestlige og østlige romerske troppene, men ettersom Alarik var en gotisk konge med gotiske soldater, så var han heller aldri noen direkte trussel mot keisermakten. Derfor var heller ingen av de to partene interessert i å sløse egen stridskrefter på å nedkjempe goterne, selv om de i utgangspunktet åpenbart hadde midlene til de dersom de virkelig hadde villet det. I stedet for valgte man å kontrollere dem med gaver og lovnader. I spenningen mellom øst og vest ble goterne et instrument som kunne tippe oddsen i favør til den part som hadde deres lojalitet. Problemet var bare at dette instrumentet hadde en sterk gruppesolidaritet og dermed også egne interesser å ta hensyn til. Romerne var neppe helt klar over denne endringen. I motsetning til tidligere germanske folkeslag var Alariks gotere i stand til å tre ut av rollen som brikke, og inn i rollen som spiller. Introduksjonen av en ny deltaker kom naturlig nok til å endre spillets gang og utforming, antakelig uten at aktørene var fullt ut klar over dette. I dette trekantdramaet mellom vestromere, østromere og gotere fikk sistnevne en maktpolitisk betydning som var langt tyngre enn hva forutsetningene skulle tilsi. Det var introduksjonen av en ny spiller som tippet over brettet snarere enn den nye spillerens tyngde.

7.0 Gammelt spill, nye spillere.

Vi åpnet denne oppgaven med å spørre hvordan goterne i løpet av kort tid kunne gå fra å være kun en av mange barbarstammer langs den romerske grensen, til å bli en avgjørende indre maktfaktor i det romerske imperiet på begynnelsen av det femte århundret. For å finne svaret på dette har fremfor alt satt søkelys på den langsiktige utviklingen på begge sider av grensene. Vi har sett på hvordan de germanske og gotiske samfunnene utviklet seg i samspillet med det romerske imperiet fra det første århundret f.Kr. og frem til goternes plyndring av Roma i 410. Når de gjelder utviklingen i det romerske riket har vi fremfor alt trukket linjene fra krisen i det tredje århundre og frem til og med maktkampen mellom den østlige og den vestlige delen av imperiet i første tiår av det femte århundre.

Selv om det ikke uventet var det mektige romerske imperium som dikterte spillereglene mellom de to partene, virker gjensidig påvirkning og ikke minst gjensidig avhengighet å ha vært nøkkelpbegreper i denne utviklingen. Romerske matvarer var viktig for det store flertall av de germanske grensestammene. Samtidig var fremveksten og opprettholdelsen av hierarkiske strukturer hos germanerne avhengige av materielle overføringer fra romerne. Motsatt vei gikk germanske menneskelige ressurser i form av bosettere og arbeidskraft til romersk landbruk, og ikke minst rekrutter til de romerske hjelpetroppene.

Likevel er det fremfor alt den indre utviklingen i det romerske riket under krisen i det tredje århundret, som virker å ha vært avgjørende for endringen i spillereglene mellom romere og barbarer. Den stadig tettere forbindelsen mellom barbartropper og indre stridigheter som oppstod på 200-tallet kom til å legge fundamentet for den videre barbarpolitikken. Goternes rolle i spenningen mellom øst og vest rundt år fire hundre må derfor sees ut fra de varige endringene som hadde funnet sted siden undergangen til det severiske dynasti drøye hundre og femti år tidligere. Goternes innflytting og bosetning på romersk mark i perioden 376-410 e. Kr. passer på mange måter inn i et langsiktig mønster, noe forskningstradisjonen tradisjonelt har lagt mindre vekt på.

*

Tiltross for de kildemessige problemene knyttet til de germanske samfunnenes indre karakter, sitter vi igjen med et forholdsvis entydig resultat. Det er en klar tendens i utviklingen fra relativt primitive og egalitære stammesamfunn på Caesars tid, til faste og innarbeide

hierarkiske strukturer som vi finner hos det fjerde århundrets gotere. Det meste tyder på at det gotiske samfunnet på slutten av det fjerde århundret var av en helt annen kompleksitet enn hva tidligere germanske sammenslutninger hadde vært i de første århundrene etter keiserrikets opprettelse.

Arkeologenes funn og vurderinger støtter opp omkring en slik fremstilling.²⁷² Gode og varierte funn av avanserte bosetningskonstruksjoner og produksjonsfasiliteter vitner om framskritt innen jordbruk, handel og handverk. Sammen med økonomiske overføringer fra romerne bidro dette til økende samfunnsmessig kompleksitet i de germanske områdene gjennom perioden.

Dette bildet stemmer godt overens med forskningslitteraturens syn på overgangen fra isolerte enkeltstammer til større konføderasjoner.²⁷³ En del forskere har kanskje likevel vært litt for forsiktige med å tillegge det germanske lederskapet en sterk autoritet og tilhørende sentralmakt omkring år 400.²⁷⁴ De konklusjoner vi har kommet frem til i kapittel fire tyder på at de gotiske ledernes evne og potensial til egenhendig å stake ut kursen på samfunnets vegne var forholdsvis sterk allerede på slutten av det fjerde århundret e.Kr. Denne sivilisasjonsprosessen virker å ha vært helt nødvendig for at goterne i stadig større grad kom til å opptre som en sammensveiset gruppe i møtet med det mektige romerske imperium. Dette er en viktig del av forklaringen på hvordan goterne var i stand til å beholde sin gruppeidentitet selv etter forflytningen til romersk mark.

*

Ser vi på den romerske siden av saken kommer vi ikke utenom at tiden fra undergangen til det severiske dynasti i 235 e.Kr og frem til Konstantins maktovertakelse snaue hundre år senere, er en av de dårligst dokumenterte periodene av romersk historie. Særlig er de romerske skriftlige kildene sparsommelige om hvordan tidligere barbarinnvandringer var blitt gjennomført, og om hvordan tidligere barbarbosetninger var blitt organisert. Fremfor alt gjelder dette de store innvandringsgruppene omkring år 300, som karpere, bastarnere,

²⁷² Se for eksempel Todd 2005:460.

²⁷³ Se for eksempel Heather 2006:89-94.

²⁷⁴ For eksempel hevder Heather (Heather 2006:95-96) at det rundt år 400 ennå ikke hadde ukrystallisert seg en liten og mektig gotisk elite, men at lederskapet måtte vinne over det store flertall i forbindelse med beslutningsprosesser. De gotiske kongene var ikke i stand til å gi ordre som deres undersåtter uten videre gjennomførte. Heather (Heather 1998:494) hevder at "St. Saba Pasjonen vitner om en forholdsvis svak høvdingemakt siste halvdel av det fjerde århundre.

sarmatere og flere andre ikke-navngitte skytiske folkeslag. Likevel, de samme kildene er unisone om at en slik omfattende innflytting faktisk har funnet sted.

Tiltross for denne tidvis mangelfulle informasjonen har det dukket opp et knipe avgjørende faktorer som synes å ha lagt premissene for det senromerske rikets barbarpolitikk. Den såkalte krisen i det tredje århundret og den påfølgende restaurasjonen under tetrarkiet kom fundamentalt til å endre spillereglene for samhandlingen mellom imperiet og deres gotisk-germanske naboer. Særlig bruken av barbartropper i indre konflikter synes å tatt seg kraftig opp som følge av de hyppige borgerkrigene på 200-tallet.

Det var fremfor alt tre ulike faktorer som la grunnlaget for imperiets intensiverte relasjoner med de nordlige barbarene og deres evne til å tilføye ekstra tropper til de romerske keisere og pretendeter. For det første var de germanske og gotiske barbarene et kosteffektivt alternativ til regulære romerske legioner. De var billige å rekruttere og lønne. For det andre var tilgjengeligheten god og konstant. Barbarsoldater var en utømmelig ressurs som alltid kunne skaffes til veie på relativt kort sikt.

Den viktigste faktoren var likevel verken tilgjengelighet eller kostnader, men lojalitet. Mens romerske soldater under romerske feltherrer ikke gikk av veiene for å styrte sin egen keiser, forholdt germanske soldater seg lojale. Årsaken til dette var at de som fremmede ikke hadde noen alternativ basis, og dermed langt mer avhengige av keiseren for å skaffe seg tilveie et livsgrunnlag. Keiseren kunne derfor plassere store mengder barsoldater langt vekk fra hans administrative sette uten at det var noen overhengende fare for barbartroppene skulle utropte deres egen barbarleder til keiser. Hvis de så mot formodning skulle slutte seg til en soldatkeiser med utgangspunkt i en perifer grenseregion, så ville barbarenes jevnt over lavere kampverdi enn legionene tale til de sentrale myndigheters fordel. Summen av alt dette gjorde i mange henseender gotere, germanere og andre barbarer til keiserens foretrukne alternativ, spesielt som grensetropper.

*

Samtidig kom rikets todeling utover på 300-tallet til å spille en viktig indirekte rolle i årsakene til goterne økte betydning. I takt med opprettelsen av to separate og permanente administrasjoner i øst og vest, oppstod det også to permanente konkurrenter. Denne øst-vest konflikten kom til å legge fundamentet for en kontinuerlig indre konflikt.

Disse to maktblokkene kom til å erstatte kampen mellom keisere og pretendenter, med en øst-vest maktkamp. De skriftlige kildene taler sin klare tale om at de to delene av imperiet var langt mer opptatt av å uglese hverandre enn å gjøre felles front mot goterne. Begge prøvde å gjøre goterene til deres eget instrument og den andres problem. Dermed fikk Alarik og goterne på mange måter fritt spillerom, ettersom ingen av partene mente at de hadde noe å tjene på å ta dem av dage. I det tidligere maktspeillet hvor det romerske imperiums territorium utgjorde spillebrettet, hadde retten til å delta vært forbeholdt keisere og pretendenter. Barbarene hadde på grunn av deres fragmenterte samfunn med manglende kontinuitet i det indre styret, aldri vært noe mer en et instrument som de romerske spillerne kunne nytte seg av. Ute av stand til å utfordre romerne hadde de tidligere ikke vært annet enn en brikke i det romerske spillet om det keiserlige diadem.

Dette kom imidlertid til å endre seg som følge av den nevnte graden av kompleksitet i hos goterne. I takt med evnen til å utøve sterkere kontroll og innflytelse over en stadig mer tallrik klientskare gikk goterne fra å være en brikke til å bli en spiller. Goterne, som andre barbarer, utgjorde likevel aldri noen direkte trussel mot keisermakten før Alarik prøvde å erstatte den legitime vestromerske keiser Honorius med goternes egen kandidat Attalus i 409. Sånn sett hadde tetrarkiets og det tredje århundrets barbarpolitikk vært en indrepolitisk suksess. Det er derfor ikke å forvente at romerne ønsket å endre denne barbarpolitikken før Alarik, som første barbar, begynte å blande seg inn i spørsmålet om hvem som satt på keisertronen. Goterne kunne på mange måter være med å spille mens de andre romerske aktørene forholdt seg til dem som om de fortsatt kun var en brikke. Det var med andre ord goternes nye samfunn i møtet med en romersk barbarpolitikk, uforandret gjennom de siste hundre og femti årene, som kom til å bringe spillet mellom øst og vest ut av balanse. Spillereglene var endret uten at alle deltakerne var bevisst det som hadde skjedd.

Selv om en slik tilnærming kan bidra til å kaste lys over hvorfor romerne aldri fattet en felles front mot goterne, reiser den samtidig nye problemstillinger som det ikke har vært rom til å behandle i denne oppgaven. Fremfor alt kan en stille spørsmål om kappestriden mellom den vestlige og den østlige delen av det romerske imperium fortsatte frem til vestrikets endelige fall, og om også andre barbargrupper enn goterne ble gjenstand for den øst-vest konflikten? Bedre forståelse av goternes rolle i forhold til romerne på 300- og 400-tallet åpner for alternativ forståelse av prosessene som ledet opp til vestrikets fall. Disse kan kanskje best forstås som et nullsumspill, hvor den ene partens vinning blir den andre partens tap.

*

Man kan ikke komme unna at goterne spilte en viktig rolle for den videre utviklingen frem til vestrikets fall. Det har heller ikke vært intensjonen med denne fremstillingen. Poenget har snarere vært å peke på at goternes bosetning i kjølvannet av den gotiske krig 378-382 på mange måter var i samsvar med langsiktig romersk barbarpolitikk, et moment som tradisjonelt har vært lite fremtredene i forskningslitteraturen. Romernes interaksjon og samhandling med goterne i perioden 376-410 var i stor grad i tråd med den praksis og barbarpolitikk som hadde utviklet seg som følge av imperiets nesten-kollaps under det tredje århundrets tumulter.

Årsakene til at den gotiske innvandringen fikk mer alvorlige konsekvenser finner vi på den ene siden i en ny dynamikk mellom østlige og vestlige deler av Romerriket, på den andre siden i utviklingen av gotiske samfunn som følge av kontakten med romerne. Barbarene romerne slapp inn i riket i 376 var i stand til å spille en selvstendig rolle innenfor rammen av romersk politikk på en helt annen måte enn det romerne hadde vært vant til.

8.0 Bibliografi.

Forkortelser:

Amm. Marc. – Ammianus Marcellinus: *Res Gestae*.

Aur.Vict. *Caes.* - Aurelius Victor: *De Caesarsibus*.

Caes. *B Gall.* – Caesar: *Bellum Gallicum*.

Claud. *Gild.* – Claudian: *Bello Gidlonico*.

Dio Cass - Dio Cassius: *Romaika* (Roman History).

Cyprianus - Tascius Caecilius Cyprianus: "Om Dødeligheden".

Diod. Sic. – Diodorus Siculus: *Diodorius of Sicilly*.

Eunap.fr. – Eunapius: *Fragments*.

Euseb. *Vit. Const.* – Eusebius: *Vita Constantini*.

Eutr. – Eutropius: *Eutropii Brevarium Ab Urbe Condita*.

Gal. – Galenos: "My own Books".

Herod. – Herodianos: *Historia Romana*.

Jord. *Get.* – Jordanes: *Getica*.

Origo – *Origo Constantini Imperatoris*.

Oros. – Orosius: *Historiae adversus Paganos*.

Olympiod. fr. – Olympidorus: *Fragments*.

Pan. Lat. – *Panegyrici Latini*.

Pos.fr. – Poseidonius: *Fragments*.

Sozom. *Hist. eccl.* – Sozomen: *Historia ecclesiastica*.

SHA *Prob.* – Scriptores Historae Augustae: *Probus*.

St.Saba - Sankt Saba Pasjonen.

Strabon – Strabo: *Geographica*

Suet. *Aug.* – Sveton: *Divus Augustus*.

Suet. *Tib.* – Sveton: *Divus Tiberius*.

Tac. *Germ.* – Tactius: *Germania*.

Them. *Or.* – Themistius: *Orationes*.

Zos. – Zosimus: *Historia Nova*.

Primærkilder:

Ammianus Marcellinus: Oversettelse og innledning av John C. Rolfe. 1950-1952. *Ammianus Marcellinus (in three volumes). Vol. I, II & III*. Aberdeen: The University Press.

Aurelius Victor: Redigert av Fr. Pichlmayr. 1911. *Sexiti Aurelii Victoris: Liber de Caesaribus*. (s.75-129). Leipzig: Teubner.

Aurelius Victor: Oversettelse og innledning av H.W. Bird. 1994. *De Caesaribus*. Liverpool: Liverpool University Press.

Caesar: Oversettelse og innledning av H. J. Edwards. 1952 (1917). *The Gallic War*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Claudianus: Oversettelse og innledning av Maurice Platnauer. 1922. *Claudian (in two volumes). Vol I*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Cyprianus: Oversettelse og innledning av Ø. Ugland. 1883. *Til Donatus, om Dødeligheden og om Taalmodighedens Gode*. Christiania: P. T. Mallings Boghandels Forlag.

Dio Cassius: Oversettelse og innledning av E. Cary. 1927. *Dio`s Roman History (in nine volumes). Vol. IX*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Diodorus: Oversettelse og innledning av C.H. Oldfather. 1939. *Diodorus of Sicilly (in twelve volumes). Vol. III*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Eunapius: Oversettelse og innledning av R.C. Blockely. 1983. *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympidorus, Priscus and Malchus*. (s. 1-150). Liverpool: Francis Cairns.

Eusebius: Oversettelse og innledning av Averil Cameron og Stuart G. Hall. 1999. *Vita Constantini*. Oxford: Clarendon Press,

Eutropius: Oversettelse og innledning av Friedhelm L. Müller. 1995. *Eutropii Brevarium Ab Urbe Condita*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Galenos: Oversettelse og innledning av P.N. Singer. 1997. *Galen: Selected Works*. (s.3-22). Oxford: Oxford University Press.

Herodianus: Oversettelse og innledning av C.R. Whittaker. 1969-70. *Herodian (in two volumes)*. Vol. I & II. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Jordanes: Oversettelse og innledning av Andreas Nordin. 1997. *Getica. Om goternas ursprung och bedrifter*. Stockholm: Atlantis.

Olympiodorus: Oversettelse og innledning av R.C. Blockely. 1983. *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*. (s.151-220). Liverpool: Francis Cairns.

Origo Constantini Imperatoris: Oversettelse og innledning i John C. Rolfe. 1952 (1939). *Ammianus Marcellinus (in three volumes) Vol. III*. (s.506-531). Cambridge: Massachusetts; Harvard University Press.

Orosius, Paulus: Oversettelse og innledning av Roy. J. Deferrari. 1964. *The Seven Books of History Against the Pagans*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press.

Panegyrici Latini: Oversettelse og innledning av R.A.B. Mynors, C.E.V. Nixon & Barbara Saylor Rogers. 1994. *In Praise of Later Roman Emperors: The Panegyrici Latini* Berkeley, California: University of California Press.

Posidonius: Oversettelse og innledning av I.G Kidd. 1999. *Posidonius: The Translation of the Fragments*. Vol. III. Cambridge: Cambridge University Press.

Scriptores Historiae Augustae: Oversettelse og innledning av David Magie. 1932. *The Scriptores Historiae Augustae (in three volumes) Vol. III*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Sozomenos: Oversettelse og innledning av Günther Christian Hansen. 2004. *Historia Ecclesiastica* bd. III. Turnhout: Brepols Publishers,

Strabon: Oversettelse og innledning av Horace Leonard Jones. 1923-1924. *The Geography of Strabo (in eight volumes). Vol. II & III.*

St. Saba Pasjonen: Oversettelse og innledning av Peter Heather & John Matthews. 1991. *The Goths in the Fourth Century*. (s.102-110). Liverpool: Liverpool University Press.

Sveton: *Divus Augustus*. Oversettelse av Robert Graves. 2003 (1957). *The Twelve Caesars*. (s.45-107). London: Penguin Books.

Sveton: *Divus Tiberius*. Oversettelse av Robert Graves. 2003 (1957). *The Twelve Caesars*. (s. 108-149). London: Penguin Books.

Tacitus: *Germania*. Oversettelse og innledning av Allan A. Lund. 1993. *De etnografiske kilder til Nordens tidlige historie*. (s. 236-279). Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Themistius: Oversettelse og innledning av Peter Heather og David Moncur. 2001. *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century. Select Orations of Themistius*. Liverpool: Liverpool University Press,

Zosimus: Oversettelse og innledning Ronald T. Ridley. 1982. *New History*. Canberra: Australian Association for Byzantine Studies, Department of Greek, University of Sydney.

Sekundærlitteratur:

Barnes, T.D. 1989. Jerome and the Origo Constantini Imperatoris. *Phoenix*, Vol. 43, No. 2, 1989. (s.158-161).

Bird, H.W. 1994. *Aurelius Victor: De Caesaribus*. Liverpool: Liverpool University Press.

Blockley, R.C. 1981. *The fragmentary classicising historians of the later Roman Empire. : Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus. Vol. I*. Liverpool: Francis Cairns.

Blockley, R.C. 1983. *The Fragmentary Classicising Historians of The Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus. Vol II*. Liverpool: Francis Cairns.

Blockley, R.C. 1998. Warfare and Diplomacy. I Averil Cameron & Peter Garnsey (red.), *The Cambridge Ancient History Volume XIII: The Late Empire*. (s.411-436). Cambridge: Cambridge University Press.

Bowman, Alan K. 2005. Diocletian and the First Tetrarchy A.D. 284-305. I Alan K. Bowman, Peter Garnsey & Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History vol. XII : The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. (s.67-89). Cambridge: Cambridge University Press.

Burns, Thomas S. 1994. *Barbarians within the Gates of Rome: A Study of Roman Military Policy and the Barbarians, ca. 375-425 A.D.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Burns, Thomas S. 2003. *Rome and the Barbarians, 100 B.C. – A.D. 400*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Bury, J.B. 1889. *A History of the Later Roman Empire. Vol. I :From Arcadius to Irene, 395 A.D to 800 A.D*. London: Adolf M. Hakkert.

Bury, J.B. 1967 (1927). *The invasion of Europe by the Barbarians*. London & New York: W.W. Norton & Company.

- Bruun, Niels W. & Lund, Allan A. 1974. *Tacitus: Germania. Bd. 1* Århus: Wormianum.
- Cameron, Averil. 1993. *The Later Roman Empire: AD 284-430*. London: Fontana Press.
- Cameron, Averil og Hall, Stuart G. 1999. *Eusebius: Life of Constantine*. Oxford: Clarendon Press.
- Cameron, Averil. 2005. The Reign of Constantine, A.D. 306-337. I Alan K. Bowman, Peter Garnsey & Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History vol. XII : The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. (s. 90-109). Cambridge: Cambridge University Press.
- Campbell, Brian. 2005. The Army. I Alan K Bowman, Peter Garnsey, & Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History vol. XII : The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. (s. 110-130). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cartledge, Paul. 1993. *The Greeks*. Oxford: Oxford University Press.
- Chadwick, Henry. 1998. Ortodoxy and Heresey from the Death of Constantine to the Eve of the First Council of Ephesus. I Averil Cameron & Peter Garnsey (red.), *The Cambridge Ancient History, XIII: The Late Empire, A.D. 337-425*. (s.561-600). Cambridge: Cambridge University Press.
- Collis, John. 1984. *Oppida: The earliest town north of the Alps*. Sheffield: Dept. of Prehistory and Archaeology, University of Sheffield.
- Corbier, Mireille. 2005. Coinage, society and economy. I Alan K Bowman, Peter Garnsey & Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History Vol. XII : The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. (s.393-439). Cambridge: Cambridge University Press.
- De Ligt, Luuk. 2007. Roman Manpower and Recruitment During the Middle Republic. I Paul Erdkamp (red.), *A Companion to the Roman Army*. (s.114-131). Malden: Blackwell Publishing.

Demandt, Alexander. 1989. *Die Spätantike – Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284-565 n. Chr.* München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

Ferril, Arther. 1986. *The Fall of the Roman Empire: The Military Explanation.* London: Thames and Hudson.

Finley, M.I. 1999 (1973). *The Ancient Economy.* Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.

Frye, Richard N. 2005. The Sassanians. I Alan K. Bowman, Peter Garnsey og Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History Volume XII: The Crisis of Empire, A.D. 193-337.* (s.461-480). Cambridge: Cambridge University Press.

Gardner, Jane F. 1983. The Gallic menace in Caesars propaganda. *Greece and Rome*, Vol. XXX, No. 2, October 1983, (s.181-189).

Gibbon, Edward. 1994 (1776-1781). *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Vol. I & II. I David Wormsley (red.), *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire Vol. I.* London: The Penguin Press.

Gilliver, Kate. 2007. The Augustan Reform and the Structure of the Imperial Army. I Paul Erdkamp (red.), *A Companion to the Roman Army*, s.183-200. Malden: Blackwell Publishing.

Goffart, Walter. 2006. *Barbarian Tides: The Migration Age and the Later Roman Empire.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Heather, Peter & John Matthews. 1991. *The Goths in the Fourth Century.* Liverpool: Liverpool University Press.

Heather, Peter.1998. Goths and Huns, c. 320-425. I Averil Cameron & Peter Garnsey (red.), *The Cambridge Ancient History, Vol. XIII: The Late Empire, A.D. 337-425.* (s. 487-515). Cambridge: Cambridge University Press.

Heather, Peter & Moncur, David. 2001. *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century. Select Orations of Themistius*. Liverpool: Liverpool University Press.

Heather, Peter. 2006. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford: Oxford University Press.

Herz, Peter. 2007. Finances and Costs of the Roman Army. I Paul Erdkamp (red.), *A Companion to the Roman Army*. (s.306-322). Malden: Blackwell Publishing.

Hingley Richard. 2005. *Globalizing Roman Culture: Unity, diversity and empire*. London and New York: Routledge.

Ilkjær, Jørgen. 2000. *Den første Norgeshistorien: Illerupfunnet: Ny innsikt i skandinavisk romertid*. Tønsberg: Kulturhistorisk Forlag.

Jones, A.H.M. 1966. *The decline of the ancient world*. London: Longmans.

Jones, A.H.M. 1974. *The Roman Economy: Studies in Ancient Economic and Administrative History*. Oxford: Basil Blackwell.

Jones, A.H.M. 1986 (1964). *The Later Roman Empire 284-602: A Social, Economic, and Administrative Survey Vol. I*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Kidd, I.G. 1999. *Posidonius: The Translation of the Fragments. Vol. III*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kulikowski, Michael. 2007. *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*. Cambridge: Cambridge University Press.

Littman, R.J and Littman, M.L. 1973. Galen and the Antonine Plague. *American Journal of Philology*, Vol. 94, No. 3, 1973, (s.243-255).

Lund. Allan A. 1993. *De Etnografiske Kilder til Nordens Tidlige Historie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Luttwak, Edward N. 1976. *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century to the Third*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

Mellor, Ronald. 1999. *The Roman Historians*. London and New York: Routledge.

Mierow, Charles, Christopher. 1915. *The Gothic History of Jordanes*. Cambridge: Speculum Historiale.

Mitchell, Stephen. 2007. *A History of the Later Roman Empire: AD 284-641*. Malden: Blackwell Publishings.

Mynors, R.A.B, Nixon, C.E.V & Rodgers, Barbara Saylor. 1994. *In Praise of the Later Roman Emperors: The Panegyrici Latini*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.

Nordin, Andreas. 1997. *Jordanes. Getica: Om goternas ursprung och bedrifter*. Stockholm: Atlantis.

Potter, David S. 2004. *The Roman Empire at Bay: AD 180-395*. London and New York: Routledge.

Ridley, Thomas. 1982. *Zosimus: New History*. Canberra: Australian Association for Byzantine Studies, Department of Greek, University of Sydney.

Rohrbacher, David. 2002. *The Historians of Late Antiquity*. London and New York: Routledge.

Romm, James S. 1992. *The Edges of the Earth in Ancient Thought*. Princeton: Princeton University Press.

Schreiner, Johan H. 2000. Historieskriving. I John W. Iddeng (red.), *Ad Fontes: Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*. (s.37-58). Oslo: Norsk Klassisk Forbund,.

Service, Elman R. 1975. *The Origins of State and Civilization: The Process of Cultural Evolution*. New York: Norton & Company.

Sivan, Hagith. 1987. On Foederati, Hospitalitas, and the Settlement of the Goths in A.D. 418. *The American Journal of Philology*, Vol. 108, No. 4 (Winter 1987), (s. 759-772).

Solberg, Bergljot. 2000. *Jernalderen i Norge: Ca. 500 f.Kr. – 1030. e.Kr.* Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Stroblel, Karl. 2007. Strategy and Army Structure between Septimus Severus and Constantine the Great. I Paul Erdkamp (red.), *A Companion to the Roman Army*. (s.267-285). Malden: Blackwell Publishing.

Thompson. E. A. 1982. *Romans and Barbarians: The Decline of the Western Empire*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Todd, Malcom. 1998. The Germanic Peoples. I Averil Cameron & Peter Garnsey (red.), *The Cambridge Ancient History, Vol. XIII: The Late Empire, A.D. 337-425*. (s. 461-486). Cambridge: Cambridge University Press.

Todd, Malcom. 2005. The Germanic Peoples and Germanic Society. I Alan K. Bowman, Peter Garnsey & Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History, Vol. XII : The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. (s. 440-460). Cambridge: Cambridge University Press.

Veh, Otto. 1990. *Zosimos*. Stuttgart: Anton Hiersemann.

Ward-Perkins, Bryan. 2005. *The Fall of Rome and the End of Civilisation*. Oxford: Oxford University Press.

Whitaker, C.R. 1969. *Herodian Vol. I*. London: Harvard University Press.

Wilkes, John. 2005. Provinces and Frontiers. I Alan K. Bowman, Peter Garnsey & Averil Cameron (red.), *The Cambridge Ancient History, Vol. XII : The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. (s.212-268). Cambridge: Cambridge University Press.

Wolfram, Herwig. 1988 (1979). *History of the Goths*. Berkley and Los Angeles: University of California Press. Originaltitel: "Geschichte der Goten."

Wood, I.N. 1998. The Barbarian invasion and the first settlements. I Averil Cameron & Peter Garnsey (red.), *The Cambridge Ancient History, Vol XIII: The Late Empire, A.D. 337-425*. (s.516-537). Cambridge: Cambridge University Press.

9.0 Kart

Kart 1: Germanske stammer omkring år 100 e.Kr.

Stammer i det germanske området etter Tacitus sin *Germania* (ca. år 100 e.Kr.)

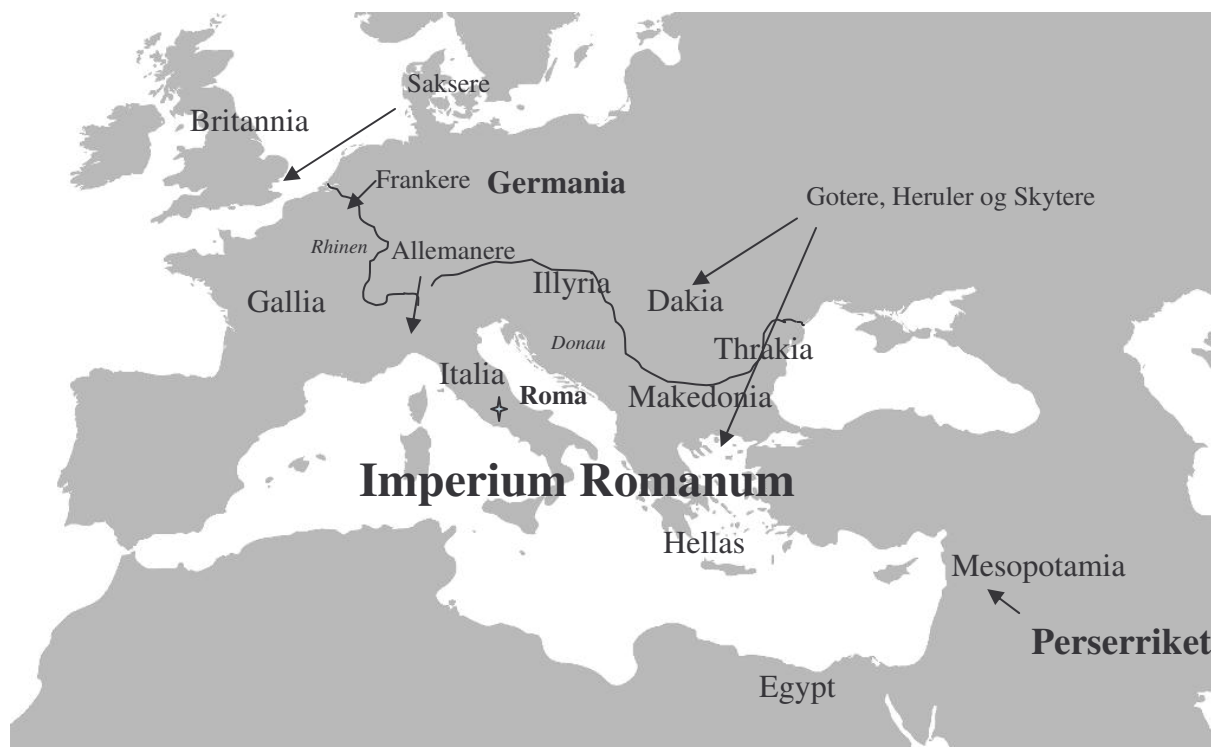
Kart 2: Germanske stammer og føderasjoner 376 e.Kr.

Stammer og føderasjoner i det germanske området etter Ammianus Marcellinus (opp til goternes innvandring i 376 e.Kr).

Kart 3: Krisen i det tredje århundret.

Under krisen i det tredje århundret (235-284) havnet det romerske imperium under samtidige angreb fra både det nye sassanidiske Perserriket, flere vest-germanske stammer samt øst-germanske og skytiske barbarfolk.

Kart 4: Goternes vandring fra 376 til 410.

Kart over goternes vandring i perioden fra overfarten over Donau 376 e.Kr og frem til plyndringen av Roma i 410 e.Kr.

